

BRUSSEL STEDELIJKE ONTWIKKELING
GEWESTELIJKE OVERHEIDSDIENST BRUSSEL

OPEN MONUMENTENDAGEN

ATELIERS, FABRIEKEN
EN KANTOREN

19 & 20 SEPT. 2015

be heritage
be .brussels

Informatie

Organisatie van de Open Monumentendagen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest: Gewestelijke Overheidsdienst Brussel/Brussel Stedelijke Ontwikkeling Directie Monumenten en Landschappen – CCN – Vooruitgangstraat 80 – 1035 Brussel

Infolijn op 19 en 20 september 2015, van 10u tot 17u: 02/204.17.69 – fax: 02/204.15.22 – www.openmonumentendagenbrussel.be – e-mail: jdp-omd@gob.irisnet.be – [@jdpomd](https://twitter.com/jdpomd) – [f Bruxelles-Patrimoines-Erfgoed Brussel](https://www.facebook.com/Bruxelles-Patrimoines-Erfgoed-Brussel)

De uren die vermeld worden bij de gebouwen, verwijzen naar het openings- en sluitingsuur. De organisatoren behouden zich het recht voor de deuren vroeger te sluiten bij een grote toeloop, zodat ze toch op het afgesproken uur kunnen eindigen.

Het is verboden te roken, te eten en te drinken tijdens het bezoek. Het is ook mogelijk dat de verantwoordelijken het maken van foto's niet toestaan.

De vermelding B of BL, gevolgd door een datum aan het einde van een tekst, wijst erop dat het gebouw waarvan sprake op die datum beschermd werd of ingeschreven werd op de bewaarlijst.

De gegevens volgend op de vermelding 'kaart' in het gekleurde vakje aan het begin van elke notitie (in het vet bij de activiteiten) verwijzen naar een kaart van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Deze kunt u schriftelijk aanvragen bij de Directie Monumenten en Landschappen en wordt u dan gratis toegestuurd.

De informatie over het openbaar vervoer werd ons verschaft door het MIVB. Zij vermeldt de haltes die zich in de nabijheid bevinden van de plaatsen en vertrekpunten, rekening houdend met de dienstregeling op zaterdag en zondag.

Opgelet: voor bepaalde activiteiten is het verplicht vooraf te reserveren (het telefoonnummer vindt u onderaan de notitie over de activiteit). Er is voor deze werkwijze gekozen om het publiek in optimale omstandigheden te kunnen ontvangen en om voldoende gidsen te kunnen voorzien. U kunt op de dag zelf ook nog naar het vertrekpunt gaan, want annuleringen zijn immers nooit uitgesloten.

Toegankelijkheid voor personen met beperkte mobiliteit

Dankzij de medewerking van de Nationale Vereniging voor de Huisvesting van Personen met een Handicap (NVHPH), wordt de toegankelijkheid voor personen met beperkte mobiliteit vermeld naast elk gebouw dat in het programma opgenomen is. Dat is gebaseerd op de gegevens die de verantwoordelijken van de opgestelde plaatsen hebben meegedeeld en werd nog eens gecontroleerd door een lid van de vereniging. Locaties in de open lucht en galerijen werden hierbij buiten beschouwing gelaten, alsook de gebouwen waarvoor onvoldoende gegevens verstrekt werden.

De toegankelijkheid van de gebouwen is weergegeven volgens de criteria en normen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, aan de hand van de volgende logo's:

- **Toegankelijk:** er zijn voldoende voorwaarden vervuld opdat personen in een (al dan niet elektrische) rolstoel zich zelfstandig kunnen verplaatsen.
- **Toegankelijk met hulp:** de hulp van een derde is vereist om zich gemakkelijk te kunnen verplaatsen.
- **Niet Toegankelijk:** de minimumvoorwaarden zijn niet vervuld.

De criteria voor toegankelijkheid zijn enkel van toepassing voor de bezoeken tijdens de Open Monumentendagen. Zij zijn niet noodzakelijk geldig voor de gewone activiteiten in die gebouwen.

Voor bijkomende inlichtingen hierover kunt u contact opnemen met de NVHPH (secretariat@anlh.be)

Gebruikte pictogrammen

- Openingsuren en data
- Metrolijnen en haltes
- Trams
- Bus
- Wandeling/Activiteit
- Tentoonstelling/Lezing
- Fietstocht
- Werfbezoek
- Boottocht
- Enkel te bezoeken met gids of reserveren is verplicht
- Vertrekpunt of plaats van activiteit
- Rondleiding in gebarentaal

De inlichtingen in deze brochure kunnen buiten onze wil om gewijzigd worden.

Deze brochure wordt gratis verspreid

Wettelijk depot:
D/2015/6860/022

Voorwoord

In de marge van het 'Europees Jaar van het Industrieel en Technisch Erfgoed' heeft het Brussels Hoofdstedelijk Gewest voor de Open Monumentendagen 2015 het thema 'Ateliers, fabrieken en kantoren' gekozen.

Op het programma dit jaar vele onbekende plaatsen – voormalige drukkerijen, lampenfabrieken, maalderijen, bakkerijen, brouwerijen of fabrieken, kleine ateliers, opslagplaatsen, garages en grote kantoorgebouwen. Allemaal plaatsen verbonden met de economische ontwikkeling van ons land die ofwel hun oorspronkelijke functie behouden hebben ofwel een nieuwe bestemming hebben gekregen.

Dankzij de vele voorgestelde activiteiten waaronder wandelingen, bus en fietstochten krijgen bezoekers de kans hun kennis te verdiepen, niet alleen over het industriële verleden van het Brussels Gewest maar ook over de ontwikkeling van de tertiaire sector, met name door de vestiging van de zetels van grote ondernemingen.

Zoals elk jaar is de Directie Monumenten en Landschappen het hele weekend paraat in de Sint-Gorikshallen om het publiek informatie te geven over de te bezoeken plaatsen en haar talrijke publicaties voor te stellen.

In de Hallen wordt ons erfgoed ook in de kijker geplaatst via een tentoonstelling van foto's genomen door Brusselse leerlingen, die geselecteerd zijn uit de laatste tien edities van het Internationaal Fotografisch Experiment met Monumenten. Een mooie gelegenheid om Brussel vanuit een andere hoek te bekijken en misschien zelf bij te dragen tot zijn ontdekking door deel te nemen aan de wedstrijd "En u? Hoe ziet u het Brusselse erfgoed?" die bij deze gelegenheid van start gaat.

Zoals elk jaar hebben allerhande verenigingen, privé-eigenaars en overheidsinstellingen zich met veel enthousiasme ingezet om van dit weekend een cultureel evenement te maken dat openstaat voor iedereen.

Ik dank hen allen van harte en wens u mooie ontdekkingen toe!

Rudi Vervoort,
*Minister-president van de Regering van het
Brussels Hoofdstedelijk Gewest,
bevoegd voor Monumenten en Landschappen*

© Thomas Gunzig

De Sint-Gorikshallen: het infopunt van de Open Monumentendagen!

Tijdens de Open Monumentendagen kunt u met al uw vragen terecht in het informatiepunt in het centrum van Brussel, in de Sint-Gorikshallen, van 10u tot 17u. U vindt er ook de volledige programmabrochure en informatie over de opengestelde plaatsen. De thematische publicatie wordt er tegen een voordeelprijs te koop aangeboden.

Maak gebruik van uw bezoek om de verschillende tentoonstellingen te bezoeken:

- > “Internationaal Fotografisch Experiment met Monumenten” (zie pagina 46).
- > “Brussel door de ogen van jongeren” (zie pagina 38)
- > “Brussel, laatste dromen” (foto’s van Thomas Gunzig)

De Stadswinkel opent eveneens zijn deuren om u te informeren over haar activiteiten en het repertoire van gespecialiseerde ambachtsmensen.

- Ⓞ *Sint-Gorikshallen, Sint-Goriksplein te Brussel – Kaart **Centrum M 3***
- Ⓜ 1-5 (*De Brouckère*)
- Ⓡ 3-4 (*Beurs*)
- ⓑ 29-66-71-88 (*De Brouckère*), 48 (*Beurs*)

Met de medewerking van Patrimoine et Culture en van de Stadswinkel.

Inhoud

Voorwoord	p. 1
------------------------	------

Opengestelde plaatsen en activiteiten

Brussel	p. 4
Brussel-Uitbreiding / Etterbeek / Oudergem / Sint-Lambrechts-Woluwe	p. 24
Watermaal-Bosvoorde / Elsene / Brussel-Uitbreiding / Ukkel	p. 30
Kaart en repertorium van de opengestelde plaatsen	p. 39
Het Internationaal Fotografisch Experiment met Monumenten ..	p. 46
Vorst / Sint-Gillis / Anderlecht	p. 50
Sint-Jans-Molenbeek / Koekelberg / Jette / Sint-Agatha-Berchem	p. 62
Brussel-Haren / Brussel-Laken / Evere / Schaarbeek / Sint-Joost-ten-Node	p. 70

1. Kaart Centrum M 3

INSTITUUT ANNEESSENS-FUNCK – VOORMALIGE PAPETERIES DE BELGIQUE

Groot Eilandstraat 39 – Brussel

- za en zo van 10u tot 18u
- 1 3-4 (Beurs)
- B 48-95 (Beurs)

Het complex waarin vandaag het *Instituut Anneessens-Funck* gevestigd is, bestaat uit drie gebouwen die destijds eigendom waren van de *Papeteries de Belgique*. Aan de oorsprong van deze onderneming ligt de *Papeterie Corneille De Ruysscher*, die in 1899 werd omgevormd tot naamloze vennootschap en zelf de opvolger was van *Maison Denies & De Ruysscher*, een firma die grondstoffen leverde voor de papierindustrie. Het succes van de groep, die twee productiefabrieken kocht in Lembeek en Ensival, leidde tot de overname van de *Papeteries Anversoises* en hun fabriek in Duffel. Er werd zelfs een distributiefiliaal geopend in Parijs. In Brussel bezette

de onderneming een gebouwencomplex dat in 1905 gebouwd werd door E. van Acker en een uitbreiding kreeg tussen 1924 en 1927. Het gaat om een imposante vleugel in art-decostijl, ontworpen door Eugène Dhucique, die uitsteekt in de Zespenningenstraat. De muren van het oorspronkelijke vierzijdige gebouw, waarachter een binnen-

koer schuilgaat, worden geritmeerd door een geslaagde combinatie van smeedijzer en rode en witte baksteen.

Rondleidingen zaterdag en zondag om 10u30, 11u30, 12u30, 14u30, 15u30, 16u30 en 17u30. Met de medewerking van Klare Lijn en Korei.

ACTIVITEIT

Sélection du patron

Brukselbinnenstebuiten helpt u te kiezen uit het grote aanbod aan plaatsen die tijdens de Open Monumentendagen toegankelijk zijn. De *Sélection du patron* biedt u parcours langs een twintigtal gebouwen die een sterke illustratie vormen van het thema, die slechts zeer zelden open zijn en waar u vermoedelijk niet te lang moet aanschuiven.

Er zijn parcours in het stadscentrum of daarbuiten en ze kunnen te voet, per fiets en/of met het openbaar vervoer worden afgelegd. U kunt deze circuits vanaf begin september downloaden op de website www.brukselbinnenstebuiten.be. Op zaterdag 19 en zondag 20 september, tussen 10u en 16u30, zijn ze op papier beschikbaar bij de stand van Brukselbinnenstebuiten in de Sint-Gorikshallen (Sint-Goriksplein in Brussel – kaart **Centrum M 3**).

 Info: Brukselbinnenstebuiten (02/218.38.78 – bruksel@skynet.be)

WANDELING

Brussel in de middeleeuwen: de ambachten rond de Grote Markt

Het historische centrum herinnert nog aan de economische bloei die Brussel kende in de middeleeuwen. Handel en ambachtelijke nijverheid lagen aan de basis van de snelle groei van de stad. Op deze wandeling ontdekken we de vele ambachten en ateliers uit die tijd. Straatnamen, pleinen, standbeelden, oude gebouwen en recente archeologische opgravingen vertellen over het harde werk van vroeger en de producten die de rijkdom van de stad uitmaakten.

- zondag om 10u30 en 14u30 (duur: 2u)
- vertrek: aan de achterkant van het Beursgebouw (tegenover de Boterstraat) in Brussel – kaart **Centrum M 3**
- 1 3-4 (Beurs)
- B 48-95 (Plattesteent), 86 (Beurs)
- reserveren verplicht op het nummer 02/675.19.67 (maandag tot vrijdag van 10u tot 17u). Maximaal 25 personen per vertrek.

Enkel in het Frans.

Met de medewerking van de Babelbus.

BEGELEIDE RALLY

Brussel fabriceert... Brussel produceert...

Brussel was vroeger een stad van ateliers en fabrieken waar volop geproduceerd werd. Deze rally onderzoekt de sporen die ze in het straatbeeld hebben achtergelaten en probeert een aantal puzzelstukjes bij elkaar te leggen. De gidsen zullen u op kleine details wijzen om u te helpen. Aan de hand van praktische proeven, vragen en manipulaties zult u het verleden doen herleven en verbinden met de wereld van vandaag.

- ⌚ *zaterdag om 10u, 10u20, 10u40 en 14u, 14u20, 14u40 (duur: 2u)*
- ⦿ *vertrek: voor de Sint-Gorikshallen (kant Karperbrugstraat), Sint-Goriksplein in Brussel – kaart **Centrum M 3***
- M *1-5 (De Brouckère)*
- T *3-4 (Beurs)*
- B *29-46-47-66-71-88 (De Brouckère), 86 (Beurs)*
- 📞 *reserveren verplicht op het nummer 02/537.78.75 (maandag tot vrijdag van 10u tot 13u). Maximaal 25 personen per vertrek.*

Enkel in het Frans.

Met de medewerking van Itinéraires, op de Paden van de Geschiedenis.

ONTDEKKINGSBEZOEK

Het atelier van de ambachtslieden

Wandtapijten, aardewerk, retabels: het Museum van de Stad Brussel bewaart tal van meesterwerken die getuigen van het vakmanschap van de oude Brusselse ambachten. Hoe werden deze werken vervaardigd? In welke ateliers? En hoe was het werk georganiseerd? Dit bezoek in de vorm van een 'pop-up' laat u enkele werken in het Broodhuis ontdekken en legt uit hoe ze gemaakt zijn.

- ⌚ *zaterdag en zondag om 10u05, 10u45, 11u25, 12u05, 12u45, 13u25, 14u05, 14u45, 15u25 en 16u05 (duur: 20 minuten)*
- ⦿ *Museum van de Stad Brussel (Broodhuis), Grote Markt in Brussel – kaart **Centrum N 3***
- M *1-5 (Centraal Station)*
- T *3-4 (Beurs)*
- B *29-38-63-65-66-71 (Centraal Station), 48-95 (Plattestein)*

Met de medewerking van de Musea van de Stad Brussel.

ONTDEKKINGSBEZOEK

Kantwerksters, wie zijn jullie?

Van de 16de tot het einde van de 19de eeuw was de Brusselse kant een van de meest vermaarde van Europa. Ze werd vervaardigd door vrouwen maar ook door kinderen. Dit beroep, dat vanaf de 16de eeuw in onze gewesten verschijnt, ontsnapte van meet af aan aan de reglementering van het gildesysteem. De organisatie van het werk was op kapitalistische leest geschoeid. Dit bezoek vertelt u meer over het leven van deze anonieme kantwerksters, die de stad een grote faam bezorgden: opleiding, arbeidshiërarchie, evolutie van de technieken, sociale verhoudingen, concurrentie, handel, enz.

- ⌚ *zaterdag en zondag om 10u30, 11u30, 14u30, 15u30 en 16u30 (duur: 30 minuten)*
- ⦿ *Museum voor het Kostuum en de Kant, Violetstraat 12 in Brussel – kaart **Centrum N 3***
- T *3-4 (Beurs)*
- B *48-95 (Brussels Parlement)*

Met de medewerking van het Museum voor het Kostuum en de Kant (Musea van de Stad Brussel).

WANDELING

Langs het kanaal

De oevers van het kanaal van Brussel, ooit getuige van een nooit geziene industriële groei, veranderen de jongste jaren in snel tempo van uitzicht. De vele herbestemmingsprojecten zijn vooral gericht op de creatie van woningen. We vertrekken aan de vroegere loodtoren, die vandaag omgeven is door een school en het middelpunt vormt van een groot renovatieproject. Onderweg passeren we de vroegere brouwerijen Belle-Vue, verbouwd tot een passiefhotel, en Hallemaans, vandaag woningen en kunstenaarsateliers.

- ⌚ *zaterdag en zondag om 11u en 14u30 (duur: 2u)*
- ⦿ *vertrek: loodtoren, Fabrieksstraat 54 in Brussel – kaart **Centrum L 3***
- T *51-82 (Ninoofsepoort)*
- B *86 (Ninoofsepoort)*
- 📞 *reserveren verplicht op het nummer 02/563.61.53 (maandag tot vrijdag van 9u tot 13u). Maximaal 25 personen per vertrek.*

Enkel in het Frans.

Met de medewerking van Arkadia.

2. Kaart Centrum L 3

VANHAERENTS ART COLLECTION – VOORMALIGE OPSLAGPLAATS VAN SANITAIR MATERIAAL

Anneessensstraat 29 – Brussel

🕒 za en zo van 10u tot 18u

📍 51-82 (Arts et Métiers)

Walter Vanhaerents, afkomstig uit een familie van ondernemers, heeft al meer dan 40 jaar een passie voor kunst. Zijn verzameling bestond in het begin vooral uit werken van de grote Belgische surrealist, maar de focus verlegde zich al snel naar uitsluitend hedendaagse kunst. Zo zoek naar een plek om zijn verzameling aan het publiek te tonen, kocht hij twee oude opslagplaatsen voor sanitair materiaal. Hij liet de ruimtes renoveren door het Gentse architectenbureau Robbrecht & Daem tussen februari 2005 en juli 2006. De structuur van de opslagplaatsen werd zo veel mogelijk gerespecteerd. De eerste, die uit 1926 dateert, heeft een oppervlakte van 3.500 m². Hier werd een betonnen skelet met twee grote, tot beneden doorlopende lichtputten geïnstalleerd onder een metalen dak met overvloedige beglazing. Het museum omvat drie verdiepingen en een mezzanine. Vijf kabinetten, bestemd voor de aparte presentatie van kunstinstallaties, zijn ingericht boven de hal. De tweede opslagplaats, uit 1942, bezit nog zijn opmerkelijke betonnen gewelf in schelpvorm. Deze ruimte wordt gebruikt voor artistieke projecten.

Rondleidingen met presentatie van de verzameling, zaterdag en zondag om 11u, 12u, 14u, 15u, 16u en 17u.

 Rondleidingen in Vlaamse gebarentaal, zaterdag en zondag om 14u.

 Rondleidingen in Franse gebarentaal, zaterdag en zondag om 10u. Met de medewerking van Arts et Culture.

Tentoonstelling “Man in the mirror”.

Presentatie van de video “Marylin” van Philippe Parreno.

2

3

3. Kaart Centrum L 3

VOORMALIGE LOODTOREN

Fabrieksstraat 54 – Brussel

🕒 **alleen za van 10u tot 12u**

 enkel toegankelijk via rondleidingen

📍 51-82 (Ninoofsepoort)

📍 86 (Ninoofsepoort)

Zelfs zonder de koepel die hem vroeger bekroonde torent de loodtoren nog steeds trots uit boven de fabriekswijk langs het kanaal. De 55 m hoge toren werd in 1898 gebouwd ter aanvulling van een gieterij die in 1832 zou zijn opgericht en werd vanaf 1873 eigendom van de firma Pelgrims et Bombeeck. De toren bestaat uit een opeenstapeling van bakstenen ringen met afnemende diameter van 4,7 m aan de basis tot slechts 3,1 m aan de top. Het bedrijf fuseerde in de jaren 1930 met de Metaalfabrieken van Overpelt-Lommel en Corphalie en werd Metallurgie Hoboken-Overpelt. Het vanaf 1961-1962 in onbruik geraakte gebouw wordt sinds 1975 gedeeltelijk gebruikt door de afdeling Arts et Métiers van het Institut Bischoffsheim. In deze toren werd jachthagel geproduceerd volgens een methode die in 1750 in Groot-Brittan-

nië werd ontwikkeld. Het metaal werd bovenaan de toren gesmolten in een ketel met gaatjes waarlangs druppeltjes konden ontsnappen. Die druppeltjes koelden tijdens hun val meer dan 300° af alvorens in een vat met sulfiet terecht te komen. Daarna werden ze bewerkt, gekalibreerd en met een grafietaagje omhuld alvorens te worden verkocht. Het gebouw wordt binnenkort gerenoveerd waarna er schoolloukalen, een gymnastiekzaal en polyvalente ruimten ter beschikking van de plaatselijke bevolking zullen worden ondergebracht. (B 27/07/1984)

Rondleidingen door Lydie Pirson, architect-projectleider van het Duurzaam Wijkcontract Bloemenhof (Stad Brussel) en Bernard Van Damme, architect van studiebureau BEAL, zaterdag om 10u en 11u.

Vertrekpunt van de wandeling “Langs het kanaal” (zie kader-tekst hiernaast).

4. Kaart Centrum L 2

ALGEMEEN RIJSARCHIEF 2 (DEPOT JOSEPH CUVELIER) – VOORMALIGE PAPETERIES GÉNÉRALES BELGES – ED. HASELDONCKX & CIE

Hopstraat 28 – Brussel

 za en zo van 10u tot 18u
(laatste ingang om 17u15)

 enkel toegankelijk via rondleidingen (groepen van 25 personen)

 51-82 (Ninoofsepoort)

 B 86 (Dansaert)

In 1912 liet het net opgerichte *Papeteries générales belges – Ed. Haseldonckx & Cie* een industrieel gebouw ontwerpen door architect Fernand Bodson. Het papierbedrijf was gespecialiseerd in de grootschalige distributie van papier en de fabricage van enveloppen. De bloeiende activiteiten leidden tot opeenvolgende uitbreidingen van de bedrijfsruimtes aan de achterkant in 1920, 1929, 1938 en 1940, onder coördinatie van architect Joseph Diongre. In 1959 werden aan de voorzijde van het gebouw traveeën toegevoegd naar de plannen van architect L. Mercenier. Hoewel de *Papeteries générales belges* deze locatie in 1972 verlieten, bestaan ze nog altijd onder de naam Antalis. In 2012 hebben ze hun honderdste verjaardag gevierd. Vandaag herbergt dit complex een depot van het Rijksarchief. Het is sinds 2011 geopend voor het publiek en biedt ruimte voor 49 kilometer strekkend archief. Het bevat talrijke hedendaagse archiefvondsten, zowel van publieke als private herkomst. (BL 05/07/2001).

Rondleidingen zaterdag en zondag om 10u30, 11u15, 12u, 13u, 13u45, 14u30, 15u15, 16u, 16u45 en 17u15.

 Rondleidingen in Franse gebarentaal, zaterdag en zondag om 11u30. Met de medewerking van Arts et Culture.

Tentoonstelling van plannen en archieven over de geschiedenis van het gebouw.

Stand van de vereniging “L’Association des Amis de l’Unesco” met voorstelling van het tijdschrift *Les nouvelles du Patrimoine*, zaterdag van 10u tot 17u.

4

5. Kaart Centrum L 2

NIMIFI – VOORMALIGE DRUKKERIJ VAN DE ÉCHO DE LA BOURSE

Hopstraat 47 – Brussel

 za van 10u30 tot 17u
(laatste vertrek om 16u30)
zo van 10u tot 16u30
(laatste vertrek om 16u)

 enkel toegankelijk via rondleidingen (groepen van 20 personen)

 51-82 (Ninoofsepoort)

 B 86 (Dansaert)

In 1930 bestelde de *Imprimerie industrielle et financière* bij de architecten Chambon en Colin een groot complex waarin de kantoren en de drukkerij zelf zouden worden ondergebracht. Opgetrokken aan de straatkant zou het een bakstenen gebouw verhulpen dat zoals de meeste gebouwen in de wijk van de 19de eeuw dateerde. De architecten kozen voor een sterk modernistische stijl. Het met metaalwerk gevulde geraamte in gewapend beton van de gevel is bedekt met een monolithische ‘Granilis’-bepoistering. Een draaitrap in granito wentelt rond een oud liftsysteem met open kooi en traliewerk. Op de grote plateaus, waarvan de plafonds met

5

gewelfboogjes worden ondersteund door gietijzeren zuiltjes, stonden vroeger de rotatiepersen waarop onder meer de *Écho de la Bourse* werd gedrukt. In 1999 verhuisde de drukkerij en vanaf 2000 hebben de nieuwe gebruikers in samenwerking met de architecten van Atelier Gigogne en de groep Ravenstein III het leegstaande gebouw omgevormd tot een complex voor gemengd gebruik met 20 woningen, een polyvalente zaal en lokalen voor cultureel en professioneel gebruik. (BL 28/06/2001)

Rondleidingen, zaterdag om 11u30, 13u30 en 15u30 en zondag om 10u45, 12u15, 13u45 en 15u15. Met de medewerking van Brukselbinnenstebuiten.

6. Kaart Centrum L 2

DANSAERT CENTRUM – VOORMALIGE OPSLAGPLAATSEN EN ATELIERS VAN DE GRANDS MAGASINS DE LA BOURSE

Aalststraat 7 – Brussel

 za en zo van 14u tot 18u

 51 (Vlaamsepoort)

 86 (Vlaamsepoort)

Het gebouw waarin het Dansaert Centrum gevestigd is, werd in 1924 gebouwd naar de plannen van architect M. Heyninx. Dit rassen industriële complex met rechthoekig grondplan, dat rond een binnenplaats gelegen is, diende vroeger als opslagplaatsen en ateliers voor de *Grands magasins de la Bourse*. Dat warenhuis was samen met de *Innovation*, de *Grand Bazar du boulevard Anspach* en de *Bon Marché* een van de bekende winkeladressen van de hoofdstad. Achter de gevels

van baksteen en hardsteen, die het betonnen skelet van de vroegere opslagplaatsen verbergen, biedt vandaag plaats aan startende bedrijven die er kunnen beschikken over aangepaste ruimtes. Het Dansaert Centrum, ideaal gelegen in het centrum van Brussel, biedt jonge ondernemers een unieke kans om hun activiteiten met succes te ontwikkelen op een oppervlakte van bijna 4.000 m² en verschaft hen netwerkdiensten, logistieke steun en professionele begeleiding. (BL 28/05/1998)

Rondleidingen met toegang tot sommige specifieke ruimtes, zaterdag en zondag om 14u30 en 16u30. Met de medewerking van het Dansaert Centrum en Klare Lijn.

Vertrekpunt van de wandeling “De geschiedenis van het kostuum, van Dansaert tot de Grote Markt” (zie kadertekst hieronder).

WANDELING

De geschiedenis van het kostuum, van Dansaert tot de Grote Markt

Alle kleding draagt de stempel van haar tijd en vertelt ons heel wat over de geschiedenis van de maatschappij waarin ze is ontstaan. Het verhaal van de productie-ateliers is ook het verhaal van de mannen en vrouwen die Brussel gemaakt hebben. Deze wandeling vertelt u alles over de eerste wevers in de luisterrijke tijd van de Bourgondische hertogen, over kant en mouwspitten, de gilden van de Grote Markt en de coulissen van de Muntschouwburg.

 zaterdag om 10u, 12u, 14u en 16u (duur: 1u30)

 vertrek: voor het Dansaert Centrum, Aalststraat 7-11 in Brussel – kaart **Centrum L 2**

 51 (Vlaamsepoort)

 86 (Vlaamsepoort)

 reserveren verplicht op het nummer 02/537.78.75 (maandag tot vrijdag van 10u tot 13u). Maximaal 25 personen per vertrek.

Enkel in het Frans.

Met de medewerking van Itinéraires, op de Paden van de Geschiedenis.

WANDELING

k.nal@work

De aanvoer van goedkope steenkool langs het nieuwe kanaal van Charleroi transformeerde het 19de-eeuwse Brussel en Sint-Jans-Molenbeek in industriesteden. Rond het kanaal verrezen fabrieken en ontstond een bruisend havenleven. Vandaag zijn de industriële activiteiten verdwenen maar vele gebouwen zijn gebleven en werden aangepast aan zeer uiteenlopende nieuwe functies. Een wandeling door een fascinerend industrieel landschap tussen de Vlaamse- en de Ninoofsepoort, langs o.a. Farcy, Ajja, het Zwart Paard, Belle-Vue, de sluis en de loodtoren. Ze eindigt met een blik op het toekomstige park bij de Ninoofsepoort als centrum van het nieuwe Brussel.

 zondag om 10u, 13u30 en 15u30 (duur: 1u30)

 vertrek: hoek van de Dansaertstraat en de Vlaamsesteenweg (bij de Vlaamsepoort) in Brussel – kaart **Centrum L 2**

 51 (Vlaamsepoort)

 86 (Vlaamsepoort)

 reserveren verplicht (info@klarelijn.be of 0493/50.40.60). Maximum 25 personen per vertrek.

Met de medewerking van Klare Lijn.

7. Kaart Centrum M 2

DE MARKTEN – VOORMALIGE ZETEL VAN DE CRISTALLERIES DU VAL SAINT-LAMBERT

Oude Graanmarkt 5 – Brussel

- za en zo van 10u tot 18u
- M 1-5 (Sint-Katelijnne)
- B 86 (Dansaert)

In dit complex, dat vandaag het Nederlandstalige gemeenschapscentrum De Markten huisvest, was tot 1965 de zetel van de *Cristalleries du Val Saint-Lambert* gevestigd. Deze onderneming genoot vóór de Eerste Wereldoorlog een internationale reputatie en had een verkoopkantoor in New York en agenten in de hele wereld! De gevel in Beaux-Artsstijl die twee cartouches met de inscriptie 'Val Saint-Lambert' bewaard heeft, werd tussen 1911 en 1914 ontworpen door architect Oscar Francotte. Het trap-

penhuis met zijn mozaïekvloer getuigt van deze glorierijke tijd net als de schitterende Spiegelzaal die de hele eerste verdieping beslaat. Deze zaal in neo-Lodewijk XVI-stijl combineert op geslaagde wijze stucwerk, gesculpteerde lambriseringen en geslepen spiegels. Hier werden tussen 1914 en 1965 de kristallen voorwerpen van de beroemde fabriek uitgesteld waarvan de schitteringen eindeloos in de spiegels weerkaatst werden.

Achteraan bevindt zich de stapelruimte die uit 1854 dateert. Deze heeft nog zijn industrieel karakter behouden met zijn dragende structuur van gietijzeren balken en kolommen, de bakstenen gewelven en de dragende buitengevels in metselwerk. Bijzonder is dat deze een voorbeeld is van de zogenaamde fireproof mill construction, een standaard brandwerende bouwtechniek, die in Engeland ontwikkeld werd en vanaf 1830 toegepast.

7

Gidsen ter plaatse. Met de medewerking van Culturama.

Vertrekpunt van de wandeling "Een scriptorium, manufacturen en ateliers: productie en creatie in de Dansaertwijk" (zie kader-tekst hieronder).

WANDELING

Een scriptorium, manufacturen en ateliers: productie en creatie in de Dansaertwijk

Met de binnenhaven nabij kende de 'Dansaertwijk' reeds in de middeleeuwen een en al bedrijvigheid. Deze wandeling start met een bezoek aan De Markten. Zoals op de gevel te lezen staat waren dit voordien de opslagplaats en het verkooppunt van de *Cristalleries Val Saint-Lambert* en daarvoor nog stond er het klooster van de Witte Juffrouwen. De geïllustreerde manuscripten afkomstig uit hun scriptorium zijn wereldvermaard. Volgende halte is een appartementsgebouw dat vroeger een opslagplaats was voor exotisch fruit. Via de ateliers van de juweliers en modeontwerpers die zich vandaag hier gevestigd hebben gaat het naar het restaurant *La Manufacture*, waar vroeger de handtassen Delvaux gemaakt werden. Via het charmante Bloemenhofplein eindigen we tenslotte bij een industrieel pand dat recent verbouwd werd om er een belangrijke kunstcollectie in onder te brengen.

- zaterdag om 11u, 13u30 en 15u30 en zondag om 11u, 13u30, 14u30 en 15u30 (duur: 2u)
- vertrekk: De Markten, Oude Graanmarkt 5 in Brussel (eindpunt van de wandeling: Anneessensstraat 29 in Brussel) – kaart **Centrum M 2**
- M 1-5 (Sint-Katelijnne)
- B 86 (Dansaert)
- reserveren verplicht op het nummer 02/569.27.74 of via e-mail (culturama@telenet.be). Maximaal 20 personen per vertrek.

Met de medewerking van Culturama.

BEGELEIDE RALLY

Brussel, energiefabriek

We gaan terug naar de tijd toen Brussel zijn autonomie op het gebied van energievoorziening demonstreerde, van de watermolens op de Zenne tot de latere gasfabrieken. Een bijzonder parcours waarop u kennismaakt met de 'energiefabrieken' van Brussel.

- zondag om 10u, 12u30 en 15u (duur: 2u)
- vertrekk: voor de Sint-Katelijnkerk, Sint-Katelijnneplein in Brussel – kaart **Centrum M 2**
- M 1-5 (Sint-Katelijnne)
- T 3-4 (Beurs)
- B 46-47-86-88 (Parking 58), 29-66-71 (De Brouckère)
- reserveren verplicht op het nummer 02/537.78.75 (maandag tot vrijdag van 10u tot 13u). Maximaal 25 personen per vertrek.

Enkel in het Frans.

Met de medewerking van Itinéraires, op de Paden van de Geschiedenis.

8. Kaart **Centrum M 2****GALERIE GRETA MEERT –
VOORMALIG TEXTIELATELIER
B. WOLF AÎNÉ**

Vaartstraat 13 – Brussel

📍 enkel za van 10u tot 18u

🚇 2-6 (IJzer)

🚶 51 (IJzer)

🚗 47-58-88 (IJzer)

De firma B. Wolf aîné, die draperieën, stoffen en huishoudlinnen verkocht, gaf architect Louis Bral in 1905 opdracht een gebouw te ontwerpen om haar artikelen te kunnen uitstellen. De gevel in sobere art-nouveaustijl bezit brede vensteropeningen op de verdiepingen en grote uitstralramen op de begane grond, die voor een optimale lichtinval zorgen. In deze ruime toonzalen rusten de houten liggers

van de plafonds op gietijzeren kolommen. Greta Meert was van meet af aan enthousiast over de mogelijkheden van deze ruimtes die zich perfect leenden voor haar artistieke project. Na de renovatie van het pand door de architecten Hilde Daem en Paul Robbrecht installeerde ze er in 1988 een galerie voor hedendaagse kunst. Zij heeft zich gespecialiseerd in conceptuele en minimalistische kunst die gepresenteerd wordt over de drie verdiepingen van het gebouw.

Rondleidingen om 10u30, 11u30, 12u30, 14u30, 15u30, 16u30 en 17u30. Met de medewerking van Arkadia en Korei.

8

WANDLING**De pers in Brussel**

Als hoofdstad van een jong land met een voor die tijd bijzonder liberale grondwet kende Brussel een zeer actieve pers. Die bloeiperiode werd nog versneld door technologische innovaties. De wijk tussen het Martelaarsplein en de Koningstraat werd de thuishaven van talrijke persorganen en drukkerijen waar de belangrijke gebeurtenissen uit de recente geschiedenis van Brussel en elders werden geboekstaafd. Drukkerijen en redacties hebben sindsdien de wijk verlaten, maar er zijn nog genoeg elementen die aan dit verleden herinneren. De wandeling zoekt de sporen van enkele grote namen uit de Belgische pers (*L'Indépendance belge*, *Le Peuple*, *Le Patriote*, *La Cité*) die onze democratie mee vorm hebben gegeven.

📍 zaterdag en zondag om 11u, 13u30 en 15u30 (duur: 1u30)

📍 vertrek: voor de trappen van de Muntshouwborg, Muntplein in Brussel – kaart **Centrum N 2**

🚇 1-5 (De Brouckère)

🚶 3-4 (De Brouckère)

🚗 29-46-47-66-71-86-88 (De Brouckère)

📞 reserveren wenselijk op het nummer 02/410.99.50 (maandag tot vrijdag van 9u tot 17u). Maximaal 25 personen per vertrek.

Enkel in het Frans.**Met de medewerking van La Fonderie.**

9. Kaart Centrum M 1

GARAGE CITROËN EN WERKPLAATSEN

IJzerplein 7 – Brussel

 za en zo van 10u tot 16u (laatste toegang om 15u)

 enkel toegankelijk via rondleidingen (groepen van 20 personen)

 2-6 (IJzer)

 51 (Sainctelette)

 47-58-88 (IJzer)

Het einde van de economische crisis van 1929 gaf de autoverkoop in ons land opnieuw een sterke impuls. De groeiende vraag zette de grote automerken ertoe aan nieuwe vestigingen te bouwen op in het oog springende plaatsen. Zo besloot Citroën te verhuizen van Sint-Gillis naar een locatie met veel meer passage. De keuze viel op het IJzerplein waar in 1934 een imposant gebouw in functionalistische stijl werd opgetrokken naar de plannen van de architecten Alexis Dumont en Marcel Van Goethem. Het gebouw met metalen skelet en aerodynamische kroonlijst beschikte over meer dan 15.000 m² ruimtes die overvloedig licht ontvingen via de grote glazen gevels. De plateaus op metalen draagstructuur zijn echter latere toevoegingen uit 1959. Het complex bevatte oorspronkelijk de administratieve diensten, een ruime showroom, herstellingsateliers, opslagplaatsen voor onderdelen en een tankstation langs de Willebroekkaai. Een deel van de met klinknagels bevestigde metalen overkapping rustend op pijlers die eveneens uit met klinknagels bevestigde balken bestaan is bewaard gebleven. De buitengewone Citroënsite is door de Brusselse regering bestemd als locatie voor een toekomstig museum voor moderne en hedendaagse kunst.

Doorlopend rondleidingen (laatste groep om 15u). Met de medewerking van Atelier de Recherche et d'Action urbaines (ARAU), Arkadia, Babelbus, La Fonderie en Pro Velo.

Tentoonstelling van de eindejaarswerken van de studenten van het atelier Art Paysage Architecture van de faculteit Architectuur van de Université libre de Bruxelles, over de toekomstige bestemming van de Citroënsite.

9

BOOTTOCHT

Brussel, zeehaven

Het kanaal van Willebroek werd in de 16de eeuw gegraven om Brussel een uitweg naar de zee te geven. Dit heeft geleid tot de ontwikkeling van een haveninfrastructuur die door de eeuwen heen voortdurend gemoderniseerd werd. Ook vandaag is de kanaalzone in volle transformatie. Ze vormt nog steeds een cruciale ontwikkelingspool voor Brussel en omgeving. Deze ontdekkingstocht door de haven van Brussel omspant vijf eeuwen groei van de hoofdstad. U maakt kennis met een leefwereld vol contrasten: pleziervaartuigen, logistieke activiteiten en een uiterst gediversifieerd architecturaal erfgoed zoals de site van Thurn en Taxis, de brug van Buda of het koninklijk domein van Laken

 zaterdag om 10u (duur: 1u30)

 vertrek: Becokaai (toegang 1), Havenlaan in Brussel – kaart G 6

 2-6 (IJzer)

 51 (Sainctelette)

 14 (Thurn en Taxis), 57-88 (Reders)

 reserveren gewenst op het nummer 02/410.99.50 (maandag tot vrijdag van 9u tot 17u). Maximaal 72 personen per vertrek.

Met de medewerking van La Fonderie.

10.

Kaart G 6

**KONINKLIJK PAKHUIS
EN SITE VAN THURN EN TAXIS**

Havenlaan 86C – Brussel

🕒 za en zo van 10u tot 18u

📍 51 (Saintelette)

📍 14 (Thurn en Taxis),
57-88 (Reders), 89 (Picard)

Op het einde van de 19de eeuw maakte de expansie van de haven van Brussel de bouw van nieuwe pakhuizen noodzakelijk. Ingenieur J. Zone stelde voor ze te vestigen op de moerassige gronden van Thurn en Taxis, op het grondgebied van de gemeenten Laken en Sint-Jans-Molenbeek. Alle mogelijkheden van gietijzer, gewapend beton, staal en glas werden aangewend om tussen 1902 en 1907 de stapelhuizen te bouwen die vandaag nog bestaan. De architecten Constant Bosmans en Henri Vandeveld werden belast met

de aanleg van de spoorzone die zou bestaan uit het maritiem station, het post- en administratief gebouw van de site en diverse dienstgebouwen voor het onderhoud van de sporen. De goederen die op de kaaien van het Vergotedok werden gelost, werden langs meerdere spoorlijnen naar de grote hangar vervoerd. De drie glazen puntgevels over een breedte van 140 meter stemmen overeen met de drie hallen van het gebouw dat qua vorm aan de grote stationsgebouwen van die periode doet denken. Met een oppervlakte van 4 hectare werd het als het grootste maritiem station van Europa beschouwd. De douanezone werd ontworpen door architect Henri Van Humbeek die zich inspireerde op de Vlaamse-renaissancestijl. Deze zone omvat het succursaal, het douanegebouw, de verzendingshal en het Koninklijk Pakhuis, waarvan de dragende structuren volledig uit gewapend Hennebique-beton bestaan. Een

10

zenitaal glazen dak met metalen kapconstructie verlicht de vier verdiepingen waar vandaag handelszaken en kantoren gevestigd zijn.

Rondleidingen zaterdag om 13u30 en 15u30 (duur: 1u30). Vertrek aan de hoofdingang van het Koninklijk Pakhuis (tegenover het kanaal). Met de medewerking van La Fonderie.

Tentoonstelling over de geschiedenis van Thurn en Taxis.

ACTIVITEIT**De Waterbus vertelt verhalen**

De Waterbus is veel meer dan een vervoermiddel op het water, het is ook een aangename manier om naar verhalen te luisteren over het industriële erfgoed dat sinds de 16de eeuw langs het kanaal is ontstaan, zichtbaar voor iedereen! Ga aan boord van de Waterbus met de animatoren van Patrimoine à Roulettes op een van de haltes tussen het Becodok en de Van Praetbrug en ontdek op speelse wijze de kleine geschiedenissen die hebben bijgedragen tot de grote geschiedenis van onze hoofdstad.

Op het programma:

- > Een kanaal en vrouwen en mannen: vrolijke plaatsnaamkunde en kleine geschiedenissen van het kanaal sinds de 16de eeuw.
- > Met de blik en de stroom mee: gezinsworkshop in de vorm van diverse observatiespelletjes om de rijkdom van het landschap langs het kanaal te ontdekken.
- > Teken mij een kanaal, auto's op de schroothoop en schepen: tekenatelier in beweging, voor kinderen vanaf 6 jaar. Uitnodiging aan de Urban sketchers van België.
- > Waterbus Tour: wandeling vol geluiden en poëzie, vanaf 8 jaar, over de historische draagwijdte van het kanaal, een zeer symbolische plek in de politieke en economische geschiedenis van Brussel.

🕒 zaterdag om 11u, 12u, 13u, 14u en 15u en zondag om 13u, 14u, 15u, 16u en 17u

📍 vertrek: halte Beco van de Waterbus, Havenlaan 6 in Brussel – kaart G 6

of ga onderweg aan boord:

Vertrekkur +5 min: halte Akenkaai

Vertrekkur +20 min: halte Van Praetbrug

Vertrekkur +22 min: halte Heembeekkaai en rechtsomkeer

Vertrekkur +35 min: halte Van Praetbrug

Vertrekkur +55 min: halte Beco, eindpunt

📄 voor de Waterbus Tour zijn er slechts 20 plaatsen per heen- en terugreis en per vertrek beschikbaar. Reserveren verplicht per mail (contact@cristinamarchi.be).

Met de medewerking van de vereniging Patrimoine à Roulettes.

11.

Kaart G 6

ZETEL VAN DE HAVENMAATSCHAPPIJ VAN BRUSSEL

Redersplein 6 – Brussel

 enkel za van 10u tot 17u 14-57-88 (Reders)

Op het einde van de jaren 1930 besloot de Naamloze Vennootschap der Brusselse Vaart- en Haveninrichtingen een nieuw gebouw op te trekken voor de havendiensten. De plannen werden in 1937 ontworpen en de bouwvergunning werd in juli 1938 verleend. Dit fraaie gebouw in art-decostijl huisvestte vroeger op de benedenverdieping de ontvangst- en boekhoudkantoren, een wachtzaal en een tentoonstellingszaal, kantoren voor de havenofficiëren, de statistische diensten en een conciërgewoning. Een

reeks muurschilderingen die de activiteiten van de vroegere haven 'intra muros' illustreren, versiert de muren en een borstbeeld van ingenieur Zone, de vader van de moderne kanaalhaven, staat aan de voet van het monumentale trappenhuis. Een groot glas-in-loodraam, vervaardigd door meester-glasmaker Colpaert, verlicht deze enige toegang tot de bovenverdieping waar de kantoren van de directie lagen. In dit gebouw worden alle havenactiviteiten beheerd. De binnenhaven van Brussel is de tweede belangrijkste van België.

Rondleidingen zaterdag om 10u30, 11u30, 12u30, 14u30, 15u30 en 16u30. Met de medewerking van Pro Velo en Korei.

Vertrekpunt van de wandeling "Brussel, binnenhaven en zeehaven (1561-2015) (zie kadertekst hieronder).

WANDELING

De maritieme wijk

De bouw van de site van Thurn en Taxis en de herinrichting van de haven van Brussel aan het begin van de 20ste eeuw bevorderden de ontwikkeling van een nieuwe, dichtbevolkte wijk die ook vandaag nog gekend is als de maritieme wijk. Nationale en internationale ondernemingen vestigden er zich snel en massaal, aangelokt door het nabijgelegen douanekantoor en de vlotte toegang tot de water-, spoor- en weginfrastructuur. De wandeling besteedt aandacht aan de opkomst en het verval van deze volkswijk, waar bedrijven en woningen nauw met elkaar waren verweven. Op het parcours liggen enkele parels van het Brusselse industriële erfgoed, zoals de sigarettenfabriek Gosset en de opslagplaatsen van de etablissementen Byrrh en Besse-Méli.

- zaterdag en zondag om 10u30, 13u en 15u (duur: 1u30)
- vertrek: hoek van de Havenlaan en de Picardstraat in Brussel – kaart G 6
- 51 (Sainctelette)
- 14 (Thurn en Taxis), 57-88 (Reders), 89 (Picard)
- reserveren wenselijk op het nummer 02/410.99.50 (maandag tot vrijdag van 9u tot 17u). Maximaal 25 personen per vertrek.

Met de medewerking van La Fonderie.

WANDELING

Brussel, binnenhaven en zeehaven (1561-2015)

De geschiedenis van de kanaalwijk – van de binnenhaven, die ontstond na de aanleg van het kanaal van Willebroek in 1561 tot de voorhaven, die in 1922 in bedrijf werd genomen – omspannt meer dan vijf eeuwen. De hele wijk leefde op het ritme van de schepen, die met de meest diverse goederen geladen waren. Van de Rederskaai tot het vroegere Sint-Katelijnedok, deze wandeling neemt ons mee in de tijd. Onderweg ontdekt u enkele stapelplaatsen van Brussel, de eerste Citroëngarage, de voorloper van de reinigingsdienst Net Brussel, maar ook de kaaien met hun verhalen en anekdotes. Het hanzehuis, de Koninklijke Vlaamse Schouwburg, het *Cheval Marin* en de talrijke art-decogebouwen in de wijk komen eveneens aan bod.

- zaterdag en zondag om 10u30 en 14u30 (duur: 2u)
- vertrek: voor de zetel van de Haven van Brussel, Redersplein 6 in Brussel – kaart G 6
- 14-57-88 (Reders)
- reserveren verplicht op het nummer 02/675.19.67 (maandag tot vrijdag van 10u tot 17u). Maximaal 25 personen per vertrek.

Enkel in het Frans.

Met de medewerking van de Babelbus.

12.

Kaart G 6

CENTRALE WERKPLAATS DIENST STEDENBOUW VAN DE STAD BRUSSEL – VOORMALIG DEPOT VAN BROUWERIJ CHEVAL MARIN

Frontspiesstraat 55-57 – Brussel

🕒 za en zo van 10u tot 16u

🚇 M 2-6 (IJzer)

🚇 T 51 (IJzer)

🚇 B 47-58-88 (Nicolay)

In deze levendige wijk lagen vroeger talrijke depots van brouwerijen vanwege de nabijheid van het kanaal, dat in die tijd nog veel gebruikt werd voor het transport van bier. Het gebouw, dat uit twee verbonden en toch aparte delen bestaat, werd in 1923 in opdracht van brouwerij *Chevalier Marin* ontworpen door architect Edouard Pelseneer. Beschouwd als een van de boegbeelden van de art nouveau in Brussel werd hij in 1902 aangeduid om België te vertegenwoordigen op de internationale tentoonstelling voor sierkunsten in Turijn. Het hoofdgebouw met drie bouwlagen onder een asymmetrisch zadeldak bevat een inrijpoort bekroond met een gebeeldhouwde voorstelling van een 'zeemeerman'. Daarnaast ligt een entrepot dat dezelfde witstenen banden heeft die over de twee gevels lopen.

Het gebouw huisvest vandaag de Centrale Werkplaats van de dienst Stedenbouw, die belast is met het desinfecteren van diverse plaatsen, de uitvoering van dringende werkzaamheden voor een goed beheer van het openbare erfgoed van de Stad Brussel, de verzameling van op de openbare weg gevonden voorwerpen, enz.

Geïllustreerde borden met uitleg over de geschiedenis en evolutie van het gebouw en zijn huidige bestemming.

12

13.

Kaart Centrum M 4

ATELIERS DES TANNEURS – VOORMALIG PALAIS DU VIN

Huidevettersstraat 58-62 – Brussel

🕒 za en zo van 11u tot 16u

🚇 B 27-48 (Vossenplein)

Het *Palais du Vin*, gelegen naast het voormalige warenhuis *Merchie-Pède*, is tekenend voor de stedelijke economie op het keerpunt van de 19de en 20ste eeuw toen industriële ondernemingen nog ingebed waren in het stadsweefsel. De firma Brias et Compagnie gaf architect Fernand Symons in 1909 opdracht om een verkoopdepot te ontwerpen ter promotie van de wijn. De art-nouveaustijl van het gebouw komt tot uiting in de decoratie met plantaardige motieven en in de kleurrijke gevels waarin geglazuurde baksteen, hard- en witsteen, smeedijzer en sgraffiti verwerkt zijn. Die laatste zijn het werk van Géo Ponchon en stellen blazoenen voor met de namen van diverse wijngebieden: Oporto, Coblence, Mayence, Madère, Malaga, Anjou, Tours, Reims, Beaune, Bordeaux, Saumur, Vouvray, Barsac en Bourgogne. Achter de lange gevel lagen bottelarijruimtes en vatenhallen met tongewelven. De zinken

13

daken werden ondersteund door pijn bewerkte metalen gebinten. Het hele gebouw werd enkele jaren geleden samen met de aanpalende *Magasins Merchie-Pède* op voorbeeldige wijze gerestaureerd op initiatief van het OCMW van Brussel. Het huisvest vandaag een bedrijventrum voor lokale economie waar ook professionele, feestelijke en culturele manifestaties plaatsvinden. (B 29/03/2001)

Rondleidingen zaterdag en zondag om 11u30, 12u30, 13u30, 14u30 en 15u30. Met de medewerking van Itinéraires, op de Paden van de Geschiedenis.

Rondleidingen in Franse gebarentaal, zaterdag en zondag om 14u15. Met de medewerking van Arts et Culture.

Opendeurdagen van de bedrijven die in het centrum actief zijn (biomarkt, concept store Orybany, artisanale brouwerij En Stoemelings, Le Champignon de Bruxelles...).

Tentoonstelling van tekeningen en houten reliëfs van de kunstenaar IGOR.

14

15

14. Kaart Centrum M 4

STADSARCHIEF VAN BRUSSEL – VOORMALIGE TEXTIELGROOTHANDEL WAUCQUEZ

Huidevettersstraat 65 – Brussel

 za van 14u tot 18u
zo van 10u tot 17u

 B 27-48 (Vossenplein)

In 1976 kocht de Stad Brussel een industrieel gebouwencomplex in de Huidevettersstraat om er het stadsarchief in onder te brengen. Voorheen was hier een textielgroothandel gevestigd, opgericht in 1901 door Jules Waucquez. Heel wat oorspronkelijke interieurelementen zijn bewaard gebleven, zoals een opmerkelijke 'Jaspar'-lift, stevige houten rekken, snijtafels, houten karretjes om goederen te vervoeren in het gebouw en bergmeubels die nog altijd dienst doen in het archiefdepot. De gebouwen aan de straatzijde zijn neoclassicistisch van stijl, de andere delen werden pas later in opdracht van Jules Waucquez gebouwd door de architecten Henri Van Leuven en Josse Van Kriekinghe. De magazijnen zijn ingericht volgens de criteria van die tijd, met een voorkeur voor een overvloedige lichtinval. Dit verklaart de grote ramen op elke bouwlaag. Een rechte trap met wisselende hellingen verbindt de verdiepingen. Het complex werd diverse keren uitgebreid, het laatst in 1921. Het belang van de textielfirma Waucquez blijkt uit het feit dat ze haar eigen postkantoor had, waarvan de loketten bewaard zijn. (B 13/12/2001)

Doorlopend rondleidingen.

 Rondleidingen in Franse gebarentaal, zaterdag en zondag om 15u30. Met de medewerking van Arts et Culture.

15. Kaart Centrum M 4

VOORMALIGE KOFFIEBRANDERIJ JACQMOTTE

Hoogstraat 139 – Brussel

 za en zo van 10u tot 18u

 enkel toegang tot de binnenplaats

 B 27-48 (Vossenplein)

In 1828 begonnen Charles en Henri Jacqmotte een koffiebranderij in de Hoogstraat, die weldra haar heerlijke aroma's over de Marollen verspreidde. De zaken floreerden en de broers Jacqmotte gaven in 1860 opdracht aan architect Auguste Schoy om een groot herenhuis te bouwen aan de straatkant. Het gebouw bestaat in feite uit een dubbelwoning in eclectische stijl. De centrale doorgang bezit een rijke decoratie vol elementen uit de Vlaamse renaissance met imi-

tatiemarmers, stucwerk, hardsteen, lambriseringen en marmers. Deze inrijpoort geeft toegang tot de binnenkant van het huizenblok waar vroeger de fabriek gevestigd was. Die stond leeg sinds de stopzetting van de activiteiten in 1985. Dit gedeelte, dat talrijke ateliers bevatte, is gerenoveerd en zorgvuldig opnieuw ingericht door het architectenbureau Jasper-Eyers. Dit bureau ontwierp de plannen voor de Espace Jacqmotte, een complex met appartementen, lofts en kantoren die rond een vredige binnentuin liggen. Uit respect voor de wijk en het oorspronkelijke bouwvolume hebben ze deze perfect geïntegreerde plek nieuw leven gegeven.

Gids ter plaatse. Met de medewerking van Korei.

WANDELING

De Marollen: een wijk vol activiteit!

In de middeleeuwen waren de Marollen de belangrijkste wijk van de stad waar ambachtslieden (smeden, wevers, enz.) woonden en werkten. Later vestigden er zich kleine ateliers, onder andere voor de fabricage van kleding of het branden van koffie. Ooit was er zelfs een fabriek waar locomotieven werden gebouwd! Vandaag verwijzen vele straatnamen nog naar dit verleden en de ambachtelijke activiteiten. Sommige gebouwen zijn trouwens op merkwaardige wijze verbouwd, zoals koffiebranderij Jacqmotte, dat nu een architectenbureau is geworden of de vroegere confectieateliers Waucquez, waar vandaag het Stadsarchief van Brussel is gehuisvest.

 zaterdag en zondag om 10u en 14u (duur: 2u)

 vertrek: voor de Onze-Lieve-Vrouw ter Kapellekerk, Kapellemarkt in Brussel – kaart **Centrum M 4**

 B 27-48 (Kapellekerk), 95 (Grote Zavel)

 maximaal 25 personen per vertrek.

Met de medewerking van de Vereniging van Gidsen voor Brussel en België.

16. Kaart Centrum N 4

VOORMALIGE DRUKKERIJ BRUYLANT

Regentschapsstraat 67 – Brussel

- enkel za van 12u tot 18u
- 2-6 (Louiza)
- 94-97 (Louiza)
- 92-93 (Poelaert)

De voormalige zetel van drukkerij Bruylant, vlak bij het Justitiepaleis, omvat een herenhuis aan de straatzijde en een grote opslagplaats die een gedeelte van het huizenblok beslaat en toegankelijk is langs de inrijpoort aan de linkerkant. Het herenhuis werd in neoclassicistische stijl gebouwd in 1882 en bezit nog zijn originele salons met intact bewaarde decoratie, die bijzonder verzorgd is afgewerkt. Hier bevonden zich de kantoren en vergaderzalen van de onderneming. In het industriële achtergebouw waarvan de eclectische gevel het jaartal 1892 draagt, was vroeger de drukkerij Bruylant gevestigd. De ruimtes hebben plafonds met bakstenen gewelfboogjes gedragen door metalen kolommen, lichtkoepels en een metalen Polonceau-kapconstructie die kenmerkend is voor de industriële architectuur van die tijd. Het complex huisvest vandaag een aantal kunstgalerijen, meer bepaald Jan Mot, Micheline Swajcer, Catherine Bastide, Sorry we're Closed, Jean Roch Dard, MonChéri en Waldburger Wouters, en de lijstmakerij BjorkFrames.

BUSTOCHT

Brusselse watertorens

Watertorens zijn een weinig gekend erfgoed, dat het midden houdt tussen architecturale expressie en ingenieurskunst. Ze vertellen een bijzonder aspect van de geschiedenis van het water in Brussel en de exploitatie ervan voor de behoeften van de stad en haar inwoners: drinkwater, industrie, machines, enz. Tijdens deze rondrit ontdekt u drie van deze watertorens, die vandaag op merkwaardige wijze zijn omgevormd tot plaatsen waar gewoond of gewerkt wordt.

- zaterdag om 13u (duur: 2u)
- vertrek: voor het Justitiepaleis, Poelaertplein in Brussel – kaart **Centrum M-N 4**
- 2-6 (Louiza)
- 92-93 (Poelaert), 94-97 (Louiza)
- reserveren verplicht op het nummer 02/563.61.53 (maandag tot vrijdag van 9u tot 13u). Maximaal 50 personen per vertrek.

Met de medewerking van Arkadia.

WANDELING

Schoenen en schoenmakers van vroeger tot nu

Schoenen met gekrulde neuzen, beenkappen, laarzen, sandalen,... elke periode heeft haar stijl van schoeisel. Deze wandeling toont ons de evolutie van de schoenproductie door de eeuwen heen. Door wie werden de schoenen ontworpen? Waarom en hoe, en in welke materialen (in stof, leer, met veters)? Tussen Zavel en Eenmansstraatje, waar we in de kelders van een schoenmaker duiken, ontdekken we dat schoenen niet alleen een ambacht zijn maar ook een modegevoelige sector. Ook de schoenhandel is veranderd, van overvolle rekken vroeger tot presentatie als kunstvoorwerpen vandaag. Brussel heeft heel wat schoenen- en leerbewerkingsateliers gekend. Vele afbeeldingen en namen op gevels en gebouwen zijn hier nog de stille getuigen van.

- zondag om 12u en 16u (duur: 2u)
- vertrek: hoofdingang van het plantsoen van de Kleine Zavel in Brussel – kaart **Centrum N 4**
- 92-93 (Kleine Zavel)
- 27-95 (Kleine Zavel)
- reserveren verplicht op het nummer 02/537.78.75 (maandag tot vrijdag van 10u tot 13u). Maximaal 25 personen per vertrek.

Met de medewerking van Itinéraires, op de Paden van de Geschiedenis.

RONDLEIDINGEN IN GEBARENTAAL

Zoals elk jaar organiseert de vereniging Arts et Culture rondleidingen in Franse gebarentaal, bestemd voor dove en slechthorende personen.

Dit jaar zijn vier plaatsen op deze manier te bezoeken:

- > **Vanhaerents Art Collection**
(notitie 2 pagina 7)
 zaterdag en zondag om 10u
- > **Depot van het Rijksarchief (depot Joseph Cuvelier)**
(notitie 4 pagina 8)
 zaterdag en zondag om 11u30
- > **Atelier des Tanneurs**
(notitie 13 pagina 15)
 zaterdag en zondag om 14u15
- > **Stadsarchief van Brussel**
(notitie 14 pagina 16)
 zondag om 15u30

TENTOONSTELLING

Een artistieke kijk op plaatsen van arbeid en productie

In het kader van de Open Monumentendagen 2015 geven drie grote Belgische fotografen u hun persoonlijke visie op plaatsen van arbeid en productie.

Les archives improbables van **Philippe De Gobert**: foto's van nieuw gecreëerde ruimtes door de superpositie van zelfgebouwde architectuurelementen en oude atelierfoto's.

Les vues du ciel van **Marie-Françoise Plissart**: plaatsen van intense activiteit in de 19de eeuw, van de stapelplaatsen van Tour en Taxis tot de kaaien van Brussel, gezien door de koele lens van de fotografe, maar ook haar kijk op de kantoortorens van de stad en de vertoning van een van haar films.

Les usines abandonnées van **Gilbert Fastenaekens**: een ongewone wandeling langs plaatsen die ooit druk en levendig waren, maar vandaag doods en verlaten zijn.

- zaterdag en zondag van 10u tot 18u
- Charles Hanssensstraat 7 in Brussel – kaart **Centrum N 4**
- 92-93 (Kleine Zavel)
- 27-95 (Kleine Zavel)

 deze tentoonstelling is gratis toegankelijk van 10 september tot 3 oktober 2015, donderdag tot zaterdag van 14u tot 18u.

Met de medewerking van de Association du Patrimoine artistique.

17. Kaart Centrum N 3

BNP PARIBAS FORTIS – VOORMALIGE ZETEL VAN DE GENERALE MAATSCHAPPIJ

Koningsstraat 20 – Brussel

 enkel zo van 10u tot 18u
(laatste toegang om 17u)

 enkel toegankelijk via rondleidingen (groepen van 25 personen)

 1-5 (Park)

 92-93 (Paleizen)

 38-71 (Koning)

De *Société Générale des Pays-Bas pour favoriser l'industrie nationale* vestigde zijn zetel in 1822 aan de Hofberg en nestelde zich daarmee van meet af aan in een wijk van aanzien, niet ver van het centrum van de politieke macht. In 1904 kocht deze bank, die aan de oorsprong ligt van de Generale Maatschappij van België en van het huidige BNP Paribas Fortis, een eerste gebouw in de Koningsstraat. In 1922 werd dit patrimonium vergroot met de aankoop van aanpalende gebouwen. Het gebouwencomplex werd volledig heringericht in 1972 maar de restauratie gebeurde in overeenstemming met de bouwvoorschriften uit de 18de eeuw. Binnen roepen enkele pronksalons nog de sfeer op van deze periode. Zo bevat de Lotharingenzaal twee wandtapijten met het wapenschild van keizer Frans van Lotharingen en zijn echtgenote keizerin Maria-Theresia van Oostenrijk, terwijl in de Grote Galerij een reeks wandtapijten hangt met episodische uit het leven van Mozes, gewezen tussen 1742 en 1763 in het atelier van de gebroeders Van der Borcht. De Koningszaal ten slotte dankt zijn naam aan de portretten die de muren sieren en die de opeenvolgende vorsten van onze gewesten voorstellen, van koning Willem I tot koning Albert II.

Doorlopend rondleidingen (laatste groep om 17u). Met de medewerking van Itinéraires, op de Paden van de Geschiedenis en Klare Lijn.

18

18. Kaart Centrum N 3

CENTRAL GATE (SHELL BUILDING) – VOORMALIGE ZETEL VAN DE MAATSCHAPPIJ SHELL

Kantersteen 47 – Brussel

 za en zo van 10u tot 18u
(laatste toegang om 17u15)

 enkel rondleidingen (groepen van 20 personen)

 1-5 (Centraal Station)

 29-63-65-66 (Centraal Station),
38-71 (Bozar)

De maatschappij Shell ontstond in 1907 door de fusie van *Shell Transport and Trading Company* en *Royal Dutch Petroleum Company*. De eerste onderneming, opgericht in 1833 door Marcus Samuel, exporteerde oorspronkelijk antiquiteiten en oosterse schelpen, vandaar haar naam. De activiteiten werden weldra uitgebreid tot industriële machines en daarna tot aardolie, met de bouw van de eerste olietanker ter wereld, in 1890. De tweede onderneming werd in 1890 opgericht in Den Haag om een olieconcessie op Sumatra te exploiteren. In 1931 besloot de oliereus een vestiging te bouwen in het hart van Brussel, meer bepaald in het huizenblok tussen de Ravensteinstraat en Kantersteen. De Brusselse zetel moest het belang van de onderneming op de wereldmarkt

weerspiegelen. Het gebouw maakt deel uit van een serie grote vastgoedcomplexen die Shell in dezelfde periode in meerdere Europese hoofdsteden liet optrekken. Architect Alexis Dumont ontwierp in samenwerking met Marcel van Goethem een gebouw met een betonnen skelet dat niet alleen kantoren maar ook handelszaken en parkeergarages bevatte. De grote hal, die in 1959 werd ingericht door Philippe Dumont, wordt opgeluisterd door een monumentale gebeeldhouwde schelp van Olivier Strebelle. Het auditorium, dat plaats biedt aan 270 personen, diende zowel voor filmvoorstellingen als voor de organisatie van conferenties.

Het gebouw, waarin vandaag de kantoren van talrijke ondernemingen gevestigd zijn, is eigendom van het vastgoedbedrijf Befimmo (meer dan 900.000 m²), dat gespecialiseerd is in de verhuur van prestigieuze kantoorgebouwen, voornamelijk in Brussel gelegen, maar ook in andere Belgische steden en het Groothertogdom Luxemburg.

Doorlopend rondleidingen (laatste groep om 17u15). Met de medewerking van het Atelier de Recherche et d'Action urbaines (ARAU), Korei en Pro Velo.

Stand van de vereniging "L'Association des Amis de l'Unesco" met voorstelling van het tijdschrift *Les nouvelles du Patri-moine*, zondag van 10u tot 17u.

19. Kaart Centrum N 3

MAATSCHAPPELIJKE ZETEL VAN VIVAQUA – VOORMALIGE RTT-ZETEL

Keizerinlaan 17-19 – Brussel

- za en zo van 11u tot 17u (laatste toegang om 16u15)
- enkel toegankelijk via rondleidingen (groepen van 20 personen)
- 1-5 (Centraal Station)
- 29-38-63-65-66-71 (Centraal Station)

Na de voltooiing van de Noord-Zuid-verbinding in de jaren 1950 kregen de architecten Léon Stynen en Paul De Meyer opdracht een nieuwe hoofdzetel voor de RTT te ontwerpen. Zij ontwierpen een complex van twee gebouwen die met elkaar waren verbonden door een loopbrug en een tuin. Voor de gevel langs de Keizerinlaan, die in de hoogte beperkt was tot vijf bouwlagen, opteerden ze voor een rasterstructuur in gewapend beton waarvan de vele raamnissen voorzien waren van een aluminium zonnewering met lamellen die vroeger konden worden gedraaid. Met dit gebouw bekenden de architecten, beïnvloed door Le Corbusier, zich tot het modernistische rationalisme dat typisch is voor de jaren 1950. Na het vertrek van de RTT werd het complex gerestaureerd en sinds 2011 is het de nieuwe hoofdzetel van VIVAQUA. Deze onderneming voor de productie en distributie van drinkwater, die ook instaat voor de zuivering van het afvalwater van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, levert elke dag water aan meer dan twee miljoen personen in België. Het gerenoveerde gebouw is een toonbeeld van ecologische bouwtechnieken en energie-efficiëntie in het Brussels Gewest. Het heeft onder andere een dubbele akoestische en thermische isolatie en beschikt over goed verlichte en comfortabele kantoren. Van op het terras op de 5de verdieping geniet men van een panoramisch zicht over Brussel.

Doorlopend rondleidingen (laatste groep om 16u15). Met de medewerking van Vivaqua, Klare Lijn en Korei.

BUSTOCHT

Tussen kanaal en rails: industriële en dienstenbedrijven in het noorden van Brussel

In 1897 lijfde de stad Brussel een deel van Sint-Jans-Molenbeek en Laken in voor de inrichting van de nieuwe haven die noodzakelijk was geworden nadat de verbinding van het nieuwe kanaal van Charleroi met dat van Willebroek tot stand was gekomen. In 1921 werden de gemeenten Laken, Neder-Over-Heembeek en Haren volledig ingelijfd om het kanaal geschikt te maken voor zeeschepen. In dat deel van de stad vestigde zich de volgende jaren heel wat industrie, waaraan de spoorweg en het eerste station aan de Groendreef zeker bijgedragen hebben. Tijdens deze rondrit verneemt u alles over dit stukje industriële geschiedenis in het noorden van Brussel.

- zaterdag om 10u30 en 14u30 (duur: 3u)
- vertrek: Berlaumontlaan in Brussel – kaart **Centrum N 3**
- 1-5 (Centraal Station)
- 29-38-63-65-66-71 (Centraal Station)
- reserveren verplicht op het nummer 02/675.19.67 (maandag tot vrijdag van 10u tot 17u). Maximaal 45 personen per vertrek.

Enkel in het Frans.

Met de medewerking van de Babelbus.

BUSTOCHT

Water, bron van leven en economische groei

Water betekent leven en kracht. Van visvangst om te overleven tot drijfkracht voor molens, het water heeft Brussel geholpen zich te ontwikkelen, zich te beschermen en in zijn levensonderhoud te voorzien. Het gaf het ontstaan aan beroepen die nog voortleven in de straatnamen: van het vermalen van schors tot brouwerijen, van leerlooien tot het zacht maken van lakens, van goederenvervoer tot systemen om de waterwegen te regelen. Gelukkig heeft Brussel zijn levensader en ontwikkelingsbron nog niet volledig begraven en is de Zenne, die de stad heeft grootgemaakt, nog niet helemaal vergeten.

 zaterdag om 10u10, 12u40 en 15u40 (duur: 1u30)

Te voet, te paard, met de auto, altijd maar sneller!

Van de ezelpaden langs de oevers van onze waterlopen over de trekwegen langs de kanalen tot de komst van de spoorwegen, altijd heeft de mens naar snellere en efficiëntere middelen gezocht om goederen te vervoeren of zichzelf te verplaatsen. De familie Thurn und Tassis lag aan de basis van het eerste Europese postverkeernet, andere Brusselse families hebben hun stempel gedrukt op de ontwikkeling van met paarden bespannen rijtuigen, waaronder de fameuze glazen koets, een Brusselse uitvinding die een revolutie betekende in de 17de eeuw.

 zaterdag om 10u, 12u, 14u en 16u (duur: 1u30)

Enkel in het Frans.

Op het spoor van de Brusselse brouwerijen

De brouwerijsector werd door de overweldig van de Zenne, de aanleg van het kanaal en de ontwikkeling van het spoorwegnet grondig door elkaar geschud. Maar ook de ontdekkingen van Pasteur, de toenemende marktconomie en de mondialisering drukten hun stempel. Deze rondrit neemt ons mee langs de Brusselse brouwerijen, van de kleine familiebedrijven tot de grote brouwerijen uit de 19de en 20ste eeuw. Samen vormen ze een belangrijk stuk industriële geschiedenis. Vele zijn helaas verdwenen of tot stadskankers vervallen, andere zijn omgevormd tot lofts, museum, hotel of kunstenaarsatelier. Vaak zijn hun namen en hun economische betekenis van weleer vergeten.

 zaterdag om 10u10, 12u10, 14u10 en 16u10 (duur: 1u30)

Toen industrie en handelaars reclame maakten op hun gevels

De mens heeft altijd al promotie gemaakt voor zijn vakmanschap. Een handtekening onderaan op een wandtafeltje of een uithangbord aan de gevel waren maar enkele manieren om reclame te maken voor zijn producten en zichzelf. Langs de Brusselse straten treffen we talloze voorbeelden aan in allerlei vormen: sgraffiti, tegeltableaus, muurfresco's, mozaïeken, granito of reclameschilderingen. Ze getuigen alle van het verlangen om gezien en herkend te worden. Brussel bevat enkele pareltjes van productreclame, onder meer voor Coca-Cola of biermerken. Zelfs de belastingdienst heeft er zijn oog op laten vallen!

 zaterdag om 10u, 12u30 en 15u30 (duur: 1u30)

Enkel in het Frans.

 vertrek: *Berlaimontlaan in Brussel – kaart Centrum N 3*

 1-5 (Centraal Station)

 29-38-63-65-66-71 (Centraal Station)

 reserveren verplicht op het nummer 02/537.78.75 (maandag tot vrijdag van 10u tot 13u). Maximaal 45 personen per vertrek.

Met de medewerking van Itinéraires, op de Paden van de Geschiedenis.

20. Kaart Centrum O 3

VOORZITTERSCHAP VAN DE FÉDÉRATION WALLONIE-BRUXELLES – VOORMALIGE IJSKELDERS

Surlet de Chokierplein 15-17
Brussel

 za en zo van 10u tot 16u
(laatste toegang om 15u30)

 enkel toegankelijk via rondleidingen
(groepen van 10 personen)

 M 2-6 (Madou)

 B 29-63-65-66 (Pers)

Buiten enkele historici wist niemand meer af van het bestaan van deze ijskelders tot ze tijdens afbraakwerken in 1989 herontdekt werden. In deze enorme ondergrondse ruimte uit de

19de eeuw werden tijdens de wintermaanden ijsblokken opgestapeld die uit de naburige vijvers van de Maalbeekvallei werden gehaald. Afgeschermd van licht en lucht, meerdere tientallen meters onder de grond en beschermd door dikke muren kon dit ijs zonder moeite meerdere maanden bewaard worden. De ijsblokken werden met een goederenlift neergelaten en in de zomer naar de brouwerijen en slagerijen van de hoofdstad vervoerd. Door deze opslag hoefde men geen grote massa's tonnen met ijs uit Noorwegen in te voeren. De ijskelders hebben een gewelfd plafond en strekken zich ook uit onder de twee herenhuizen naast het gebouw waar de *Fédération Wallonie-Bruxelles* is gevestigd.

Doorlopend rondleidingen (laatste groep om 15u30). Met de medewerking van Itinéraires, op de Paden van de Geschiedenis en Klare Lijn.

BUSTOCHT

Industrieel Brussel: een verhaal zonder einde

Tot 1974 was Brussel de belangrijkste industriestad op het Europese continent. In de 19de eeuw werd vooral het noordelijke gedeelte van de stad ingepalmd door ateliers, fabrieken en arbeiderswoningen, door de nabijheid van het kanaal. De de-industrialisering en de evolutie van de vervoermiddelen zouden het stadsbeeld nadien grondig wijzigen. Vele fabrieken sloten hun deuren. Sommige sites, waarvan enkele een grote historische of erfgoedwaarde hebben, kregen een tweede jeugd in de vorm van woning- en kantoorprojecten of door de vestiging van nieuwe bedrijven.

Tijdens deze wandeling in samenwerking met citydev.brussels krijgt u de gelegenheid om een aantal sleutelprojecten van deze belangrijke Brusselse speler op het gebied van renovatie en economische expansie van binnenuit te ontdekken, naar het voorbeeld van de voormalige Etablissements Gosset, getekend door architect Adrien Blomme, de voormalige tabaksfabriek van British American Tobacco (Lavoisier site) of een grootschalig project voor een bedrijventoezicht en evenementenruimte (Pepibru/The Egg).

 zaterdag om 9u30, 10u30, 13u30 en 14u30 (duur: 3u)

 vertrek: hoek Pachecolaan en Kruidtuinlaan in Brussel – kaart Centrum O 2

 M 2-6 (Kruidtuin)

 T 92-93 (Kruidtuin)

 B 61 (Kruidtuin)

 reserveren verplicht op het nummer 02/219.33.45 (maandag tot vrijdag van 10u tot 15u). Maximaal 45 personen per vertrek.

Enkel in het Frans.

Met de medewerking van het Atelier de Recherche et d'Action Urbaines (ARAU).

WANDELING

Financiële cenakels in het centrum van Brussel

Vertrekkend aan het ING-gebouw in de Marnixlaan, in de jaren 1960 ontworpen door architect Gordon Bunshaft, voert deze wandeling ons langs de imposante zetels van banken en ondernemingen: het beschermde gebouw van de vroegere *Banque d'Outremer*, de gebouwen van Fortis en Shell, de Generale Maatschappij en het functionele gebouw van het vroegere Gemeentekrediet. Allemaal werkplekken met een verbazende architectuur en geschiedenis!

 zaterdag en zondag om 11u en 14u30 (duur: 2u)

 vertrek: voor het ING Marnix-gebouw, Marnixlaan 24 in Brussel – kaart Centrum O 4

 M 2-6 (Troon)

 B 27-34-38-64-80-95 (Troon)

 reserveren verplicht op het nummer 02/563.61.53 (maandag tot vrijdag van 9u tot 13u). Maximaal 25 personen per vertrek.

Enkel in het Frans.

Met de medewerking van Arkadia.

HERITA PRESENTEERT

13 SEPTEMBER 2015

OPEN MONU MENTEN DAG

WWW.OPENMONUMENTEN.BE

IN SAMENWERKING MET:

DeMorgen.

openmonumentendag

#omd2015

21. Kaart J 9 **AFGIETSELWERKPLAATS VAN DE KONINKLIJKE MUSEA VOOR KUNST EN GESCHIEDENIS**

Jubelpark 10 (ingang langs de Nervierslaan) – Brussel-Uitbreiding

 za en zo van 10u tot 17u

 1-5 (Schuman/Merode)

 81 (Merode)

 27-61-80 (Merode)

Oorspronkelijk bestond er behalve de afgietselwerkplaats ook een afgietselmuseum met een hoofdzakelijk didactisch doel, opgericht op verzoek van de Koninklijke Belgische Commissie voor Internationale Uitwisselingen. Dat soort museum was in de 19de eeuw erg in de mode en stelde het publiek in staat om werken uit de hele wereld te ontdekken die men anders maar moeilijk had kunnen zien in een tijd toen er veel minder gereisd werd. Van meet af aan werden de afgietsels uit de verzameling op kleine schaal te koop aangeboden. De afgietselwerkplaats was gevestigd in de Bordiaulhal, waar zich vandaag

21

het Legermuseum bevindt, maar werd later overgebracht naar het huidige gebouw. De catalogus bevatte in 1913 meer dan 4.000 stukken die konden worden gereproduceerd. Deze uitzonderlijke verzameling mallen vormt een ware schat en bevat onder meer mallen van kunstwerken die vandaag verdwenen zijn. Academies, musea maar ook particulieren vormen de

klanten van de afgietselwerkplaats, die nog altijd een belangrijke rol speelt op didactisch vlak, maar ook als instrument voor cultuurverspreiding.

Rondleidingen met een bezoek aan de reserves.

Afgietseldemonstraties volgens de traditionele technieken.

 FIETSTOCHT**Per fiets naar Schaarbeek, volg de trein!**

Deze fietstocht brengt ons van de tertiaire activiteiten in de buurt van de Tervurenlaan naar Schaarbeek, dat vroeger een intense industriële en ambachtelijke activiteit kende, maar waar zich ook woonwijken voor de gegoede burgerij ontwikkelden. Sommige ambachtelijke activiteiten hebben er standgehouden, zoals u zult ontdekken wanneer we bepaalde deuren openen. We vervolgen onze tocht tot aan het station van Schaarbeek, een belangrijk spoorwegknooppunt in Brussel, waar binnenkort het nieuwe museum *Train World* zijn deuren opent.

 zaterdag en zondag om 14u30 (duur: 3u30)

 vertrek: voor het hek van het Jubelpark (kant Merode) in Etterbeek – kaart **K 9**

 1-5 (Schuman/Merode)

 81 (Merode)

 27-61-80 (Merode)

 reserveren verplicht op het nummer 02/502.73.55 (maandag tot zondag van 10u tot 18u). Maximaal 20 personen per vertrek. Eigen fiets noodzakelijk. Geen fietsverhuur ter plaatse.

Enkel in het Frans.

Met de medewerking van Pro Velo.

22.

Kaart K 9 **IPM GROUP – VOORMALIGE GARAGE EN WERKPLAATSEN RENAULT**

Frankenstraat 79 – Etterbeek

- za en zo van 10u tot 18u (laatste toegang om 17u15)
- enkel rondleidingen (groepen van 25 personen)
- 1-5 (Merode)
- 81 (Merode/Sint-Pieter)
- 22-27-61-80 (Merode)

In 1956 realiseerde architect Vivian Rodriguez een gebouw met afgeronde gevel op de hoek van de Frankenstraat en de Priester Cuypersstraat. De horizontaliteit van de gevel in oranje baksteen wordt benadrukt door de langgerekte rij vensters op de verdieping en de grote vitrines die destijds een autoshowroom op de begane grond verlichtten. In het gebouw waren oorspronkelijk immers een garage en werkplaatsen van Renault gevestigd. Tijdens een ingrijpende verbouwing is het bestaande gebouw verhoogd met bijkomende verdiepingen voor de kantoren van IPM Group, eigenaar van de kranten en de websites *La Libre Belgique* en *La Dernière Heure*, het magazine *Paris Match Belgique* en de

22

radiozender DH Radio. De werkzaamheden werden tussen 2005 en 2006 uitgevoerd door het architectenbureau Beauvoir (huidige naam Art 48).

Doorlopend rondleidingen (laatste groep om 17u15). Met de medewerking van de Babelbus en Korei.

23.

Kaart J 9 **RHOK ACADEMIE – VOORMALIGE DRUKKERIJ PHOBEL**Edouard de Thibaultlaan 2
Etterbeek

- za en zo van 10u tot 18u
- 81 (Sint-Pietersplein)

In 1920 werd het industriële pand aan de E. de Thibaultlaan 2 eigendom van drukkerij Phobel (La Phototypie Belge), die gespecialiseerd was in de productie van kleurboeken en gezelschapsspelen. Het oorspronkelijke gebouw werd in 1905 opgetrokken naar de plannen van architect Henri Wellens en huisvestte ook ateliers voor steendruk, fotografie, boekbinden en vergulden. De gevels in rode baksteen worden verlevendigd door horizontale banden, ontlastingsbogen en boogfriezen in witte baksteen. Het

 WANDELING**De chique franjes van een kantoorwijk**

Luxueus hotelcomplex, kapel, gerenommeerd instituut, station, ... allemaal zijn ze in de loop der jaren verbouwd tot kantoren om te voldoen aan de toenemende behoeften aan diensten van onze samenleving. Maar verrassend genoeg is ook het omgekeerde mogelijk: om een wijk die na 17u en in het weekend uitgestorven is nieuw leven in te blazen hebben sommige kantoren hun woonfunctie teruggekregen, is een bank omgevormd tot boekhandel, enz. Een wandeling door de Leopoldwijk, waar meer te beleven valt dan je zou denken!

- zaterdag en zondag om 10u en 14u (duur: 2u)
- vertrek: voor de ingang van de Europese Commissie (Berlaimontgebouw), kant Schumanrotonde in Brussel (einde van de wandeling aan de Kunstlaan) – kaart J 8
- 1-5 (Schuman)
- 12-21-36-60-79 (Schuman)
- reserveren gewenst op het nummer 0499/21.39.85 of per mail (guides.expo@gmail.com). Maximum 25 personen per vertrek.

Met de medewerking van de E-Guides.

23

24

gebouw ligt rond een binnenplaats die wordt afgesloten door een hek van Paul Hankar afkomstig van een woning aan de Tervurenlaan. Na een restauratie onder leiding van architect F. Bogaert is hier vandaag het Rijkscentrum Hoger Kunstonderwijs gevestigd. Een deel van de vroegere interieurinrichting is bewaard, meer bepaald het imposante metaalskelet van de vroegere drukkerij waarop het grote glazen dak rust dat overvloedig daglicht binnenliet in de zalen met de rotatiepersen. (B 02/07/1998)

Rondleidingen zaterdag en zondag om 14u en 16u.

24.

Kaart J 9

ATELIER VERSICOLE – VOORMALIG ATELIER VAN MEESTER-GLASBLAZER PIERRE MAJERUS

Jachtlaan 62 – Etterbeek

🕒 za en zo van 10u tot 17u

📍 81 (De Jacht)

📍 34-36 (De Jacht)

De ateliers van Pierre Majerus, opgericht in 1965, waren eerst aan de Waverse Steenweg gevestigd maar verhuisden in 1980 naar de Jachtlaan in een voormalige fabriek van was en schoensmeer. Voorbij het grote hek komt men op een binnenplaats. De glazen overkappingen van de oude industriegebouwen zorgen voor natuurlijk licht. De ambachtsslui werken er in de geest van de meester, overleden op 52-jarige leeftijd in 1994. Talrijke kerken en privéwoningen maar ook kastelen, hotels en restaurants doen een beroep op de ateliers voor restauraties of nieuwe creaties. Pierre Majerus, die

de techniek van gebrandschilderde ramen met betonvoegen had geleerd, overtuigde de directeur van Saint-Gobain om glas-in-loodramen te verwerken in dubbel glas. Deze operatie, die met succes werd uitgevoerd, heeft het mogelijk gemaakt om tal van meesterwerken te redden en zorgt tevens voor een betere isolatie van de gebouwen. Sinds 2007 worden de activiteiten voortgezet door het Atelier Versicolore.

Tentoonstelling van hedendaagse gebrandschilderde ramen waaronder sommige van Pierre Majerus.

Demonstraties en uitleg over glaskunsttechnieken. Met de medewerking van Atelier Versicolore en Klare Lijn.

25. Kaart K 10 **SEED FACTORY – VOORMALIGE ZAAD- EN GRAANHANDEL**

Vrijwilligerslaan 19 – Oudergem

🕒 za en zo van 10u tot 18u

🕒 7-25 (Arsenaal)

🕒 34 (Arsenaal)

In 1998, na een in de pers gunstig onthaalde renovatie, nam *Seed Factory* zijn intrek in de oude industriële gebouwen van de voormalige zaad- en graanhandel Frooninx. Dit bedrijf opgericht op het einde van de 19de eeuw, strekte zich uit aan de binnenkant van het huizenblok en bezat onder meer paardenstallen, een varkensstal en een mesthoop. Sommige ruimtes hebben hun metalen balken bewaard die geschraagd worden door sierlijke gietijzeren kolommen, andere zijn aangepast en opengewerkt om de communicatie tussen de verdiepingen te verbeteren en meer daglicht binnen te laten. *Seed Factory* werkt volgens een eenvoudig en efficiënt concept: de synergie en complementariteit benutten van de competenties van de bedrijven die er gevestigd zijn. De totale beschikbare oppervlakte bedraagt bijna 2.000 m², waaronder een forum van 400 m² waar tot 100 personen persconferenties of andere evenementen kunnen bijwonen. Het gebouw huisvest ook het *Maison de l'Image* dat in 15 jaar bijna 35 tentoonstellingen georganiseerd heeft om aan vakmensen en het grote publiek het beste te tonen van wat er zich op het gebied van het beeld, grafische kunsten en illustratie in België en de wereld afspeelt.

Concert van het ensemble Seranta Vocale, zaterdag op 15u.

25

26. Kaart M 8**LINDEKEMALEMOLEN EN VOORMALIGE BROUWERIJ HET LINDEKEN**J.-F. Debeckerlaan 6
Sint-Lambrechts-Woluwe alleen toegankelijk langs buiten

🕒 42 (Debecker)

De Lindekemalemolen wordt voor het eerst vermeld in 1129 en zou zijn naam ontleen aan de plaatsnaam van een naburig veld. In de 12de eeuw was hij eigendom van de Abdij van Park in Heverlee. Hij werd tot in de 19de eeuw gebruikt om graan te malen maar diende ook voor de fabricage van papier en werd nadien aangepast voor de productie van snuiftabak en cichorei toen de concurrentie van de industriële maalderijen te fel was geworden. De benedenverdieping van het hoofdgebouw werd in die periode ook ingericht als café en melksalon. Die functie zou een vervolg krijgen toen de molen in 1970 werd omgebouwd tot restaurant, nadat hij in 1955 eigendom was geworden van de gemeente. Sommige delen van de molen zouden teruggaan tot de 16de eeuw, meer bepaald de delen langs het watertoevoerkanal en het schoepenrad dat in 1994 gerestaureerd werd. In de 19de eeuw telde de molen

26

twee schoepenraden, een dat de maalsteen voor het graan aandreef en een ander voor de papiermachine. Van de 87 watermolens in Brussel en omgeving zijn de Crockaertmolen in Ukkel en de Lindekemolen de enige twee die nog bestaan. Reeds voor het midden van de 17de eeuw was hier een brouwerij gevestigd die profiteerde van de nabijheid van de molen. Die brouwerij werd uitgeroepen door Jan-Frans Debecker, die een tijdlang burgemeester van de gemeente was, en nadien door zijn zoon Emiel. Ze bleef in bedrijf tot 1934 en produceerde lambiek, faro, bruin bier en tafelbier. (B 30/03/1989)

Geleide wandeling rondom de molen over de geschiedenis van de molen en de brouwerij, zaterdag en zondag om 10u en 15u. Met de medewerking van de diensten Erfgoedbescherming en Natuur, Leefmilieu en Duurzame Ontwikkeling van de gemeente Sint-Lambrechts-Woluwe.

Maximaal 25 personen per rondleiding. Inschrijven op het nummer 02/761.27.78 of per mail (v.latteur@woluwe1200.be).

27. Kaart N 8-9 **GEMEENTEDEPOT VAN SINT-LAMBRECHTS-WOLUWE – VOORMALIG STEENKOOLEDOPOT G. DEVIS**

Stokkelsesteenweg 80
Sint-Lambrechts-Woluwe

🕒 za en zo van 10u tot 18u

📍 28 (Stade Fallon)

De firma G. Devis, depothouder van de steenkoolmijnen van Mariemont-Bascoup, werd door een fusie in 1913 een van de grootste ondernemingen in haar soort. Omstreeks 1920 liet ze een depot bouwen langs de spoorlijn Brussel-Tervuren. De in grote hoeveelheden aangevoerde steenkool werd vervolgens in de omgeving verdeeld. Tussen 1924 en 1926 werden grote loodsen gebouwd afgedekt met 'sheds'. Deze opmerkelijk daken in de vorm van zaagtanden waarbij beglaasde en blinde dakhellingen elkaar in de lengte afwisselen zijn typisch voor industriegebouwen. Tegelijk werd ook een administratief gebouw in neo-Vlaamse-renaissancestijl opgetrokken die de bloei van de onderneming moest uitstralen. Door het sterk dalende verbruik van steenkool na de Tweede Wereldoorlog raakten deze opslagruimtes in onbruik. Ze werden aangekocht door de gemeente Sint-Lambrechts-Woluwe, die ze gebruikt sinds 1960.

Tentoonstelling over de geschiedenis van het voormalige steenkooldepot en over de lijn 160 Brussel-Tervuren die gebruikt werd voor goederenvervoer.

Gratis folder met een wandeling die men vrij kan maken op een stuk van de voormalige lijn 160 Brussel-Tervuren, vandaag omgevormd tot groene wandelweg.

 WANDELING**De Georges Henrilaan: kleine ondernemingen, handelszaken en nog veel meer...**

De Georges Henrilaan, aangelegd om de Linthoutstraat te verbinden met het Instituut voor doofstommen en blinden (tegenover het Jean-Baptiste Degrooffplein), werd in de jaren 1890 doorgetrokken naar het nieuwe kerkhof van de gemeente Etterbeek (het huidige Georges Henripark). Naarmate de wijk zich uitbreidde, vestigden zich ook meer en meer kleine ondernemingen en handelszaken langs deze lange verkeersas. Deze wandeling vertelt u meer over de geschiedenis van deze laan in zijn verschillende aspecten.

🕒 zaterdag en zondag om 14u30 (duur: 2u)

📍 vertrek: voor de ingang van het Georges Henripark, Meudonsquare in Sint-Lambrechts-Woluwe – kaart L 8

📄 reserveren verplicht op het nummer 02/563.61.53 (maandag tot vrijdag van 9u tot 13u). Maximaal 25 personen per wandeling.

Met de medewerking van Arkadia en van de dienst Erfgoedbescherming van het gemeentebestuur van Sint-Lambrechts-Woluwe.

28

28.

Kaart K 14

CBR

Terhulpesteenweg 185
Watermaal-Bosvoorde

⌚ za en zo van 10u tot 18u
(laatste toegang om 17u15)

♿ enkel toegankelijk via rondleidingen (groepen van 20 personen)

📍 94 (Bosvoorde Station)

Dit gebouw werd tussen 1968 en 1970 in opdracht van de Cementbedrijven CBR opgetrokken naar het ontwerp van de architecten Constantin Brodzki en Marcel Lambrichs. De gevels, die volledig in vormgegoten beton zijn uitgevoerd, illustreren alle technische en architectonische mogelijkheden van dit procedé dat in die tijd een echte bloei kende. Ze versterkten ook het imago van de onderneming door een optimaal gebruik van de door hen geproduceerde materialen te tonen. Vanaf 1929 immers produceerde CBR nv (Cimenteries et Briqueteries Réunies) zoals de naam het zegt cement en baksteen. Na de Tweede Wereldoorlog ging het bedrijf zich volledig toeleggen op de cementsector, de winning van hulpstoffen (zand, grind, kalk en porfier) en de fabricage van gebruiksklare beton. Het gebouw, een mooi voorbeeld van functionele architectuur, werd om zijn esthetische kwaliteiten door het MOMA in New York geselecteerd in 1979 voor de tentoonstelling *Transformations in Modern Architecture*.

Doorlopend rondleidingen (laatste groep om 17u15). Met de medewerking van Arkadia, Babelbus en Korei.

29

29.

Kaart K 13

KANTOORGEBOUW – VOORMALIGE HOOFDZETEL VAN GLAVERBEL

Terhulpesteenweg 166
Watermaal-Bosvoorde

⌚ za en zo van 11u tot 17u
(laatste toegang om 16u15)

♿ enkel toegankelijk via rondleidingen (groepen van 20 personen)

📍 94 (Bosvoorde Station)

Het is te weinig bekend, maar België was gedurende de hele 19de eeuw de grootste uitvoerder van vensterglas in de wereld. Aanvankelijk werd het glas uitsluitend met de mond geblazen. Nadat de Belgische ingenieur Émile Fourcault, met de hulp van Émile Gobbe, in het begin van de 20ste eeuw het eerste mechanische glasproductiesysteem had ontwikkeld, kende de nationale glasindustrie echter een echte explosie. In 1961 leidde de fusie van de twee belangrijkste Belgische producenten van vlakglas, *Glaces et Verres* (Glaver S.A.)

en *Union des Verreries Mécaniques Belges* (Univerbel S.A.) tot de oprichting van Glaverbel. De onderneming liet een prestigieus kantoorgebouw optrekken naar het ontwerp van de architecten Renaat Braem, Pierre Guilissen, André Jacquain en Victor Mulpas. Het ringvormige gebouw met een gemiddelde diameter van 85 m verrees tussen 1963 en 1967 in een nieuwe zone die bestemd was voor de vestiging van kantoren en bedrijfszetsels. De ontwerpers hebben gekozen voor een gordijngewel met een overwicht aan beglaasde oppervlakken, een directe verwijzing naar de activiteit van de onderneming.

Doorlopend rondleidingen (laatste groep om 16u15). Met de medewerking van Arkadia en Korei.

30.

Kaart I 9-10

MUSEUM VAN ELSENE – VOORMALIG SLACHTHUIS VAN ELSENE

Jean Van Volsemstraat 71 – Elsene

gratis toegang tot het museum enkel via de rondleidingen

38-60-95 (Blyckaerts)

Hoewel vele Brusselaars het museum van Elsene kennen, weten maar weinigen dat een van de gebouwen vroeger de functie van slachthuis vervulde. Opgericht in 1850 op privé-initiatief werd het gebouw opgetrokken naar de plannen van architect Louis Spaak. Weldra ontwikkelde zich een hele wijk rond deze activiteit maar het gecompliceerde samenleven leidde tot de sluiting in 1890. De gemeente Elsene bezit een belangrijke verzameling kunstwerken die haar bij legaat zijn geschonken door schilder Edmond De Praetere op voorwaarde dat ze tentoongesteld zouden worden. Het afgedankte slachthuis bleek een geschikte locatie en werd na verbouwingswerken tot museum omgevormd. De opening vond plaats op 31 mei 1892, in aanwezigheid van koning Leopold II, koningin Marie-Henriette en prinses Clémentine. Opeenvolgende schenkingen van mecenasen verrijkten de originele verzameling en het museum moest uitbreiden. Er werd besloten de toegangspaviljoenen van het vroegere slachthuis te slopen, het linker in 1950, het rechter tijdens werkzaamheden die tussen 1969 en 1973 plaatsvonden. Het museum voert een dynamisch beleid en organiseert geregeld spraakmakende tentoonstellingen.

Rondleidingen met toegang tot de vaste verzameling van het museum, zaterdag om 11u en 15u en zondag om 11u en 13u. Met de medewerking van Itinéraires, op de Paden van de Geschiedenis. Reserveren verplicht op nummer 02/537.78.75 (maandag tot vrijdag van 10u tot 13u).

TENTOONSTELLING EN WANDELINGEN MET GIDS

Onbekend Watermaal-Bosvoorde: verdwenen ateliers, brouwerijen en kleine bedrijven

Het landelijke Watermaal-Bosvoorde kende vanaf de tweede helft van de 19de eeuw, mede door de aanleg van de spoorlijn in 1854, een toestroom van de gegoede Brusselse burgerij, die er tweede verblijven bouwde, aange trokken door de zuivere lucht van het nabijgelegen Zoniënwood. De vele kastelen en villa's, omringd door grote tuinen, openden een markt voor ijzersmederijen die serres, veranda's en ander tuinmeubilair vervaardigden. Twee ateliers kregen een grote bekendheid in dit domein: de *Etablissements Crollen* en de *Etablissements Hernalsteens*, waarvan sommige gebouwen nog bestaan. Hoewel vandaag verbouwd voor andere functies, hebben ze hun architecturale kenmerken behouden.

Zoals zo vele andere Brusselse gemeenten had ook Watermaal-Bosvoorde een bekende lokale brouwerij: de *Brasserie Dewolfs*. De bewaarde gebouwen met industrieel karakter getuigen nog van de bloei van deze brouwerij. De voormalige elektriciteitscentrale ten slotte uit het begin van de 20ste eeuw, die ervoor zorgde dat de gemeente al vroeg van elektrisch comfort kon genieten, huisvest vandaag een architectenbureau.

De tentoonstelling presenteert talrijke archivalia (foto's, plannen en diverse documenten) over deze sites.

- enkel op zaterdag van 9u30 tot 18u (wandeling rond het industrieel verleden van de gemeente om 14u – vertrekplaats: Bibliotheek Rozenberg, Thomsonlaan 3)
- Espace Mémoire van Watermaal-Bosvoorde, Hertogendreef 2 in Watermaal-Bosvoorde – kaart L 13
- 94 (Wiener)
- 17-95 (Wiener)

Met de medewerking van de Espace Mémoire, de vereniging Hisciwab en de Bibliotheek Rozenberg.

31.

Kaart 19

**VOORMALIGE
PORSELEINFABRIEK
VERMEREN-COCHÉ-DEMEULDRE**

Georges Lorandstraat 24 – Elsene

⬇️ za en zo van 10u tot 18u

ⓑ 34-38-80-95 (Idalie)

De porseleinfabriek Vermeren Coché, later Demeuldre Coché, heeft een lange en complexe voorgeschiedenis. Charles Christophe Windisch, meester-porseleinmaker uit Lotharingen, vestigde zich in 1824 in Brussel op uitnodiging van Frédéric Théodore Faber die porseleindecorateur was. Door hun talenten als porseleinmaker en miniatuurschilder te bundelen slaagden Windisch en Faber erin de faam van het Brussels porselein te verstevigen. De politieke gebeurtenissen van 1830 maakten echter een einde aan hun samenwerking. Windisch vond in zijn vriend Jean-Jacques Coché een geldschieter om zijn eigen porseleinfabriek op te richten. Hij vestigde zich bijna recht tegenover Faber, aan de Waverse Steenweg. Deze manufactuur ligt aan de basis van de porseleinfabriek. Wanneer Windisch in 1842 overlijdt neemt een andere porseleinmaker, Michel Antoine Caillet Pouchelain, de zaak over. Deze komt in 1852 in handen van Chantal Coché, de dochter van J.J. Coché, en van haar echtgenoot Emile Vermeren. Zij zullen de productie-installaties uitbreiden en voor een vernieuwing van het productaanbod zorgen. In 1870 wordt een tentoonstellingszaal geopend die nog altijd bestaat en uitgaat op de Georges Lorandstraat. Hier werden de huisgemaakte stukken gepresenteerd maar ook porseleinen en kristallen voorwerpen van de bekendste Europese fabrikanten. Chantal Vermeren-Coché, die in 1869 weduwe was geworden, liet de fabriek in 1901 over aan haar nicht Marthe Coché en haar echtgenoot Louis Demeuldre. De laatste vertegenwoordiger van deze lange porseleintraditie, Henry Demeuldre Coché, moderniseerde de onderneming in 1937. Het porseleindeeg werd ter plaatse vervaardigd. De productie werd in 1953 stopgezet maar de versiering van uit Limoges ingevoerde blanco modellen werd voortgezet tot in de jaren 1970. (B 26/06/1997)

31

Rondleidingen zaterdag en zondag om 10u30, 11u30, 12u30, 14u30, 15u30, 16u30 en 17u30.

Met de medewerking van Itinéraires, op de Paden van de Geschiedenis.

Tentoonstelling “Brussels porselein aan de hand van zijn ateliers” die onder meer de activiteiten van de vroegere fabriek belicht.

Demonstraties van het restaureren van keramiek en zilverwerk.

FIETSTOCHT**Elsene, tussen industrie en bourgeoisie**

Bij het horen van de naam Elsene denken we in de eerste plaats aan zijn vele fraaie burgerwoningen. Maar net als de andere Brusselse gemeenten kende ook Elsene een ambachtelijke, ja zelfs industriële activiteit, die soms tot op vandaag is blijven bestaan. Deze fietstocht doorkruist de gemeente en haar burens op zoek naar ateliers, fabrieken en kantoren. Het is eens een andere kijk op de wijken waar de art nouveau ontstond, de stijl die zo in de smaak viel bij de burgerij van het industriële tijdperk!

⬇️ zaterdag en zondag om 14u (duur: 3u30)

ⓐ vertrek: Fietersershuis, Londenstraat 15 in Elsene – kaart H 9

Ⓜ 2-6 (Troon)

ⓑ 27-34-38-64-80-95 (Wetenschap)

📞 reserveren verplicht op het nummer 02/502.73.55 (maandag tot zondag van 10u tot 18u). Maximaal 20 personen per vertrek. Fietsverhuur mogelijk op het vertrekpunt (8 €), enkel op zaterdag (op zondag is een eigen fiets noodzakelijk).

Met de medewerking van Pro Velo.

32

onale wedstrijd waarbij integratie in de ruimte en functionaliteit de voornaamste criteria waren.

Rondleidingen zaterdag om 14u, 15u en 16u (enkel in het Frans). Vertrek in de hal van het CIVA.

Tentoonstelling "In het hart van de grote ondernemingen. Architecturen 1900-2000" (zie kadertekst hieronder).

32. **CENTRE INTERNATIONAL POUR LA VILLE, L'ARCHITECTURE ET LE PAYSAGE (CIVA)**

Kaart H 10

Kluisstraat 55 – Elsene

⤴ za en zo van 10u30 tot 18u

Ⓜ 81 (Baljuw)

ⓑ 54 (Verlaat)

Eind 19de eeuw werd op deze plaats een elektrische steenkoolcentrale van het secundaire type gebouwd die onder meer het Brusselse tramnet van stroom voorzag. Hoewel de elektrificatie van het net pas in 1894 begon, volstonde de installaties in de Kluisstraat al in 1903 niet meer en werd besloten een grote centrale te bouwen aan de Demetskaai in Anderlecht.

Het gebouw dat in 1983 aanzienlijk werd

uitgebreid en omgevormd tot kantoren voor de Brusselse Intercommunale Watermaatschappij (BIWM, het huidige VIVAQUA), huisvest vandaag het Centre International pour la Ville, l'Architecture et le Paysage (CIVA). Dit opende in 2000 zijn deuren en is een archief-, studie- en tentoonstellingscentrum dat talrijke activiteiten organiseert in zijn onderzoeksdomen. Het omvat vijf instellingen: de *Archives d'Architecture Moderne*, het *Fonds pour l'Architecture*, het *Fonds Philippe Rotthier pour l'Architecture*, het *Centre Paul Duvigneaud de Documentation écologique* en de *Bibliothèque René Pechère*. De ruimtes zijn gerestaureerd, vergroot en aangepast aan hun nieuwe functies dankzij een samenwerking tussen de architecten Jean-Philippe Garric, Bernard Quirot, Valérie Nègre en Joseph Altuna. Zij waren de laureaten van een internati-

FIETSTOCHT

Zennevallei en kanaal, in de sporen van het industriële verleden van Brussel

In de omgeving van het kanaal zijn nog talrijke sporen te zien van het industriële verleden van Brussel: oude fabrieken, die vaak zijn omgevormd tot woningen en kantoren, gangen en sociale woningen, waar de arbeidersbevolking gehuisvest was. Vele van deze bedrijven prikkelen onze verbeelding en smaakpapillen: chocolade- en koekjesfabrieken, brouwerijen, koffiebranderijen, verdeelcentra van aperitieven en likeuren. U ontdekt ze allemaal tijdens deze fietstocht.

⤴ zaterdag en zondag om 10u (duur: 3u30)

⦿ vertrek: Fietsershuis, Londenstraat 15 in Elsene – kaart H 9

Ⓜ 2-6 (Troon)

ⓑ 27-34-38-64-80-95 (Wetenschap)

 reserveren verplicht op het nummer 02/502.73.55 (maandag tot zondag van 10u tot 18u). Maximaal 20 personen per vertrek. Fietsverhuur op het vertrekpunt (8 €), enkel op zaterdag (op zondag is een eigen fiets noodzakelijk).

Met de medewerking van Pro Velo.

TENTOONSTELLING

In het hart van de grote ondernemingen. Architectuur 1900-2000

Vanaf het einde van de 19de eeuw vestigen zich in Brussel de hoofdzetels van industriële bedrijven, banken en verzekeringsmaatschappijen. Ook vandaag blijft de ligging van de stad in het hart van Europa grote Belgische en buitenlandse ondernemingen aantrekken. De kantoorgebouwen, werktuigen van het economische leven, lenen zich bij uitstek voor opmerkelijke architecturale ontwerpen. De classicistische stijl van het 19de-eeuwse kantoorgebouw wijkt in het Interbellum voor de art deco en het modernisme. In de jaren 1950-1960 verschijnen de betonarchitectuur en de landschapskantoren. De laatste jaren doen ondernemingen uit prestigeoverwegingen steeds meer een beroep op beroemde architecten om spectaculaire gebouwen te ontwerpen, ondanks het gevaar van een snelle veroudering. Deze tentoonstelling laat u deze verschillende architecturale stijlen ontdekken in de vorm van een tijdslijn met oude en hedendaagse documenten, maquettes, affiches, enz.

⤴ zaterdag en zondag van 10u30 tot 18u

⦿ Galerij van de *Fonds pour l'Architecture*, CIVA (1ste verdieping), Kluisstraat 55 in Elsene – kaart H 10

Ⓜ 81 (Dautzenberg)

ⓑ 54 (Verlaat)

 deze tentoonstelling is gratis toegankelijk van 5 september tot 4 oktober 2015, dinsdag tot vrijdag van 12u tot 18u en in het weekend van 10u30 tot 18u.

Met de medewerking van de Fonds pour l'Architecture.

33. Kaart H 10 **GENERALITOREN**

Louizalaan 149
Brussel-Uitbreiding

 za en zo van 10u tot 18u
(laatste toegang om 17u15)

 enkel rondleidingen (groepen
van 25 personen)

 93-94 (Defacqz)

Deze imposante kantoortoren werd tussen 1963 en 1965 gebouwd voor de verzekeringsmaatschappijen *Assurances générales de Trieste* en *De Nederlanden van 1870*. Op het einde van de 20ste eeuw werden beide maatschappijen overgenomen door de groep Generali Belgium, een Italiaanse onderneming opgericht in 1831. De toren, bekend onder de naam 'Louizatoren' of 'Triestetoren', werd in 2014 officieel herdoopt tot 'Generalitoren'. Het complex in internationale stijl met gedifferentieerde volumes werd ontworpen door de architecten André en Jean Polak. Het bestaat uit een toren van 90 meter hoog met zes-hoekig grondvlak, twee lagere gebouwen van respectievelijk zeven en vijf bouwlagen, en een appartementsgebouw aan de Livornostraat dat toegang geeft tot de parkeergarage. De binnenkant van het huizenblok wordt ingenomen door een constructie die communiceert met de verschillende ruimtes. Een beeldhouwwerk van Olivier Strebelle, getiteld *De goede genius*, verwelkomt de bezoekers van het gebouw. Vanaf september zal de gewestelijke directie van de groep Generali voor Euopa haar zetel vestigen in de Generali Toren.

Doorlopend rondleidingen (laatste groep om 17u15). Met de medewerking van Arkadia, de Babelbus, Klare Lijn en Korei.

Tentoonstelling over de geschiedenis van de toren.

33

34

34. Kaart H 10-11 **D'IETEREN**

Maliestraat 50 – Elsene

 za en zo van 10u tot 18u
(laatste toegang om 17u)

 enkel toegankelijk via rondleidingen (groepen van 15 personen)
Niet toegankelijk voor kinders
wagens

 60 (Washington)

Terwijl Jean-Joseph D'Ieteren in 1805 nog het traditionele ambacht van wagenmaker in Brussel begon, zou zijn zoon Alexandre in de Nieuwstraat een bedrijf oprichten dat zich toelegde op de technieken van de moderne automechaniek. Weldra omvatte het alle deelgebieden van de carrosseriebouw in moderne werkplaatsen aan de Charloise Steenweg. Uiteindelijk zou de onderneming zich in 1906 in de Maliestraat vestigen. In 1961 werd besloten een eigentijds gebouw neer te zetten dat alle onderdelen van de

onderneming zou huisvesten. De plannen werden ontworpen door architect René Stapels, die de techniek van de gordijngewel combineerde met het principe van het inwendig dragend skelet. Het gebouw, dat bijna een volledig huizenblok beslaat in deze wijk van Elsene dicht bij het Kasteleinsplein, bestaat uit een laag gedeelte, terugwijkend achter de rooilijn, met een skelet van voorgebogen balken en stalen balken met betonbekleding, en een imposante bovenbouw in de vorm van een parallellepipedum dat op palen lijkt te staan. Beneden bevinden zich de werkplaatsen, parkeergarages en showrooms, terwijl in de bovenstructuur, bekleed met geprefabriceerde gordijngewels in aluminium en half weerspiegelende ruiten, de kantoren van de onderneming zijn ondergebracht.

Doorlopend rondleidingen (laatste groep om 17u). Met de medewerking van La Fonderie, Klare Lijn en Pro Velo.

35.

Kaart E 14

**NEKKERSGATMOLEN –
VOORMALIG ATELIER VAN
SMID JEAN SEYDEL**

Keyenbemptstraat 66 – Ukkel

🕒 za en zo van 14u tot 18u

📍 4-97 (Wagen)

Het Nekkersgat wordt voor het eerst vermeld in 1299. Het maakte toen deel uit van het feodale landbouwdomein van de abdij van Affligem. De huidige molengebouwen dateren uit de 17de eeuw. Na ingrijpende werken uitgevoerd door de familie Gaucheret in 1666-1667, werd er toen olie geproduceerd. In de traditie van de Brabantse hoeses omsluiten het molenaarshuis, de bijgebouwen en het machinegebouw een centraal binnenplein. Vanaf 1745 werd de molen gebruikt om graan te malen en dit tot omstreeks 1918 wanneer alle activiteit werd stopgezet. Het gebouw kwam toen in handen van het Nationaal Werk voor Oorlogsinvaliden, opgericht na de Eerste Wereldoorlog. Een smeedijzeren arcade naast de rechtervleugel van het gebouw verwijst naar deze instelling. De Nekkersgatmolen, die samen met de Calevoetmolen (ook Crockaertmolen of Nieuwen Bauwmolen genoemd) de laatste molens zijn op het grondgebied van Ukkel, was zeer geliefd bij schilders en tekenaars vanwege de schilderachtige omgeving. Gedurende bijna 40 jaar was hier het atelier van meestersmid Jean Seydel gevestigd. Dit atelier werd bewaard bij de volledige renovatie van de molen vorig jaar door de gemeente Ukkel, die er sinds 1970 eigenaar van is. Onlangs zijn er ook bijenkorven op het domein geplaatst. (B 19/04/1977)

Rondleidingen om 14u en 16u.**Tentoonstelling over de geschiedenis van de molen en meester-smid Jean Seydel.****Met de medewerking van de Cercle d'Histoire, d'Archéologie et de Folklore d'Uccle et environs.****Informatiestand over bijen. Met de medewerking van imker Aloys Van Den Akker.**

35

BUSTOCHT**Indrukwekkend of discreet:
de hoofdzetels van grote ondernemingen**

De hoofdzetel is het visitekaartje van een grote onderneming. Soms zijn ze vrij onopvallend, soms echte architecturale meesterwerken, al dan niet bekroond, geplaatst in een luxueus kader of gevestigd in een dure wijk. Deze toer neemt u mee langs de prestigieuze uitstralende hoofdzetels van banken, verzekeringen, administratieve centra, leveranciers van water, elektriciteit of medische zorg.

🕒 zaterdag om 10u en 14u (duur: 2u)

📍 vertrek: Bossquare (Miljonairssquare), aan het einde van de Louizalaan in Brussel (de tocht eindigt aan het Centraal Station) – kaart I 11

📍 7-93-94 (Legrand)

📞 reserveren wenselijk op het nummer 0499/21.39.85 of per e-mail (eguides.expo@gmail.com). Maximaal 45 personen per vertrek.

Met de medewerking van de E-Guides.**ACTIVITEITEN****Bedrijven en kantoren in Stalle**

Deze tentoonstelling belicht het economische leven van gisteren en vandaag in de historische wijk Stalle, waar vroeger brouwerij De Kroon gelegen was, een van de belangrijkste van de gemeente Ukkel.

De tentoonstellingsplaats is een typisch kantoorgebouw uit de jaren 1970, dat vandaag de diensten van het Rode Kruis huisvest en waar lange tijd de hoofdzetel van het bedrijf Asea Brown Boveri (ABB) gevestigd was, dat elektrische machines en elektronische uitrusting vervaardigde. Van hieruit kunt u een wandeling maken door de Stallewijk.

🕒 zaterdag en zondag van 14u tot 18u (wandelingen om 14u en 16u)

📍 Rode Kruis van België, Stallestraat 96 in Ukkel – kaart F 13

📍 4-97 (Wagen)

📍 98 (Wagen)

Met de medewerking van de Cercle d'Histoire, d'Archéologie et de Folklore d'Uccle et environs.

Publicaties van de Directie Monumenten en Landschappen

Met haar talrijke publicaties draagt de Directie Monumenten en Landschappen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest bij tot een betere kennis van het gewestelijk erfgoed.

Tot deze publicaties behoren de reeks 'Brussel, Stad van Kunst en Geschiedenis', die al meer dan 50 titels telt, de *Atlas van de archeologische ondergrond van het Gewest Brussel*, de werken uit de reeks 'Geschiedenis en Restauratie', enz.

In 2011 werd een nieuw tijdschrift toegevoegd aan de reeds lange lijst van publicaties: *Erfgoed Brussel*. Via dit tijdschrift wil het Gewest de vele facetten laten zien van het gewestelijk erfgoed en de integratie ervan in de ruimtelijke ordening.

Deze publicaties zijn verkrijgbaar in de voornaamste boekhandels (opgelet: meerdere titels zijn momenteel niet meer voorradig).

De Directie Monumenten en Landschappen geeft diverse gratis publicaties uit waaronder sinds kort ook enkele in e-bookversie. U vindt deze op onze website www.erfgoed.brussels.

EXPO

PHOTOS/FOTO'S

11.09.2015—26.11.2015

**BRUXELLES À TRAVERS
LE REGARD DES JEUNES**

**BRUSSEL DOOR DE OGEN
VAN JONGEREN**

Gratuit/Gratis

Lun. — Dim./Maa. — Zon. 10:00 — 18:00

Halles Saint-Géry/Sint-Gorikshallen

place Saint-Géry/Sint-Gorikspein

1000 Bruxelles/Brussel

BRUXELLES DÉVELOPPEMENT URBAIN
BRUSSEL STEDELIJKE ONTWIKKELING
SERVICE PUBLIC RÉGIONAL DE BRUXELLES
GEWESTELIJKE OVERHEIDSDIENST BRUSSEL

ORGANISATION : DIRECTION DES MONUMENTS ET DES SITES
DE LA RÉGION DE BRUXELLES-CAPITALE
ORGANISATIE : DIRECTIE MONUMENTEN EN LANDSCHAPPEN
VAN HET BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GEWEST

REPERTORIUM VAN DE OPENGESTELDE PLAATSEN

ANDERLECHT

- 49 **ABATTOIR S.A.-N.V.** E-F8
Ropsy-Chaudronstraat 24
- 50 **Luizenmolen** B9
Vlinderstraat 192
- 48 **Studie- en Documentatie-
centrum Oorlog en
Hedendaagse Maatschappij /
Directie-generaal
Oorlogsslachtoffers –
Voormalige zetel van
de *Prévoyance Sociale*** F8
Luchtvaartsquare 29-31

BRUSSEL

- 4 **Algemeen Rijksarchief 2
(Depot Joseph Cuvelier) –
Voormalige *Papeteries
générales belges* –
*Ed. Haseldonckx & Cie*** L2
Hopstraat 28
- 13 **Ateliers des Tanneurs –
Voormalig *Palais du Vin*** M4
Huidevettersstraat 58-62
- 17 **BNP Paribas Fortis –
Voormalige zetel van
de Generale Maatschappij** N3
Koningsstraat 20
- 12 **Centrale Werkplaats
dienst Stedenbouw van
de Stad Brussel –
Voormalig depot van
brouwerij Cheval Marin** G6
Frontispiesstraat 55-57
- 18 **Central Gate (Shell Building) –
Voormalige zetel van de
maatschappij Shell** N3
Kantersteen 47
- 6 **Dansaert Centrum –
Voormalige opslagplaatsen
en ateliers van de *Grands
magasins de la Bourse*** L2
Aalststraat 7
- 7 **De Markten – Voormalige zetel
van de *Cristalleries du Val
Saint-Lambert*** M2
Oude Graanmarkt 5
- 8 **Galerie Greta Meert – Voormalig
textielatelier B. Wolf *ainé*** M2
Vaartstraat 13

- 9 **Garage Citroën
en werkplaatsen** M1
Ijzerplein 7

- 1 **Instituut Anneessens-Funck –
Voormalige *Papeteries
de Belgique*** M3
Groot Eilandstraat 39

- 10 **Koninklijk Pakhuis en site
van Thurn en Taxis** G6
Havenlaan 86C

- 19 **Maatschappelijke zetel
van VIVAQUA – Voormalige
RTT-zetel** N3
Keizerinlaan 17-19

- 5 **NIMIFI – Voormalige drukkerij
van de *Écho de la Bourse*** L2
Hopstraat 47

- 14 **Stadsarchief van Brussel –
Voormalige textielgroothandel
Waucquez** M4
Huidevettersstraat 65

- 2 **Vanhaerents Art Collection –
Voormalige opslagplaats van
sanitair materiaal** L3
Anneessensstraat 29

- 16 **Voormalige drukkerij
Bruylant** N4
Regentschapsstraat 67

- 15 **Voormalige koffiebranderij
Jacqmotte** M4
Hoogstraat 139

- 3 **Voormalige loodtoren** L3
Fabrieksstraat 54

- 20 **Voorzitterschap van
de *Fédération Wallonie-
Bruxelles* –
Voormalige ijskelders** O3
Surllet de Chokierplein 15-17

- 11 **Zetel van de Havenmaat-
schappij van Brussel** G6
Redersplein 6

BRUSSEL-HAREN

- 61 **Budabrug** K1
kruispunt Vaartdijk/Vilvoordse
Steenweg

BRUSSEL-LAKEN

- 60 **Museum voor Grafkunst –
Voormalig atelier
Ernest Salu** G-H4
Onze-Lieve-Vrouwvoorplein 16

- 59 **Voormalige
Byrrh-vestiging** G5
Dieudonné Lefèvrestraat 4

BRUSSEL-UITBREIDING

- 21 **Afgietselwerkplaats van
de Koninklijke Musea voor
Kunst en Geschiedenis** J9
Jubelpark 10 (ingang langs de
Nerviërslaan)

- 33 **Generalitoren** H10
Louizalaan 149

ELSENE

- 32 ***Centre International pour la Ville,
l'Architecture et le Paysage
(CIVA)*** H10
Kluisstraat 55

- 34 **D'Ieteren** H10-11
Maliestraat 50

- 30 **Museum van Elsene –
Voormalig slachthuis
van Elsene** I9-10
Jean Van Volsemstraat 71

- 31 **Voormalige porseleinfabriek
Vermeren-Coché-
Demeuldre** I9
Georges Lorandstraat 24

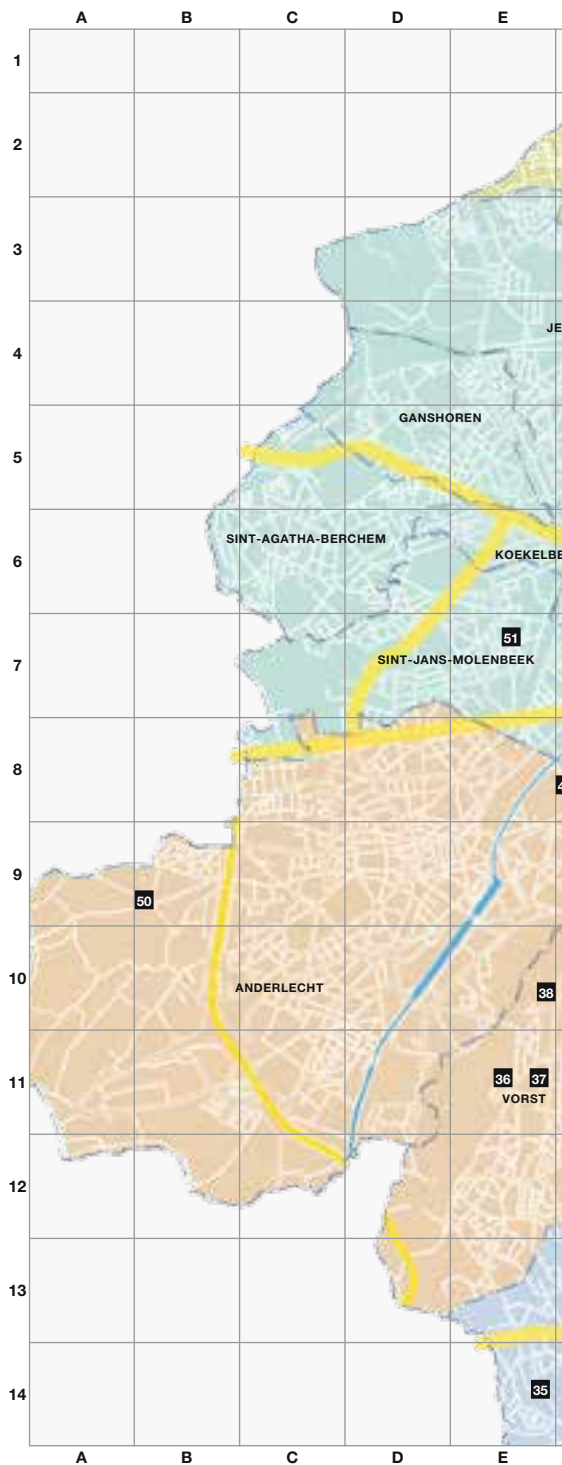
ETTERBEEK

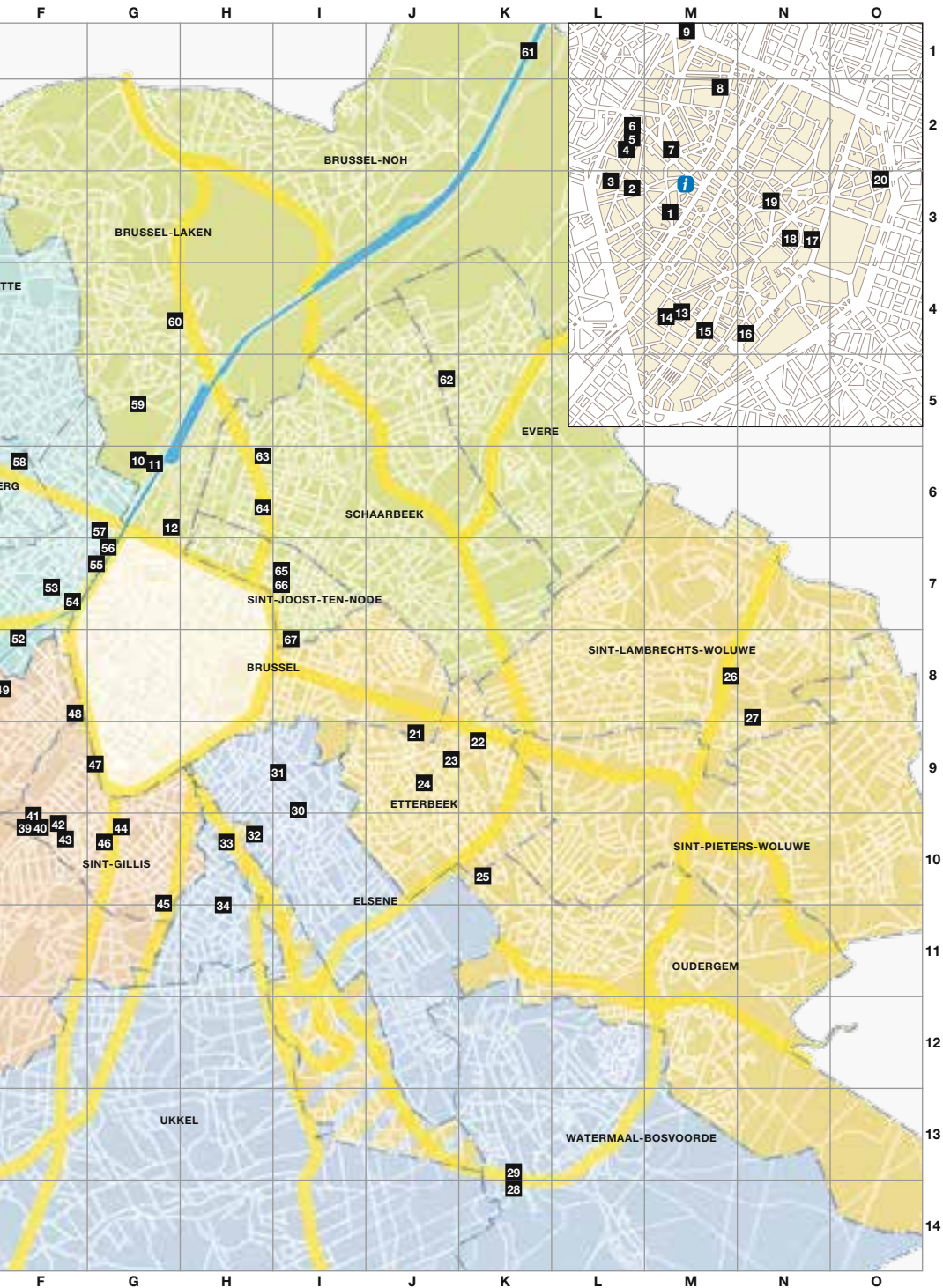
- 24 **Atelier Versicolore – Voormalig
atelier van meester-glasblazer
Pierre Majerus** J9
Jachtlaan 62

- 23 **RHoK Academie –
Voormalige drukkerij Phobel** J9
Edouard de Thibaultlaan 2

- 22 **IPM Group – Voormalige
garage en werkplaatsen
Renault** K9
Frankenstraat 79

	BRUSSEL <i>pagina 4 tot 22</i>
	BRUSSEL-UITBREIDING ETTERBEEK OUDEERGEM SINT-LAMBRECHTS-WOLUWE <i>pagina 24 tot 28</i>
	WATERMAAL-BOSVOORDE ELSENE BRUSSEL-UITBREIDING UKKEL <i>pagina 30 tot 36</i>
	VORST SINT-GILLIS ANDERLECHT <i>pagina 50 tot 60</i>
	SINT-JANS-MOLENBEEK KOEKELBERG JETTE SINT-AGATHA-BERCHEM <i>pagina 62 tot 69</i>
	BRUSSEL-HAREN BRUSSEL-LAKEN EVERE SCHAARBEK SINT-JOOST-TEN-NODE <i>pagina 70 tot 78</i>

F

G

H

I

J

K

L

M

N

O

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14

BRUSSEL-NOH

BRUSSEL-LAKEN

SCHAARBEEK

SINT-JOOST-TEN-NODE

BRUSSEL

SINT-LAMBRECHTS-WOLUWE

ETTERBEEK

SINT-PIETERS-WOLUWE

ELSENE

OUDERGEM

UKKEL

WATERMAAL-BOSVOORDE

61

60

59

10, 11

63

64

65

66

67

21

22

23

24

31

30

33

32

34

25

26

27

58

57

56

55

54

53

52

49

48

47

41

39

40

42

43

44

46

45

34

29

28

9

8

6

5

4

7

3

2

1

19

13

17

14

13

15

16

20

19

13

17

14

13

15

16

19

20

F

G

H

I

J

K

L

M

N

O

REPERTORIUM VAN DE OPENGESTELDE PLAATSEN

EVERE

- 62 **Brussels Museum van de Molen en de Voeding – Voormalige windmolen van Evere** J5
Lindestraat 189 / Windmolen-
straat 21

KOEKELBERG

- 58 **Belgian Chocolate Village Museum – Voormalige koekjes- en chocoladefabriek Victoria** F6
De Neckstraat 20

OUDEGERM

- 25 **Seed Factory – Voormalige zaad- en graanhandel** K10
Vrijwilligerslaan 19

SCHAARBEEK

- 64 **Commission communautaire française/M-Village – Voormalig gebouw van de Regie van Telefoon en Telegraaf (RTT)** H6
Paleizenstraat 44
- 63 **La Lustrerie** H6
Paleizenstraat 153

SINT-GILLIS

- 42 **La Tricoterie. Contactenfabriek** F10
Théodore Verhaegenstraat 158
- 41 **Huis van de Culturen – Voormalige drukkerij Goffin** F10
Belgradostraat 120
- 44 **Maison du Livre en gemeentelijke bibliotheek – Voormalig Maison Hogue** . G10
Romestraat 28
- 43 **OCMW van Sint-Gillis – Voormalige elektriciteitsfabriek** F10
Fernand Bernierstraat 40

- 39 **Onderhouds- en herstellingswerkplaatsen van de MIVB** F10
Belgradostraat 114-116/Fons-
nylaan 122-124

- 46 **Pianofabriek – Voormalige pianofabriek Gunther** G10
Fortstraat 35

- 47 **Sportcentrum Ruslandstraat – Voormalige distilleerderij Cusenier** G9
Ruslandstraat 41

- 40 **Stelplaats van de MIVB**.... F10
Koningslaan 19

- 45 **Voormalige ijskelders van Sint-Gillis** G10
Ijskelderstraat 16

SINT-JANS-MOLENBEEK

- 53 **Brussels Museum voor Arbeid en Industrie – Voormalige Compagnie des Bronzes**.... F7
Ransfortstraat 27

- 51 **Delhaize België** E7
Ossegemstraat 53

- 56 **Emery&Cie – Voormalige bakkerij van het Volkshuis** .. G7
Koolmijnenkaai 78

- 54 **Hotel Meininger – Voormalige brouwerij Belle-Vue** F7
Henegouwenkaai 33

- 57 **LaVallée – Voormalige wasserij** G6-7
Adolphe La Valléestraat 39

- 52 **Santos Palace** F8
Manchesterstraat 32-34

- 55 **Voormalige meelfabriek Farcy** G7
Koolmijnenkaai 30-34

SINT-JOOST-TEN-NODE

- 67 **Ateliers Mommen** I8
Liefdadigheidsstraat 37

- 66 **Namahn – Voormalige drukkerij Maison Goemaere** . I7
Grensstraat 21

- 65 **Théâtre de la Vie – Voormalige opslagplaats van het metaal-constructiebedrijf Peters & Van Drogenbroeck** I7
Dwarsstraat 45

SINT-LAMBRECHTS-WOLUWE

- 27 **Gemeentedeput van Sint-Lambrechts-Woluwe – Voormalig steenkooldepot G. Devis** N8-9
Stokkelsesteenweg 80

- 26 **Lindekemalemolen en voormalige brouwerij Het Lindeken** M8
J.-F. Debeckerlaan 6

UKKEL

- 35 **Nekkersgatmolen – Voormalig atelier van smid Seydel** E14
Keyenbemptstraat 66

VORST

- 38 **BRASS (Cultureel Centrum van Vorst) – Voormalige brouwerij Wielemans-Ceuppens** E10
Van Volxemlaan 364

- 36 **Espace Morphosis – Voormalige fabriek van vloeibaar koolzuur Carbrux** E11
Oude Vijversstraat 55

- 37 **ROSAS– P.A.R.T.S.-Ictus-Workspacebrussels / Ancienne Blanchisserie royale** E11
Van Volxemlaan 164

WATERMAAL-BOSVOORDE

- 28 **CBR** K14
Terhulpssteenweg 185

- 29 **Kantoorgebouw – Voormalige hoofdzetel van Glaverbel** K13
Terhulpssteenweg 166

Concours photo

ET VOUS? COMMENT VOYEZ-VOUS LE PATRIMOINE BRUXELLOIS?

Fotowedstrijd

EN U? HOE ZIET U HET BRUSSELS ERFGOED?

Organisation: Direction des Monuments et
des Sites de la Région de Bruxelles-Capitale
Organisatie: Directie Monumenten en Landschappen
van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

Date limite d'inscription
Laatste inschrijvingsdatum
30.11.2015

Info
www.patrimoine.brussels
www.erfgoed.brussels

Autoloze zondag

Voor dit 15ste editie, stelt het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zijn 160 km² grondgebied open voor de zachte mobiliteit. Op 20 september geniet u dus van een andere mobiliteit! Dankzij het gratis openbaar vervoer van de MIVB is dit een uitgelezen kans om de complementariteit te testen tussen verschillende vervoerwijzen: bus, metro, te voet, rolschaatsen, fiets, ... De autoloze zondag is bedoeld om een mentaliteitswijziging tot stand te brengen en het debat aan te zwengelen over de mobiliteit in de stad.

Naast de Open Monumentendagen worden overal in de stad tal van activiteiten en evenementen georganiseerd: dorp rond het thema 'fietsen' in de binnenstad, vele wandel- en fietsroutes, Landelijk Brussel ... Op initiatief van het Gewest kunt u in verschillende Brusselse gemeenten dankzij 'Mijn dorp in de stad' genieten van gezellige zones en activiteiten rond duurzame mobiliteit en ontwikkeling.

Het wordt opnieuw een geanimeerde dag en vooral de gelegenheid om Brussel met het gezin of vrienden te bezoeken en te ontdekken, zonder auto's, lawaai of luchtvervuiling!

Praktisch

De Autoloze Zondag geldt voor iedereen, behalve voor het openbaar vervoer, taxi's, autocars, hulpdiensten en voertuigen van openbaar nut. De maximumsnelheid is om veiligheidsredenen echter beperkt tot 30 km/h.

Het Gewest is gesloten voor alle autoverkeer van 9 tot 19 uur. In sommige wijken kunnen de straten langer afgesloten blijven wegens de activiteiten of feestelijkheden die er plaatsvinden. De tunnels zullen geleidelijk terug opengesteld worden.

Opgelet, het verkeersreglement blijft van toepassing. Vergeet niet dat sommige voertuigen die dag

Brussel Mobiliteit

toelating hebben om te rijden. Wij roepen iedereen op zich te verplaatsen in een geest van respect voor elke weggebruiker. Om veiligheidsredenen mogen voetgangers, rolschaatsers en fietsers in geen geval de tunnels nemen!

Om bepaalde redenen (speciale leveringen, verplaatsingen om medische redenen) kan een rijvergunning, geldig voor het gehele gewest, worden toegekend. Deze vergunning is slechts geldig voor één voertuig en voor het motief dat op het doorgangsbewijs staat vermeld.

Inwoners van het Brussels Gewest moeten de vergunning aanvragen bij het gemeentebestuur van hun woonplaats. Personen van buiten het Gewest moeten dit doen bij het gemeentebestuur van de plaats van hun bestemming.

Voor meer informatie

Raadpleeg de website www.weekvanvervoering.irisnet.be waarop het volledige programma vanaf begin september beschikbaar zal zijn.

DE EUROPESE OPEN MONUMENTENDAGEN

In België worden de Open Monumentendagen sinds 1989 georganiseerd.

Deze dagen, waar jaarlijks duizenden bezoekers op afkomen, worden vandaag georganiseerd in de 49 landen die het Europees Cultureel Verdrag ondertekend hebben, onder de naam van Europese Open Monumentendagen.

In heel Europa worden dus tijdens de weekends van september talrijke sites en monumenten voor het publiek opengesteld, waarvan vele doorgaans niet

toegankelijk zijn. Op die manier krijgen de Europese burgers de gelegenheid hun gemeenschappelijke culturele erfgoed te ontdekken en beter te leren kennen. Tevens worden ze aangemoedigd actief deel te nemen aan de bescherming en de valorisatie van dit erfgoed voor de huidige en toekomstige generaties.

Meer informatie over de Europese Open Monumentendagen in de andere landen van Europa is te vinden op de website www.europeanheritagedays.com

Het Internationaal Fotografisch

Sinds 1998 neemt het Brussels Hoofdstedelijk Gewest deel aan het Internationaal Fotografisch Experiment met Monumenten. Dit project, opgezet door de regio Catalonië in 1992 naar aanleiding van de Europese Monumentendagen, wil de jongeren via het medium fotografie warm maken voor een persoonlijke en creatieve ontdekking van het architecturale erfgoed. Momenteel doet een veertigtal Europese landen eraan mee.

Jeanne BAILLON

Experiment met Monumenten

Valentine COMTE-OFFENBACH

Zoé QUERTIGNIEZ

Daisy LOGEOT

Alexandra NAVA

De wedstrijd richt zich tot alle middelbare scholen van Brussel en staat open voor alle leerjaren en afdelingen. Het principe van het Internationaal Fotografisch Experiment met Monumenten is eenvoudig: enkele weken lang fotograferen de leerlingen een of meerdere monumenten die een erfgoedwaarde hebben.

De beste foto's worden geselecteerd door een jury en tentoongesteld tijdens de Open Monumentendagen in alle landen die aan het project deelnemen.

Marion KÖIV

David MWAKUNI GBALE

Gregory HOFFMANN

Ontdek, vanaf begin september, onder de luifels van de Sint-Gorikshallen, de 25 foto's die dit jaar geselecteerd werden door het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

Ter gelegenheid van het feit dat het Internationaal Fotografisch Experiment met Monumenten tien jaar geleden overgeschakeld is op digitale fotografie en van de toekomstige ratificatie van het verdrag van Faro door het Brussels Gewest, nodigt de Directie Monumenten en Landschappen u ook uit om op de

bovenverdieping van de Hallen de tentoonstelling "Brussel door de ogen van jongeren" te bezoeken en om deel te nemen aan de fotowedstrijd "En u? Hoe ziet u het Brussels erfgoed?" (meer informatie op www.erfgoed.brussels).

Tentoonstellingen gratis toegankelijk van 11 september tot 26 november 2015, alle dagen van 10u tot 18h, in de Sint-Gorikshallen, Sint-Gorikspein te Brussel.

Organisatie: Directie Monumenten en Landschappen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

36. Kaart E 11

ESPACE MORPHOSIS – VOORMALIGE FABRIEK VAN VLOEIBAAR KOOLZUUR CARBRUX

Oude Vijversstraat 55 – Vorst

- za en zo van 10u tot 18u
- B 50 (Bervoets),
54 (Vorst Centrum/Bervoets)

In 1936 richtte de Antwerpse Handelsbank in samenwerking met Nederlandse bankiers en industriëlen de onderneming Carbrux op, die zich toelagde op de productie van vloeibaar koolzuur. De bedrijfsgebouwen werden gevestigd aan de Oude Vijversstraat, in het lage gedeelte van Vorst, en omvatten kantoren, productieateliers, een verpakkings- en vulzaal en een verzendingshal. Het complex is sinds 1994 volledig gerestaureerd en heringericht als bedrijvenruimte onder de naam Espace Morphosis. Het betreft hier een geslaagde reconversie van een industriële site. Het gebouw in modernistische stijl kenmerkt zich door een doordachte combinatie van geometrische volumes die een grote vierhoek vormen rond een binnenplein dat vandaag is omgevormd tot 'groene long' met waterpartij.

36

37. Kaart E 11

ROSAS – P.A.R.T.S. – ICTUS – WORKSPACEBRUSSELS / ANCIENNE BLANCHISSERIE ROYALE

Van Volxemlaan 164 – Vorst

- za en zo van 10u tot 18u
- T 82-97 (Kastanjes)

Vandaag kan men zich maar moeilijk inbeelden dat hier aan het begin van de 20ste eeuw de belangrijkste wasserij van Brussel gevestigd was.

37

Als hofleverancier genoot de Grote Wasserij het vertrouwen van een breed cliënteel. Een groot deel van het complex met stallen, machinezalen, wasstraten, droogzalen en magazijnen werd in 1975 afgebroken, toen het complex tot een magazijn getransformeerd werd. Vandaag gonst het opnieuw van de bedrijvigheid. In 1995 nam Rosas het wereldvermaarde dansgezelschap van Anne Teresa De Keersmaecker er haar intrek. Vandaag vind je er niet alleen de dansers van Rosas, maar ook de studenten van P.A.R.T.S. – één van Europa's belangrijkste opleidingen hedendaagse dans – en de muzikanten van het hedendaags muziekensemble Ictus. De kunstenuitvoeringsplaats Workspacebrussels zet er jonge choreografen aan het werk en op zaterdag worden de studio's ingepalmd door meer dan 400 kinderen die les volgen bij Dancingkids.

Open studio's op zaterdag en zondag van 10u tot 18u (volledige programma op www.rosas.be).

WANDELING

De metamorfose van een industrieweg: de Van Volxemlaan

De Van Volxemlaan, telt verschillende voormalige vestigingen van belangrijke industriële bedrijven zoals de brouwerijen Wielemans-Ceuppens en de schoenenfabriek Bata. De recente herbestemming van deze sites tot culturele centra en woningen zorgt voor een grondige transformatie van deze laan. Tijdens deze wandeling verneemt u meer over haar industriële verleden en de renovaties die er hebben plaatsgevonden.

- zaterdag en zondag om 11u en 14u30 (duur: 2u)
- vertrek: BRASS, Van Volxemlaan 364 in Vorst – kaart E 10
- T 82-97 (Wiels)
- B 49-50 (Wiels)
- reserveren verplicht op het nummer 02/563.61.53 (maandag tot vrijdag van 9u tot 13u). Maximaal 25 personen per vertrek.

Enkel in het Frans.

Met de medewerking van Arkadia.

38

38.

Kaart E 10

BRASS (CULTUREEL CENTRUM VAN VORST) – VOORMALIGE BROUWERIJ WIELEMANS-CEUPPENS

Van Volxmeiaan 364 – Vorst

🕒 za en zo van 13u tot 18u

📍 82-97 (Wiels)

📍 49-50 (Wiels)

In 1868 begonnen de weduwe van Lambert Wielemans en haar drie zonen bier te brouwen. Ze huurden eerst een brouwerij in Brussel alvorens een groot moerassig terrein te kopen op het plateland van Vorst. Dat eerste complex was uitgerust met een materiekuip, vier stoomketels, een meeloven, een magazijn, verdampingskuipen en bewaarvaten. In 1882 werd de brouwerij door een aftakking verbonden met de spoorweg om het bier sneller te kunnen afzetten in de provincie. In 1889 werd een nieuwe mouterij gebouwd en in 1893 volgde een uitbreiding met zolders voor graan en mout, droogovens en kantoren ontworpen door architect Gédéon Bordiau. Hij hergebruikte de ingangspoort, het bronzen fronton en de hardstenen gevels van de spaarkas op het de Brouckèreplein en integreerde ze in de nieuwe kantoorgebouwen. De toenemende activiteit leidde omstreeks 1903 tot de bouw van een brouwzaal met grotere capaciteit die vanaf 1905 gevoed werd door elektriciteit van een eigen centrale. De bloei van Wielemans-Ceuppens werd alleen tijdens de Eerste Wereldoorlog enigszins afgeremd. In 1931 werd de brouwerij nogmaals vergroot met een nieuwe brouwzaal – het huidige Wiels-

39

39.

Kaart F 10

ONDERHOUDS- EN HERSTELLINGSWERKPLAATSEN VAN DE MIVB

Belgradostraat 114-116/

Fonsnylaan 122-124 – Sint-Gillis

🕒 enkel zo van 10u tot 18u

📍 81-82 (Koningslaan)

📍 49-50 (Koningslaan)

Net als de naburige stelplaats aan de Koningslaan hebben de werkplaatsen aan de Fonsnylaan een gevel van baksteen en hardsteen in neo-Vlaamse renaissancestijl. Bij de bouw in 1882 voor de *Compagnie des Petites Voitures de Bruxelles* diende ze als stallen en stelplaats voor 110 voertuigen. Na omstreeks 1898 eigendom te zijn geworden van de *Société des Tramways bruxellois*, werd het gebouw in 1908 omgevormd tot herstellingswerkplaatsen en die functie vervult het tot op vandaag. De werkplaatsen zijn gelegen op een perceel dat dwars door het huizenblok loopt en uitkomt in de Belgradostraat. Het interieur bestaat uit twee grote parallelle hallen, gescheiden door een rij houten pijlers, die over bijna de volledige lengte van het gebouw doorlopen. Onder het dak van hout en metaal ziet men over de hele omtrek van de hallen kleine overkapt gebouwtjes die dienst doen als werkplaatsen of kantoren.

Tijdens uw bezoek ontdekt u in detail hoe de trams van de MIVB onderhouden worden. Elk tramonderstel wordt tot het kleinste onderdeel gedemonteerd om te worden schoongemaakt, hersteld, herschilderd of vervangen. Niets ontsnapt aan het oog van de technici (volledig dagprogramma op www.mivb.be).

naar de plannen van Adrien Blomme. Het laatste bier werd hier gebrouwen in 1988. Het BRASS, vandaag Cultureel Centrum van Vorst, bevat geen brouwkuipen meer maar bewaart nog talrijke machines zoals compressoren van Carels & Frères, een compressor van Sulzer & Frères, een compressor van De La Vergne die speciaal voor Wielemans-Ceuppens in New York werd gebouwd, een portaalkraan, twee compressoren van Ingersol & Rand en een origineel elektriciteitsbord. (B 20/07/1993)

Rondleidingen op zaterdag en zondag om 13u30, 15u30, 16u30 en 17u30. Met de medewerking van Itinéraires, op de Paden van de Geschiedenis en Korei.

Vertrekpunt van de wandeling "De metamorfose van een industrieweg: de Van Volxmeiaan" (zie kadertekst pagina 51).

40. Kaart F 10 **STELPLAATS VAN DE MIVB**

Koningslaan 19 – Sint-Gillis

 enkel zo van 10u tot 18u 81-82 (Koningslaan) 49-50 (Koningslaan)

Reeds in 1842 werd een aanvraag ingediend voor de exploitatie van een regelmatig vervoerdienst op paardenkracht die het stadscentrum met de voorsteden zou verbinden. De eerste paardentrams werden ontwikkeld door de ondernemingen Vaucamps en Morris. In 1874 werden ze overgekocht door een zekere Philippart, die de naamloze vennootschap *Les Tramways bruxellois* oprichtte. In 1876 werden de eerste trams op stoomaandrijving op het net getest, terwijl in 1887 de eerste elektrische trams hun intrede deden. Weldra bleek het nodig stelplaatsen te bouwen voor de tramrijtuigen die toen over een net van 37 km reden. De grote stelplaats aan de Koningslaan, gebouwd in 1900 naar de plannen van de technische dienst van de trammaatschappij door de aannemers Jean en

Pierre Carsoel, heeft de allures van een basiliek met zijn centraal schip en twee zijschepen. Achter een gevel die een mengvorm is van eclecticisme en neo-Vlaamse renaissance, ligt een immense ruimte met glazen dak rustend op een metalen gebinte. Dit huwelijk tussen ijzer en glas, typisch voor de periode rond de eeuwwisseling, treffen we aan in alle grote stations van Europa maar ook in de meeste industriële sites. Deze tramstelplaats is er een van de meest representatieve voorbeelden van.

Een tramstelplaats is veel meer dan een plaats waar de trams gestald worden. Tijdens uw bezoek neemt u een kijkje achter de schermen: wassen en stofzuigen van trams, herstellingen en dringend onderhoud, vervanging van wielen, enz. De stelplaats zal na uw bezoek dan ook geen geheimen meer voor u hebben (volledig dagprogramma op www.mivb.be).

41. Kaart F 10 **HUIS VAN DE CULTUREN – VOORMALIGE DRUKKERIJ GOFFIN**

Belgradostraat 120 – Sint-Gillis

 za en zo van 14u tot 18u 81-82 (Koningslaan) 49-50 (Koningslaan)

Dit voormalige industriële pakhuis is in de loop van zijn bestaan meerdere malen van identiteit veranderd. Gebouwd in 1926 huisvestte het onder meer een steendrukkerij waaraan het de grote ruimtes te danken heeft die zich uitstekend lenen voor culturele manifestaties. Sinds 2007 is het *Maison des Cultures* van Sint-Gillis hier dan ook gevestigd. Deze gemeentelijke cultuurdienst programmeert er diverse evenementen zoals festivals, tentoonstellingen, installaties en

workshops. De aanpalende lokalen bieden onderdak aan Radio Alma (101.9 FM), de mediterrane zender van Brussel, de vereniging van Portugese immigranten in België en de zuidelijke cel van de Circusschool van Brussel, die talrijke activiteiten aanbiedt.

Tijdens het weekend van de Open Monumentendagen kunt u het Festival Cultures Maison # 6 ontdekken, gewijd aan alternatieve structuren voor de uitgave en de verspreiding van strips, grafische en verhalende werken.

Gratis brochure over de industrialisering van Sint-Gillis. Met de medewerking van het gemeentebestuur van Sint-Gillis.

42

43

42.

Kaart F 10

LA TRICOTERIE. CONTACTEN FABRIEK

*Théodore Verhaegenstraat 158
Sint-Gillis*

🕒 enkel zondag van 10u tot 18u

📍 81 (Bethlehem)

Zoals in vele andere straten van deze wijk in de nabijheid van het Zuidstation heerste er vroeger in de Théodore Verhaegenstraat een intense industriële activiteit. In het straatbeeld zijn de sporen hiervan nog goed merkbaar, maar ook binnenin de bouwblokken zijn tal van elementen bewaard zoals stallen, garages, ateliers en zelfs een echte 'koestal'! Achter de dubbele gevel van een woning in neoclassicistische stijl, gebouwd in 1907 naar de plannen van architect Joseph Dierickx, gaan grote opslagplaatsen schuil waarin eerst een fabriek van deegwaren en nadien de ateliers van Jean Van Hamme, stoelenstoffeerder en -ontwerper, waren gevestigd. Deze in 1895 opgerichte onderneming, is naar Waver verhuisd en heeft de ruimtes in 2010 verkocht aan de coöperatieve *Théodore* die hier met de vzw *La Tricoterie* een project heeft opgezet. Na drie jaar renovatie worden hier nu verschillende activiteiten

georganiseerd. De filosofie hierachter is dat deze een plaats een 'contacten-fabriek' wil zijn, een kruispunt voor diverse disciplines en doelgroepen met speciale aandacht voor duurzame ontwikkeling. *La Tricoterie* biedt een programma aan van culturele en burgerschapsactiviteiten en organiseert ook privé- en professionele evenementen (tot 700 personen). Naar een idee van Bernard Tirtiaux werden nieuwe metalen bogen geplaatst die het industriële karakter van de ruimte respecteren en tegelijk de nodige plafondhoogte leveren voor de ontwikkeling van de activiteiten. Bij de renovatie, geleid door de architecten François Martens, Bernard André en Jean Gillis, werden de ruwe materialen behouden. Tegelijk zijn nieuwe lichtputten gecreëerd.

43.

Kaart F 10

OCMW VAN SINT-GILLIS – VOORMALIGE ELEKTRICITEITSFABRIEK

Fernand Bernierstraat 40 – Sint-Gillis

🕒 enkel zo van 13u tot 18u
(laatste toegang om 17u)

👤 enkel rondleidingen (groepen
van 20 personen)

📍 81 (Bethlehem)

De kantoren van het Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn van Sint-Gillis zijn net als het aanpalende gemeentelijk voertuigenpark gevestigd in een voormalig industrieel complex dat het hele huizenblok beslaat. Na de sluiting van het oorspronkelijke slachthuis, gebouwd in 1882, werd besloten tot een grondige herinrichting van de gebouwen om er de gemeentelijke elektriciteitsdiensten in onder te brengen. De opening vond plaats in 1901 door de toenmalige burgemeester Maurice Van Meeën. De elektriciteitsfabriek was een vijftig jaar in bedrijf. Ondanks meerdere verbouwingen heeft het complex nog sporen van zijn vroeger gebruik bewaard zoals de luchtrails en twee machinezalen, de oudste uit 1900 en een recentere uit 1910, gebouwd

44

door de aannemers Podevain en Cnapelinx. Deze laatste zaal werd in 1999 tot kantoren omgevormd en in 2004 gerenoveerd door architect Jean Annart.

Het deel van het gebouw verbonden met de elektriciteitscentrale wordt de komende jaren gerenoveerd. Na afloop zal het gebouw een verankerings- en steunpunt voor de wijk, een sociale kruidenier en een project voor hermobilisatie van de gebruikers huisvesten.

Rondleidingen zondag om 13u, 14u, 15u, 16u en 17u (enkel in het Frans). Met de medewerking van La Fonderie en het OCMW van Sint-Gillis.

Gratis brochure over de industrialisering van Sint-Gillis. Met de medewerking van het gemeentebestuur van Sint-Gillis.

44.

Kaart G 10

MAISON DU LIVRE EN GEMEENTELIJKE BIBLIOTHEEK – VOORMALIG MAISON HOGUET

Romestraat 28 – Sint-Gillis

🕒 enkel zo van 10u tot 18u

📍 3-4-51 (Sint-Gillisvoorplein)

📍 48 (Sint-Gillisvoorplein)

In de jaren 1920 was er in de omgeving van het Sint-Gillisvoorplein een sterke concentratie van confectieateliers. Dat was ongetwijfeld de reden waarom Jean Hogue, die reeds meerdere kledingwinkels bezat, een soort van hoofdzetel liet bouwen in de Romestraat. Samen met zijn echtgenote wou hij beschikken over een gebouw dat zou dienen als woning maar tegelijk ook de kantoren, opslagruimtes en spin- en confectieateliers van de firma zou huisvesten. Zo zou hij de fabricage van de kledingstukken van begin tot eind kunnen volgen. Het echtpaar deed een beroep op architect Jean Ligo uit Vorst, die een gebouw van vier verdiepingen ontwierp met een gevel die gestructureerd wordt door lange gecanneleerde pilasters. Het gebogen fronton dat de firmanaam draagt, verbergt de shedvormige glazen daken. Op het einde van de jaren 1960 kreeg de

onderneming steeds meer last van de toenemende concurrentie. In 1970 besloot de familie Hoguet om haar gebouw aan de gemeente Sint-Gillis over te laten op voorwaarde dat het een culturele bestemming zou krijgen. Na een eerste functie als muziekacademie kon de afbraak nipt vermeden worden. Het gebouw werd gelukkig gerenoveerd en huisvest sinds 1997 de gemeentelijke bibliotheek die zeer goed gedijt in dit mooie voorbeeld van industriële art-decostijl. (BL 29/10/1998)

Rondleidingen zondag om 10u30, 11u30, 12u30, 14u30, 15u30, 16u30 en 17u30. Met de medewerking van Arkadia en Pro Velo.

Gratis brochure over de industrialisering van Sint-Gillis. Met de medewerking van het gemeentebestuur van Sint-Gillis.

45.

Kaart G 10

VOORMALIGE IJSKELDERS VAN SINT-GILLIS*Ijskelderstraat 16 – Sint-Gillis*

🕒 za en zo van 10u tot 18u

📍 92 (Ma Campagne)

📍 54 (Ma Campagne)

Deze ijskelders zijn met hun oppervlakte van 60 are de grootste van Brussel. Ze werden in 1874 gebouwd en vormen een van de meest representatieve voorbeelden van industriële architectuur in het Gewest. Achter de trapgevels aan de straatzijde ligt een geheel van koelkelders die verdeeld zijn over drie identieke niveaus. Elk niveau, verdeeld in negen kamers, heeft een zijde van 42 meter bij een hoogte van 18 meter. Alleen de eerste kelderverdieping heeft een plafond in tongewelven, net als de galerij die alle kamers met elkaar verbindt. Het ijs werd in de kelders gestort langs een opening boven in de gewelven en weer opgehaald in grote tenen manden die met behulp van stoomlieren werden opgetakeld. In het begin was het ijs afkomstig van de vele Brusselse vijvers of werd het soms zelfs uit Noorwegen aangevoerd. Vanaf 1906 werd er ter plaatse ijs gefabriceerd. In 1926 ten slotte werden de eerste koelcellen geïnstalleerd, aangevuld met twee koelzalen in 1965. De meeste van deze zalen bestaan nog, maar zijn ontdaan van hun oorspronkelijke machines.

Rondleidingen op zaterdag en zondag om 10u30, 11u30, 12u30, 14u30, 15u30, 16u30 en 17u30.

Met de medewerking van Itinéraires, op de Paden van de Geschiedenis en Klare Lijn.

45

46

46.

Kaart G 10

PIANOFABRIEK – VOORMALIGE PIANOFABRIEK GUNTHER*Fortstraat 35 – Sint-Gillis*

🕒 za en zo van 10u tot 18u

📍 81 (Willem Tell)

Het gebouw dat vandaag het Vlaams Gemeenschapscentrum *De Pianofabriek* huisvest, werd in 1898 (jaarstal op de gevel) opgetrokken in opdracht van de bekende pianobouwersfamilie Gunther. De onderneming behoorde in die tijd tot de belangrijkste pianofabrikanten en -herstellers van Europa. De fabriek, die de deuren sloot in 1977, stelde in haar gloriejaren meer dan 100 personen tewerk en verkocht minstens evenveel piano's per maand. De instrumenten werden volledig ter plaatse geassembleerd. Het hout werd langs de Willem Tellstraat aangevoerd en op maat gezaagd in de zagerij die zich op de plaats van de huidige zaal *Zabriskie Point* bevond. Deze ruimte bevatte grote machines met lange drijfriemen die werden bewogen door motoren in de kelder. Na de eerste zaagbewerkingen werden de planken met de grote goederenlift overgebracht naar de zolder (huidige zaal *Elsenor*). Na droging gingen ze weer naar beneden en werden ze op maat gebracht op draaibanken. De planken werden gepolitoerd op de onderste verdieping (de huidige zaal *Detroit*) en de diverse mechanische onderdelen (hamers, toetsen, ivoor, snaren, vilt,...) werden opgeslagen

op dezelfde verdieping, in de huidige zaal *Dakar*. De tweede verdieping bevatte de meubelafdeling waar het hout gelijmd werd terwijl de afgewerkte piano's tentoongesteld en gestemd werden op de benedenverdieping langs de Fortstraat. Sinds zijn renovatie beleeft *De Pianofabriek* een tweede jeugd als gemeenschaps-, opleidings- en tewerkstellingscentrum en er is ook een kunstatelier gevestigd.

Rondleidingen zaterdag om 11u, 14u en 16u en zondag om 14u en 16u.

Pianofabriek houdt dit weekend opendeurdagen. Bezoekers kunnen de nieuwe functie van het gebouw ontdekken en worden uitgenodigd om deel te nemen aan demonstraties en presentaties van de activiteiten van het nieuwe programma: kanoun, break dance, bollywood, rap, voorstellingen, of nog een cursus wijkcorrespondent (volledig programma op www.pianofabriek.be).

Groepstentoonstelling Fabric Spaces met onder meer werk van Elise Geeraerts, Lauren Glaçon, Naomi Kerkhove, Emma Saunier, Ibrahim Surya en Jonas Vansteenckiste (conservatrice: Sevie Tsampalla).

47.

Kaart G 9

SPORTCENTRUM RUSLANDSTRAAT – VOORMALIGE DISTILLEERDERIJ CUSENIER

Ruslandstraat 41 – Sint-Gillis

Ⓣ za en zo van 10u tot 18u

Ⓜ 2-6 (Hallepoort)

Ⓡ 3-4-51 (Hallepoort),
81-82 (Zuidstation)

ⓑ 27-48 (Hallepoort)

Op de gevel van dit industrieel gebouw in eclectische stijl met neo-rennaissancekenmerken lezen we “MAISON FONDÉE EN 1881 PAR E. CUSENIER FILS AINÉ”. Dit opschrift

is enigszins misleidend. De distilleerderij Cusenier werd opgericht in het Franse Ornans in 1859 door Eugène Cusenier en vervaardigde likeuren die een geweldig succes kenden. In dit gebouw was een van de vele filialen van het bedrijf gevestigd. Andere bijhuizen kon men vinden in Parijs, Charenton, Marseille, Cognac, Mulhouse, Londen, Buenos-Aires, Montevideo, Mexico, Sjanghai en Calcutta. Hier in de Ruslandstraat werden naast likeuren ook siropen, grogs, punch en zelfs eau de Cologne en melissewater gemaakt. Het tussen 1956 en 1962 vergrote complex werd in 1991 gerestaureerd en omgevormd tot gemeentelijk sportcentrum.

47

Rondleidingen op zaterdag en zondag om 10u30, 11u30, 12u30, 14u30, 15u30, 16u30 en 17u30. Met de medewerking van Atelier de Recherche et d'Action urbaines (ARAU) en Korei.

BUSTOCHT

Op zoek naar de vergeten Brusselse brouwerijen

Rond 1900 telde het Brussels Gewest meer dan 300 brouwerijen. In de voorbije eeuw verdwenen ze echter razendsnel en tot voor kort was er nog maar één meer in bedrijf!

Deze rondrit door de westelijke gemeenten wekt dit glorierijke verleden opnieuw tot leven aan de hand van de vergeten overblijfselen van enkele grote brouwerijen en aanverwante industrieën. U verneemt meer over de revolutie van de lage gisting (die de lambiek en afgeleide bieren ontroonde) en de opkomst van brouwersdynastieën waarvan Mijnheer Beulemans het meest gemakkelijke archetype blijft. Ook de evolutie van de drinkgewoonten, de nasleep van de twee wereldoorlogen en de opkomst van grote multinationale groepen, die sterk hebben bijgedragen tot de verdwijning van het Brussels brouwerijerfgoed, komen aan bod.

Ⓣ zaterdag om 10u30 en 14u30 (duur: 3u)

Ⓞ vertrek: voor de muurschildering van Kuifje, in de grote hal van het Zuidstation (kant Zuidertoren) in Sint-Gillis – kaart **Centrum L 4**

Ⓜ 2-6 (Zuidstation)

Ⓡ 3-4-51-81-82 (Zuidstation)

ⓑ 27-49-50-78 (Zuidstation)

📞 reserveren verplicht op het nummer 02/675.19.67 (maandag tot vrijdag van 10u tot 17u). Maximaal 45 personen per vertrek.

Enkel in het Frans.

Met de medewerking van de Babelbus.

WANDELING

De Zuidwijk op het goede spoor

In de schaduw van de hoogste toren van België ligt een wijk in volle metamorfose: een station op het ritme van de HST, gonzend als een bijenkorf, een Luchtvaartsquare vol nieuwe schwing dankzij het opgeknapt gebouw van de *Prévoyance Sociale*, een dynamische ‘modedriehoek’, het vernieuwde restaurant *Grande Écluse* en Kuregem dat ook heropleeft. De aanleg van het kanaal van Charleroi naar Brussel en de stormachtige ontwikkeling van de spoorweg leidden in de tweede helft van de 19de eeuw tot de vestiging van zeer uiteenlopende industrieën in deze wijk: slachthuizen (en in hun spoor leerbewerking), chocoladefabrieken, metaalbewerking, enz. De Zuidwijk breidt vandaag een nieuw en boeiend hoofdstuk aan haar industriële en commerciële verleden.

Ⓣ zondag om 10u30 en 14u30 (duur: 2u)

Ⓞ vertrek: voor de Zuidertoren in Sint-Gillis – kaart **Centrum L 4**

Ⓜ 2-6 (Zuidstation)

Ⓡ 3-4-51-81-82 (Zuidstation)

ⓑ 49-50-78 (Zuidstation)

📞 reserveren verplicht op het nummer 02/675.19.67 (maandag tot vrijdag van 10u tot 17u). Maximaal 25 personen per vertrek.

Enkel in het Frans.

Met de medewerking van de Babelbus.

48

48.

Kaart F 8

STUDIE- EN DOCUMENTATIECENTRUM OORLOG EN HEDENDAAGSE MAATSCHAPPIJ / DIRECTIE-GENERAAL OORLOGSSLACHTOFFERS – VOORMALIGE ZETEL VAN DE PRÉVOYANCE SOCIALE

Luchtvaartsquare 29-31 – Anderlecht

📍 enkel zo van 10u tot 18u

📍 3-4-51-82 (Lemonnier)

De *Prévoyance Sociale* werd na een congres van de Belgische Werkliedenpartij in 1906 opgericht op 25 september 1907 als nationale levensverzekeringsmaatschappij voor de arbeiders. Dankzij de steun van de *Union du Crédit* en de Nationale Bank kon de instelling in 1912 een nieuwe vlucht nemen. Om dit keerpunt te markeren kreeg architect Richard Pringiers, een leerling van Victor Horta, opdracht een nieuw gebouw voor de kantoren van de maatschappij te ontwerpen. In 1913 werd de maatschappelijke zetel overgebracht naar een gebouw in late art-nouveaustijl aan de Luchtvaartsquare in Anderlecht. Na de uitbreiding van de activiteiten tot ongevalverzekeringen werden de architecten Fernand en Maxime Brunfaut in 1930 belast met de rationalisering en herinrichting van de kantoren. Het gebouw kreeg toen zijn huidige indeling: onthaalruimte op de benedenverdieping, directie-

kantoren en vergaderzaal op de eerste verdieping en meer functionele kantooruimtes op de bovenverdiepingen. Twee appartementsgebouwen in de aanpalende straten en een binnentoren, bestemd als depot, werden eveneens opgetrokken. Het gebouw werd in 1957 door de *Prévoyance Sociale* verlaten. Na een lange restauratiecampagne huisvest het vandaag de Directie-generaal voor de Oorlogsslachtoffers en het Studie- en Documentatiecentrum Oorlog en Hedendaagse Maatschappij (CeGeSoma). Dit centrum bezit een uitgebreide bibliotheek en een groot archief van documenten, microfilms, foto's, tijdschriften en dagbladen. (B 09/09/1993)

Rondleidingen in het gebouw en presentatie van de instellingen, zondag om 11u30 en 15u.

Presentatie van de virtuele tentoonstelling "De burgerslachtoffers van de oorlog 14-18".

Doorlopend vertoning van gefilmde nieuwsuitreksels uit 1945 in de conferentiezaal.

49.

Kaart E-F 8

ABATTOIR S.A.-N.V.

*Ropsy-Chaudronstraat 24
Anderlecht*

📍 za en zo van 10u tot 14u

📍 2-6 (Clemenceau)

📍 46 (Clemenceau)

Omstreeks 1850 had bijna elke Brusselse gemeente zijn eigen slachthuis zodat het vervoer van de dieren door de straten van de hoofdstad gebeurde. Dit bood misschien een schilderachtig schouwspel, maar was zeer onpraktisch. Uiteindelijk werd besloten de situatie te rationaliseren door een slachthuis te bouwen op een landelijk terrein in Anderlecht. Na heel wat getalm werden de Slachthuizen en Markten van Anderlecht officieel geopend op 24 augustus 1890. De gebouwen waarvan de plannen werden ontworpen door architect Émile Tirou strekken zich uit achter de hoofdingang die gemarkeerd wordt door twee monumentale sokkels waarop een levensgrote bronzen stier staat. De immense, volledig met glas overkapte hal vormt een vierkant met een zijde van 100 meter. In de draagconstructie is 218 ton gietijzer en 640 ton ijzer verwerkt. Een woud van kolommen draagt de metalen overkapping die bestaat uit een opeenvolging van gedrukte ijzeren bogen. De hal, gebouwd op gewelfde kelders om voor een goede fundering te zorgen, is door zijn ongewoon grote omvang een

opmerkelijk voorbeeld van industriële architectuur. De slachthuizen kenden een grote bloei in een periode dat de vleesconsumptie almaar toenam. Bovendien creëerden ze in de omgeving heel wat bijkomende economische activiteit door de vestiging van slaggers, vleesverwerkers, leerlooiers, zadelmakers, fabrieken van vilt en kaarsen die alle hun grondstoffen van de slachthuizen betrokken. In 1919 werden de slachthuizen door de gemeente Anderlecht overgenomen. Gebrek aan modernisering leidde uiteindelijk tot de sluiting in 1983. Datzelfde jaar werd de nieuwe NV "Abattoirs et Marchés d'Anderlecht" opgericht die na talrijke investeringen en moderniseringswerken in 1987 opnieuw een uitvoervergunning kreeg. De slachthuizen bieden vandaag onderdak aan wekelijkse markten die telkens tienduizenden consumenten lokken en blijven verder uitbreiden. Op 29 mei van dit jaar werd een gloednieuwe voedingshal geopend onder de naam FOODMET. Deze overdekte markt van 10.000 m², zoals men die veel in Zuid-Europa aantreft, is een project dat vrij uniek is in België. In 2016 zal op het dak van deze hal een grote stadsboerderij worden geïnstalleerd. (B 08/08/1988)

Rondleiding in het gebouw, zaterdag en zondag om 11u30.

Tentoonstelling met presentatie van het "Masterplan Abattoir" voor de toekomstige ontwikkeling van de site.

WERFBEZOEK

Ontdek de werf van de voormalige maalderij Moulart

In 1903 liet Léon Moulart een industriële graanmolen bouwen ter vervanging van de vroegere molen aan de Barastraat. Om de aanvoer van graan en steenkool naar de fabriek te vergemakkelijken koos hij voor een vestiging in de nabijheid van het kanaal. Deze cilindermaalderij kende zijn hoogtij tussen 1930 en 1940, met een productie van ongeveer 80 ton meel per dag. Er werkten toen ongeveer 30 personen in de maalderij, die 24u op 24, zes dagen per week draaide. In 1940 werd de vestiging wegens zijn grote succes uitgebreid door architect Max Manfried. Na de oorlog sloot de overheid echter een aantal maalderijen in het kader van een herstructurering van de sector wegens overproductie: het bedrijf schakelde daarom in 1955 over op de productie van gemengd veevoeder. De imposante, sobere en evenwichtige straatgevel met zijn afwisseling van pilasters en bogen is karakteristiek voor het industriële classicisme van het begin van de 20ste eeuw. De maalderij is een van de laatste drie die het Brusselse Gewest nog rijk is. Op deze oude industriële site, beschermd in 1997, wordt met de steun van de gemeente Anderlecht in samenwerking met diverse Brusselse instellingen het project ZUIDHAVEN voorbereid in het kader van het EFRO-programma 2007-2013. Over enkele maanden wordt hier een nieuwe ruimte voor kmo's geopend en een interpretatiecentrum over het kanaal.

- ⬇ enkel op zaterdag om 10u, 11u30, 14u en 15u30
- ⦿ Voormalige maalderij Moulart, Demetskaai 27 in Anderlecht – kaart E 9
- Ⓜ 81 (Kuregem)
- Ⓟ 46 (Kuregem)
- 📄 reserveren verplicht op het nummer 02/529.00.00 (van maandag 7 tot vrijdag 18 september van 10u tot 17u). Maximaal 15 personen per groep. Aangepaste schoenen meebrengen. U krijgt ter plaatse een helm. Om veiligheidsredenen zal niemand tot de bouwplaats worden toegelaten die niet is ingeschreven.

Met de medewerking van Port Sud.

50.

Kaart B 9

LUIZENMOLEN

Vlinderstraat 192 – Anderlecht

🕒 enkel zo van 10u tot 18u

📍 75 (Goede Lucht)

In vroegere eeuwen werden houten staakmolens vaak verplaatst van het ene dorp naar het andere. Dat was ook het geval met de molen in de Vlinderstraat – in 1864 in Anderlecht werd geïnstalleerd op de grens van de gemeente. In 1874 werd de molen opnieuw verplaatst naar een heuveltje naast de boerderij van zijn eigenaar. Hij bleef in werking tot 1928 en werd in 1939 door de gemeente Anderlecht aangekocht met de bedoeling hem te restaureren. Ondanks de bescherming in 1942 raakte de Luizenmolen geleidelijk in verval, hij verloor zijn wieken en stortte zelfs gedeeltelijk in. In 1954 werd de bescherming opgeheven en het jaar daarop werd de molen afgebroken. De herinnering aan de molen bleef echter voortleven en in 1992 richtten enkele liefhebbers van lokale geschiedenis een vzw op met het doel de molen te herbouwen. Na goedkeuring door de gemeente werden de plannen hiervoor opgesteld door de Brusselse architect Georges Piron. Een nieuwe molenterp werd aangelegd niet ver van de oude. De bouw van de nieuwe Luizenmolen, identiek aan de vorige, werd uitgevoerd door de molenbouwers Gebroeders Peel uit Gistel. In mei 1999 werd de molen feestelijk in gebruik genomen. De wieken met een spanwijdte van 24 meter drijven twee maalstenen aan van elk 800 kg. Vandaag werkt deze staakmolen, die al in de 12de eeuw vermeld wordt, opnieuw zoals vroeger en maalt hij het graan van de boeren in de omgeving. (B 08/02/2007)

Uitleg over de geschiedenis van de molen en zijn werking.

Toegang tot het didactisch museum en het schaalmodel van de molen.

ACTIVITEIT

De Academie Beeldende Kunsten Anderlecht opent haar deuren

Het Vandenpeereboomhuis, gebouwd in 1890, met zijn originele vloeren, lambriseringen, sculpturen, glasramen en imposante schouwen vormt samen met de gebouwen van de oude ASAR fabriek waarvan de laatste resten zichtbaar zijn in enkele grote ateliers en de monumentale kelders de Academie Beeldende Kunsten van Anderlecht.

Ter gelegenheid van haar Open Deur dag, kunt u dit complex geheel ontdekken.

Leerkrachten en studenten laten u graag zien wat ze artistiek te bieden hebben: afdelingen Beeldende Kunsten (beeldhouwkunst, interactieve media, fotokunst, keramiek, teken- en schilderkunst, toegepaste en vrije grafiek) en 7 afdelingen Kunstambacht/Restauratie (glas-in-lood, hout-meubel, polychromie, schilderen, smeden, steen-beeld en textiel). U kunt ook deelnemen aan demonstraties en workshops.

🕒 zaterdag van 9u tot 12u30 en van 13u30 tot 17u00

📍 Academie Beeldende Kunsten Anderlecht, Dapperheidsplein 17 te Anderlecht – kaart D 9

📍 5 (Sint-Guido)

📍 81 (Sint-Guido)

📍 46-49 (Sint-Guido)

Meer info op www.academieanderlecht.be.

WANDELING

De Aawijk, een weinig gekende industriewijk

Deze wandeling neemt u mee door de Aawijk, in het uiterste zuiden van de gemeente Anderlecht, daar waar de Zenne vanuit Vlaanderen het Brussels Hoofdstedelijk Gewest binnenstroomt. Deze weinig gekende wijk, die toch een zekere charme heeft, is beladen met een nog minder gekend industrieel verleden en bezit het enige nog bestaande eiland op het gewestelijk grondgebied, gecreëerd door een stuwbekken dat een originele watermolen van water voorziet. Na de molen heeft de textiel zijn stempel op de wijk gedrukt, met de laatste wolspinnerij van het gewest, de *Lainières d'Aoust*, die meer dan 300 personen (vooral vrouwen) tewerkstelde en in 1984 de deuren sloot. Wat blijft er over van deze getuigen van het verleden? U ontdekt het op deze wandeling en maakt ook kennis met een aantal ateliers die de industriële fakkels hebben overgenomen.

🕒 zaterdag en zondag om 14u (duur: 1u30)

📍 vertrek: aan de Aasluis, Aakaai 10 in Anderlecht – kaart D 11

📍 lijn 5 (Het Rad)

📍 49 (Kanaaldijk), 78 (Arbeid)

Met de medewerking van Bruxelles Fabriques en het gemeentebestuur van Anderlecht.

27ste

OPEN MONUMENTENDAGEN IN WALLONIË

12 en 13 september 2015

VAN DE ENE WERELD
NAAR DE ANDERE
(1713 / 1830)

Régence, rococo
en neoclassicisme

GRATIS TELEFOONNUMMER : 1718

WWW.JOURNEESDUPATRIMOINE.BE

European Heritage Days
Journées européennes
du patrimoine

51.

Kaart E 7

DELHAIZE BELGIË

Ossegemstraat 53
Sint-Jans-Molenbeek

🕒 za en zo van 10u tot 17u
(laatste toegang om 16u)

🕒 2-6 (Beekkant)

🕒 82 (Mennekens)

🕒 84 (Beekkant)

Reeds in 1867 broedde Jules Delhaize op plannen om de organisatie van de voedseldistributie in België radicaal om te gooien. Hij beoogde een revolutionaire hervorming van de markt door het aantal tussenpersonen te beperken en vaste prijzen te hanteren in een reeks filialen die zouden afhangen van een centraal magazijn. Met dat doel verliet hij in 1871 Charleroi om zich in Brussel te vestigen. Twaalf jaar later was het complex voltooid dat de bedrijfsadministratie huisvestte en waar de goederen werden vervaardigd en opgeslagen. Het omvatte een groot magazijn, kantoren, ruime kelders, een econoomaat, een school en zelfs een brandweerkazerne. Daar-

52.

Kaart F 8

SANTOS PALACE

Manchesterstraat 32-34
Sint-Jans-Molenbeek

🕒 za en zo van 10u tot 18u

🚶 enkel toegankelijk via
rondleidingen

🕒 82 (Hertogin van Brabant)

🕒 86 (Hertogin van Brabant)

De huidige koffiebranderij werd in 1911 onder de naam *Compagnie Brésilienne* opgericht door de heren Raymaekers en Gallendyn. Als vestigingsplaats werd een ruim gebouw gekozen in de Manchesterstraat. Bij gebrek aan grondstoffen moest de onderneming haar specialiteit, het branden van fijne koffies, tijdens de Eerste Wereldoorlog stopzetten. Vanaf 1919 konden de normale activiteiten gelukkig worden hervat. Toen de familie Blondeel de firma in het begin van de jaren 1970 overnam, was het bedrijf reeds in twee departementen opgedeeld: Santos Palace, dat zich bezighield met het branden, de verkoop en de distributie van koffie, en Clary, dat gespecialiseerd was in de verkoop en het onderhoud van koffiemachines (percolators, espressomachines, enz.), vaatwassers en reserveonderdelen. Jaarlijks wordt hier bijna 150 ton koffie gebrand in een brander die een capaciteit heeft van 120 kilo. De koffie wordt rechtstreeks aan de consument verkocht in een winkel in het stadscentrum. Santos Palace is de laatste koffiebrander die nog actief is in Brussel.

Rondleidingen met uitleg over het brandingsproces, van groene koffiebonen tot gemalen koffie. Presentatie van meerdere melangen en proeverij van verschillende koffies.

bij kwam nog een hele reeks fabrieken waar de goederen van het merk Delhaize geproduceerd werden. Het nabijgelegen Weststation maakte een snel transport van de afgewerkte producten naar heel België mogelijk. Dat getuigde van een vooruitziende blik want tussen 1883 en 1914 openden niet minder dan 500 filialen hun deuren overal in het land. In 1957 begon een nieuw hoofdstuk met de opening op het Flageyplein in Elsene van de eerste supermarkt met zelfbediening op het Europese continent. De gebouwen in de Ossegemstraat huisvesten vandaag kantoren en de centrale en maatschappelijke zetel van de Groep maar ook de wijnactiviteiten. In het wijnpakhuis en de distilleerderij wordt een groot deel van de wijnen en spirituelen gebotteld die in alle verkooppunten van Delhaize verkrijgbaar zijn.

Informatiebrochures beschikbaar.

Borden met uitleg.

53

54

53.

Kaart F 7

BRUSSELS MUSEUM VOOR ARBEID EN INDUSTRIE – VOORMALIGE COMPAGNIE DES BRONZES

Ransfortstraat 27
Sint-Jans-Molenbeek

🕒 za en zo van 10u tot 17u

📍 1-5 (Graaf van Vlaanderen)

🚶 51 (Vlaamse Poort)

🚗 86 (Vlaamse Poort), 89 (Paal)

De *Compagnie des Bronzes* werd in 1854 opgericht onder de naam *Société Corman et Cie*, maar haar werkplaatsen werden pas in 1887 overgebracht naar de Ransfortstraat, te midden van een wijk die toen in volle expansie verkeerde en bekendstond als het Belgische Manchester. In die tijd werden er vooral elementen in zink, brons, ijzer en andere metalen vervaardigd. De onderneming kende een toenemend succes en eervolle bestellingen vulden de orderboekjes: de hekken van de zoo van New York, de beelden van de Kleine Zavel, het memoriaal van Lord Leighton in Saint-Paul in Londen, de standbeelden van David Teniers in Antwerpen en van koning Albert I op de Kunstberg. De bedrijfsgebouwen, gegroepeerd rond een binnenplaats, werden opgericht tussen 1887 en 1912. Ze omvatten een montagehal, een bronsgiethal, een smelthet en een beeldhouw-atelier. Iets apart daarvan stond de

directiewoning in neoclassicistische stijl waar vandaag de kantoren van de vereniging La Fonderie en een onderzoeks- en documentatiecentrum zijn gevestigd. Na 1950 ging de activiteit geleidelijk achteruit tot het bedrijf in 1979 uiteindelijk failliet ging. Onder impuls van een wijkvereniging besloot de Franse Gemeenschap de site aan te kopen om er een Brussels museum van de arbeid en de industrie in onder te brengen. Na een lange restauratie ging het museum in 1983 open, onder het beheer van *La Fonderie*. Het bewaart machines, foto's, archiefdocumenten en voorwerpen die gereed werden bij de sluiting van talrijke industriële ondernemingen. (BL 22/05/1997)

Rondleidingen op de site van de voormalige Compagnie des Bronzes en door de vaste tentoonstelling, zaterdag en zondag om 10u30, 12u, 14u en 15u30. Met de medewerking van La Fonderie.

Tentoonstelling "Luc Van Malderen, Akte II" over het werk van Luc Van Malderen aan de hand van zijn abecedarium van vormen, zijn foto's van industriële sites en de omzetting van zijn creaties in volumes door Michel Michiels.

Demonstraties smeden in samenwerking met de vereniging IJzer en Vuur, zaterdag en zondag van 14u tot 17u.

54.

Kaart F 7

HOTEL MEININGER – VOORMALIGE BROUWERIJ BELLE-VEUE

Henegouwenkaai 33
Sint-Jans-Molenbeek

🕒 za en zo van 10u tot 18u

📍 51 (Vlaamsepoort), 82 (Driehoek)

🚶 86 (Driehoek)

Sinds 2013 heeft hotel Meininger zijn intrek genomen in de gerenoveerde bedrijfsgebouwen van de voormalige brouwerij Belle-View, waarvan het ruwe en industriële uitzicht bewaard is gebleven. De brouwerij van Louis en Émile De Coster, opgericht in 1865, was eerst in de Fabriekstraat in Brussel gevestigd alvorens in 1916 neer te strijken langs het kanaal. Ze heette toen *Brasserie du Cornet de Poste*. De gebouwen werden tussen 1931 en 1935 vergroot naar de plannen van architect R. Serrure, zonder afbreuk te doen aan de homogeniteit van het geheel. Integendeel, de gekozen stijl integreerde perfect de gevels van de oorspronkelijke gebouwen die een mooie illustratie zijn van het industriële classicisme en rationalisme. De brouwerij werd in 1966 opgeslorpt door de *Brasserie de Boeck Frères* uit Koekelberg, die zelf in 1969 opging in de Brouwerij Belle-View. Na de overname door Interbrew werden de activiteiten definitief gestaakt in de jaren 1990. Hotel Meininger is het eerste passiehotel van de hoofdstad en heeft een beroep gedaan op *street artists* om de muren van de gangen, de bar en de kamers te versieren.

55. Kaart G 7

VOORMALIGE MEELFABRIEK FARCY

Koolmijnenkaai 30-34
Sint-Jans-Molenbeek

- za en zo van 13u tot 16u45
- enkel toegankelijk via rondleidingen
- 1-5 (Graaf van Vlaanderen)
- 51 (Vlaamsepoort)
- 86 (Vlaamsepoort)

De voormalige meel- en vermicellifabriek Farcy langs het kanaal van Charleroi, tegenover het Klein Kassteeltje, getuigt van de intense industriële activiteit in dit deel van Brussel dat in de tweede helft van de 19de eeuw de bijnaam 'Klein Manchester' kreeg. De in 1836 opgerichte onderneming werd in 1851 door een brand verwoest maar herstelde zich vrij snel. Na de naamsverandering in 1900 tot *Moulin à Vapeur et à Cylindres Farcy*

Frères et Cie vestigde ze zich in oude graansilo's die verbouwd waren voor de nieuwe productie. Hier werden de befaamde deegwaren *L'Épi* vervaardigd evenals koekjes, maar men bleef ook granen verwerken. De nochtans gediversifieerde activiteiten werden in 1960 stopgezet. De site, een opmerkelijk voorbeeld van industriële architectuur, huisvest vandaag innoverende ondernemingen en stadsverenigingen, en biedt tevens verrassende uitzichten op het kanaal en de wijk.

Rondleidingen over de geschiedenis van het gebouw en zijn huidige herbestemming, zaterdag en zondag om 13u, 14u15 en 15u30. Reserveren gewenst per mail (tourisme.1080@molenbeek.irisnet.be). Met de medewerking van het Gemeentemuseum van Sint-Jans-Molenbeek en de gemeentelijke toeristische dienst.

Rondleidingen zaterdag en zondag om 10u30, 11u30, 12u30, 14u30, 15u30, 16u30 en 17u30. Met de medewerking van Babelbus.

Vertrekpunt van de wandeling "Op zoek naar de zee in de maritieme wijk" (zie kadertekst hieronder).

WANDELING

Op zoek naar de zee in de maritieme wijk

De nabijheid van het kanaal maakte Sint-Jans-Molenbeek destijds tot het Manchester van België. Oude fabrieken krijgen nieuw leven ingeblazen vanuit een soms onverwachte hoek. Hedendaagse en oude tekens zoals een glasraam, een standbeeld of een allusie op de zee, herinneren aan de functie van het kanaal. Wordt deze wijk in volle transformatie, die trendsetters en excentriekelingen aantrekt, de nieuwe 'place to be' van Brussel? *Magasin 4*, *Le Cheval Noir* en andere zetten alvast de toon. Corto Maltese nodigt ons uit voor een reis vol afwisseling door de maritieme wijk, van de loodtoren naar het monument voor de vissers.

- zondag om 12u en 16u (duur: 1u30)
- vertrekk: voor het hotel *Meininger*, Henegouwenkaai 33 in Sint-Jans-Molenbeek – kaart **F 7**
- 51 (Vlaamsepoort), 82 (Driehoek)
- 86 (Driehoek)
- reserveren verplicht op het nummer 02/537.78.75 (maandag tot vrijdag van 10u tot 13u). Maximaal 25 personen per vertrek.

Met de medewerking van Itinéraires, op de Paden van de Geschiedenis.

WANDELING

De geschiedenis van het kostuum, van het Kanaal tot de Marollen

Alle kleding draagt de stempel van haar tijd en vertelt ons heel wat over de geschiedenis van de maatschappij waarin ze is ontstaan. Het verhaal van de productieateliers is ook het verhaal van de bijdrage die Brussel aan de mode geleverd heeft. Deze wandeling vertelt u meer over de Brusselse confectieateliers tussen het kanaal en de Marollen.

- zondag om 10u, 12u, 14u en 16u (duur: 1u30)
- vertrekk: voor *Le Chien Vert*, Groene Hondstraat 2 in Sint-Jans-Molenbeek – kaart **G 7**
- 1-5 (Graaf van Vlaanderen)
- 51 (Ieper)
- reserveren verplicht op het nummer 02/537.78.75 (maandag tot vrijdag van 10u tot 13u). Maximaal 25 personen per vertrek.

Enkel in het Frans.

Met de medewerking van Itinéraires, op de Paden van de Geschiedenis.

56.

Kaart G 7

EMERY&CIE – VOORMALIGE BAKKERIJ VAN HET VOLKSHUIS

Koolmijnenkaai 78
Sint-Jans-Molenbeek

🕒 enkel za van 10u tot 18u

📍 1-5 (Graaf van Vlaanderen)

📍 51 (Sainctelette)

De coöperatieve arbeidersbakkerij van Brussel begon haar activiteiten op 3 september 1882 met als eerste doel de koopkracht van het volk te verbeteren. In het begin bakten twee arbeiders in een oven achter een café aan de Gentse Steenweg 538 broden per week. In 1892 was dit aantal gestegen tot 3.600.000 kilo broden per jaar! Een nieuwe locatie drong zich dus op. In 1895 werd het huidige gebouw, dat in die tijd naast een maalderij gelegen was, aangekocht en omgevormd tot bakkerij naar de plannen van Richard Pringiers en Victor Horta. De bakkerij was in het begin van de jaren 1930 nog altijd actief maar lijkt de Tweede

Wereldoorlog niet te hebben overleefd. In 1955 werd een vergunning verleend aan de firma D'Ieteren om er een garage te openen, waardoor de inrichting van het gebouw sterk werd gewijzigd. In 1961 onderging ook de gevel veranderingen. Vandaag is in dit complex, dat een belangrijke getuige is van de sociale geschiedenis van ons land, het interieurbedrijf Emery & Cie gevestigd. Het bedrijf beschikt er over unieke ruimtes waaronder een hal, loodrecht op de kaai, die een kapconstructie met Polonceau-spannen op hardstenen sokkels bewaard heeft. De hal evenwijdig aan de kaai bezit nog zijn oorspronkelijke houten kapconstructie.

Rondleidingen, zaterdag om 10u30, 11u30, 12u30, 14u30, 15u30, 16u30 en 17u30. Met de medewerking van Atelier de Recherche et d'Action urbaines (ARAU) en Klare Lijn.

57.

Kaart G 6-7

LAVALLÉE – VOORMALIGE WASSERIJ

Adolphe La Valléestraat 39
Sint-Jans-Molenbeek

🕒 za en zo van 10u tot 18u

📍 2-6 (Ribaucourt)

📍 51 (Ribaucourt)

LaVallée, een nieuw adres in het Brussels culturele landschap, wil in het hart van de gemeente Sint-Jans-Molenbeek een *Creative Spot* ontwikkelen, een ruimte voor co-working waar creatievelingen zich kunnen uitleven. In tegenstelling tot de klassieke segmentering van de industriële wereld zet deze plaats in op de dynamiek van het delen, het effect van de nabijheid tussen de bewoners en de kruisbestuiving van projecten. LaVallée biedt ateliers, kantoren, tentoonstellings- en evenementzalen te huur aan. De beschikbare oppervlakte bedraagt ongeveer 5.000 m². In de jaren 1920 was hier een atelier voor het berei-

57

den, verven en appreteren van dierenhuiden gevestigd. Nadien werd het gebouw omgevormd tot industriële wasserij onder de naam *Le Pingouin*, die met kookketels, droogkamers, centrifuges en luchtcompressoren over een volledig gemechaniseerde uitrusting beschikte. Al dat materiaal is vandaag verwijderd en de ruimtes met hun gewitte bakstenen muren lenen zich ideaal voor tentoonstellingen.

Rondleidingen op zaterdag en zondag om 10u30, 11u30, 12u30, 14u30, 15u30, 16u30 en 17u30. Met de medewerking van Arkadia en Korei.

TENTOONSTELLING EN BEZOEKEN

Wat is er geworden van het 'Belgische Manchester'?

In de loop van de 19de eeuw ontwikkelde de gemeente Sint-Jans-Molenbeek zich tot een Belgisch Manchester. Cruciaal in deze evolutie was haar ligging aan de kruising van verschillende transportwegen. In 1832 werd het kanaal van Willebroek verbonden met het kanaal van Charleroi. In 1835 was er de eerste spoorwegverbinding Brussel-Mechelen waarvan het station aan de Groendreef gelegen was. En tenslotte waren er ook de Antwerpse en Gentsesteenweg, belangrijke verbindingswegen waarlangs goederen konden vervoerd worden. Industriële bedrijven vestigden zich massaal in de gemeente en verschafte werk aan vele duizenden arbeiders. Twee grote ondernemingen hebben nog steeds hun maatschappelijke zetel in de gemeente maar de meeste industriële gebouwen krijgen vandaag een nieuwe functie. Ontdek de geschiedenis en evolutie van dit industrieel erfgoed op deze tentoonstelling en de aansluitende wandeling in de gemeente.

- ⬇️ *zaterdag en zondag van 10u tot 18u (wandelingen om 10u15, 11u30, 12u45, 14u15, 15u30 en 16u45)*
- ⦿ *vertrek: Gemeenschapscentrum Maritiem, Vandenboogaerdestraat 93 te Sint-Jans-Molenbeek – kaart G 6*
- ⓑ *14-89 (Thurn en Taxis)*

Met de medewerking van Molenbecca en en het gemeentebestuur van Sint-Jans-Molenbeek.

WANDELING

Een uitgerookte industrie: de Brusselse sigarettenfabricage

De tabaksindustrie heeft een belangrijke ontwikkeling gekend in Brussel. De maritieme wijk speelde hierin een centrale rol, omdat de tabak eerst werd opgeslagen en belast op de site van Thurn en Taxis alvorens ze werd overgebracht naar de bedrijven om te worden gedroogd en verwerkt. Deze industrie is vandaag naar andere oorden verhuisd, maar heeft een aantal kwalitatief hoogstaand architecturale realisaties achtergelaten, zoals de vroegere tabaksmanufactuur Gosset, ontworpen door architect Adrien Blomme. Tijdens deze wandeling in samenwerking met citydev.brussels brengen we onder meer een bezoek aan de fabriek waar de befaamde sigaretten Saint-Michel werden vervaardigd.

- ⬇️ *zondag om 10u, 10u30, 14u en 15u (duur: 2u)*
- ⦿ *vertrek: hoek van de Picardstraat en de Ribaucourtstraat in Sint-Jans-Molenbeek – kaart G 6*
- Ⓜ *2-6 (Ribaucourt)*
- Ⓣ *51 (Ribaucourt)*
- ⓑ *14-89 (Thurn en Taxis)*
- 📞 *reserveren verplicht op het nummer 02/219.33.45 (maandag tot vrijdag van 10u tot 15u). Maximaal 20 personen per vertrek.*

Enkel in het Frans.

Met de medewerking van het Atelier de Recherche et d'Action Urbaines (ARAU).

58.

Kaart F 6

BELGIAN CHOCOLATE VILLAGE MUSEUM – VOORMALIGE KOEKJES- EN CHOCOLAFABRIEK VICTORIA

De Neckstraat 20 – Koekelberg

 za en zo van 10u tot 18u

 het volledige complex is enkel op zondag gratis toegankelijk. Op zaterdag kunnen slechts de “patrimoniale ruimten” gratis worden bezocht

 2-6 (Simonis) 19 (Simonis) 13-14-20-87 (Simonis)

Victoria is een van de grote namen in de geschiedenis van de Belgische chocolade. In de gloriejaren werkten hier tot 4.000 personen. De onderneming, opgericht in 1896 door Charles Jeghers, Émile Bossaert en Joseph Carlier, begon als koekjesfabriek. In 1899 omvatte de catalogus reeds 131 verschillende koekjes en wafeltjes. Reclamecampagnes met affiches van o.a. Privat-Livemont en Nathaniel Sichel verspreidden de faam van de producten. In 1908 ging de koekjesfabriek ook chocolade maken en weldra werden tabletten en dozen verkocht met afbeeldingen van de koninklijke familie. Op de huishoudchocolade volgden de variëteiten met melk, amandelen en hazelnoten. Al snel werden ook vestigingen

geopend in Nederland – zoals blijkt uit de mozaïeken op de gevel – en Frankrijk. De gebouwen, waarvan een deel vandaag het interactieve museum *Belgian Chocolate Village* huisvest, hebben de 20ste eeuw en de twee wereldoorlogen meegeemaakt. In 1916 ontwierp architect Arthur Pladet de plannen voor een volledig op elektriciteit werkende chocoladefabriek, waarin vandaag Godiva gevestigd is. Aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog, vulde de zoon van een van de stichters, Oscar Bossaert, de fabriekskelders met cacaobonen en suiker, waardoor het bedrijf de tewerkstelling kon handhaven tijdens de oorlogsjaren. De Expo 1958, met het indrukwekkende Victoriapaviljoen, betekende het hoogtepunt van de chocoladefabriek, alvorens die in 1970 opging in de grote voedingsgroepen die toen werden opgericht. Vandaag kan men in de gerestaureerde vroegere directiekantoren nog het keramiekpaneel bewonderen, vervaardigd door Célestin Helman voor de twintigste verjaardag van de onderneming.

Rondleidingen door sommige delen van het gebouw die gewoonlijk niet toegankelijk zijn, zaterdag en zondag om 10u30, 11u30, 12u30, 14u30, 15u30 en 16u30. Met de medewerking van het gemeentebestuur van Koekelberg en van Itinéraires, op de Paden van de Geschiedenis.

Toegang tot de vaste tentoonstelling van het *Belgian Chocolate Village* (enkel op zondag gratis).

BEGELEIDE RALLY

Industrieel Jette: een klein maar verrassend erfgoed

Jette wordt vaak geassocieerd met de abdij van Dielegem, maar kan ook bogen op een aantal opmerkelijke ondernemingen. Oude groeves waar de stenen voor de kathedraal en het stadhuis werden gedolven, voormalige brouwerijen en ateliers herinneren aan de diversiteit van beroepen en ambachten die destijds in de rand van Brussel werden beoefend. Voorbeelden zijn een oude smidse, tot lofts verbouwde chicoreifabrieken, sigarettenateliers of een vroegere granen- en zaadhandel waar nu woningen gevestigd zijn.

- 🕒 zondag om 10u, 12u30 en 15u (duur: 2u)
- 📍 vertrek: voor de smidse van Jette, Wemelse Steenweg 306 in Jette – kaart **E 4**
- 📍 **B** 13 (Reniers)
- 📞 reserveren verplicht op het nummer 02/537.78.75 (maandag tot vrijdag van 10u tot 13u). Maximaal 25 personen per vertrek.

Enkel in het Frans.

Met de medewerking van Itinéraires, op de Paden van de Geschiedenis.

TENTOONSTELLING

Maison Helman Céramique, Brussel/Sint-Agatha-Berchem. Decoratief bouwaardewerk van art nouveau tot expo 58-stijl

Het Maison Helman was vanaf 1902 tot de sluiting in 1958 één van de belangrijkste Belgische producenten van decoratieve tegelpanelen en bouwaardewerk. Gedurende meer dan 50 jaar gaf het, vanuit de verkoopsruimte in Brussel en de fabriek in Sint-Agatha-Berchem, sterke impulsen aan de architecturale vernieuwing met een groot aantal toonaangevende realisaties overal in België en deels ook in het buitenland. In de tentoonstelling wordt voor het eerst aan de hand van foto's en documenten de volledige carrière van de stichter, de in Stavelot geboren architect-landmeter Célestin-Joseph Helman, en de geschiedenis van het door hem gestichte bedrijf gereconstrueerd. Daarnaast wordt een selectie van originele tegels van dit bedrijf getoond en krijgt men aan de hand van een digitale fotopresentatie een overzicht van vele prachtige realisaties in neostijlen, art nouveau, art deco, modernisme en expo 58-stijl.

In een tweede luik wordt sterk verwant werk getoond dat door Guillaume Janssens in zijn eveneens in Sint-Agatha-Berchem gevestigde keramiekatelier werd gerealiseerd.

- 🕒 zaterdag en zondag van 10u tot 18u
- 📍 Oude kerk, Kerkplein in Sint-Agatha-Berchem – kaart **C 6**
- 📍 **B** 20 (Kerkplein)

Met de medewerking van de Geschied- en Heemkundige Kring Sint-Achtenberg.

59.

Kaart G 5

VOORMALIGE BYRRH-VESTIGING*Dieudonné Lefèvrestraat 4
Brussel-Laken***⌚** *za en zo van 13u tot 17u
(laatste toegang om 16u30)***📌** *tentoonstelling vooraan in het
gebouw is vrij toegankelijk maar
verder enkel toegang via de
rondleidingen (groepen van 15
personen)***B** *88 (Dieudonné Lefèvre),
89 (Pouchkine)*

Byrrh dankt zijn oorsprong aan de gebroeders Pallade en aan Simon Violet, ambulante lakenhandelaars, die op het idee kwamen om een geneeskrachtige drank te maken op basis van wijn en andere ingrediënten zoals koffie, cacao, vlierbloesem, kamille en kina. Het brouwsel, dat eerst via apotheken werd verkocht, zou weldra een populair aperitief worden. Op initiatief van de firma *Violet frères*, gevestigd in Thuir in de Oostelijke Pyreneeën, tekende de Parijse architect Anatole Laquerrière de plannen voor de rustieke ogende industriële gebouwen.

Zo ontstond de Belgische *Byrrh*-vestiging waar het speciale drankje, gecreëerd in 1866 en officieel erkend in 1873, zou worden gefabriceerd en gedistribueerd. Het complex bestaat vandaag uit twee gebouwen, met elkaar verbonden door een binnenplaats waarop een driehoekige glazen overkapping rust. In het kleinste gebouw was de administratie ondergebracht; het grootste, onder een metalen cremona-overkapping, diende als opslagplaats. De goed bewaarde gevels vallen op door hun bijzonder geslaagde kleurspel en contrasterende texturen: muren in breuksteen, bakstenen ontlastingsbogen, parement met schijnvoegen van de portiek en hardstenen sokkels evenals talrijke sgraffiti.

Sinds 2007 is het OCMW eigenaar van dit beschermde gebouw. In 2018 zal hier een centrum worden geopend voor stedelijke economische activiteiten, vooral gericht op bedrijven uit de sociale economie die voor lokale werkgelegenheid zorgen en die actief zijn in sectoren met toekomst, zoals duurzame voeding of logistieke distributieactiviteiten. Dit project maakt deel uit van de EFRO-programmatie 2007-2013. (B 22/05/1997)

59

Doorlopend rondleidingen (laatste groep om 16u30). Met de medewerking van het Atelier de Recherche et d'Action urbaines (ARAU).

Tentoonstelling over het verleden en de toekomst van de site.

LUDIEKE ZOEKTOCHT**Bier, chocolade of poedermelk?**

Tijdens de 19de eeuw veranderde het landelijke dorp Laken op korte tijd in een industriële voorstad. Talrijke fabrieken en productieateliers van allerlei aard verzezen als paddenstoelen uit de grond, waaronder meerdere chocoladefabrieken, een groot aantal brouwerijen of nog Nutricia, zeer gekend om zijn poedermelk. Heel wat sporen van deze industrieën zijn gelukkig nog herkenbaar in het straatbeeld. Deze getuigen werden lange tijd verwaarloosd maar worden vandaag in ere hersteld, gerenoveerd of herbestemd. De deelnemers – alleen of in groepjes – krijgen een vragenlijst waarmee ze een ludieke zoektocht kunnen afleggen in het hart van het oude Laken. Een verfrissing wordt hen aangeboden in een tuin die is aangelegd op de plaats waar vroeger een inktfabriek stond.

⌚ *zaterdag en zondag om 14u (duur: 3u)***📍** *vertrek: pedagogische tuin "Albert straat", hoek van de Albertstraat en de Paleizenstraat over de Bruggen in Brussel-Laken – kaart H 6***T** *3 (Jules de Trooz), 62-93 (Over de Bruggen)***B** *47 (Jules de Trooz), 57 (Claessens)***📞** *reserveren gewenst op het nummer 0486/40.40.89. Maximaal 30 personen per zoektocht.***Enkel in het Frans.****Met de medewerking van de vereniging Codémus Concept.**

60

60. Kaart G-H 4

MUSEUM VOOR GRAFKUNST – VOORMALIG ATELIER VAN GRAFKUNSTENAAR ERNEST SALU

Onze-Lieve-Vrouwvoorplein 16
Brussel-Laken

 za en zo van 10u tot 18u

 62-93 (Prinses Clementina)

In de bloeiperiode van de grafkunst genoten de ateliers Salu ongetwijfeld de grootste faam van heel Brussel. De basis van deze familiedynastie werd gelegd door Ernest Salu, die zijn opleiding kreeg bij beeldhouwer Guillaume Geefs. Hij was reeds in 1872 actief, maar liet pas in 1881, vlak bij het kerkhof van Laken, de ateliers bouwen die herhaaldelijk zouden worden vergroot tot hun definitieve sluiting in 1984. Aanvankelijk richtte het atelier zich vooral op exclusieve artistieke creaties die slechts voor een goeiede elite toegankelijk waren. Met

de toenemende democratisering van de maatschappij werden grafmonumenten echter steeds meer 'catalogusproducten' en het atelier Salu leverde het nodige om aan deze vraag te voldoen. De grafsculpturen werden onder meer ingevoerd uit Carrara en in serie geproduceerde bronzen ornamenten werden gemeengoed op de kerkhoven. De imposante grafmonumenten, die de status van de overledene weerspiegelden, maakten plaats voor soberder grafstenen. Ondanks de achteruitgang van de grafkunstcultuur zette het familiebedrijf zijn activiteiten voort, maar nu meer gericht op restauratie en onderhoud.

De gebouwen waar de steenkappers vroeger beitel en hamer hanteerden, zijn vandaag omgevormd tot het museum voor grafkunst van de vzw Epitaaf. Het archief van het atelier bewaart de getuigenissen van zijn gevarieerde activiteiten, in de vorm van schetsen, gipsen mallen en foto's, maar ook administratieve documenten betreffende de verzorging van de grafmonumenten, zoals onderhoudscontracten en facturen voor bloemen en planten. Het uitstalraam van de winkel en de winkelpui met pilasters en gebeeldhouwd fronton, die een ode aan de hardsteen zijn, voeren de bezoeker mee in de wereld van de Salu-dynastie. Iets verder geeft een monumentaal portaal toegang tot een aangename wintertuin gebouwd in 1912. Achteraan liggen meerdere overvloedig verlichte ateliers die via een galerij in verbinding staan met de woning van de beeldhouwers. (B 14/05/1992)

Doorlopend uitleg.

Tentoonstelling "Het fabricageproces van het atelier van grafmonumentenbouwer Ernest Salu".

Met de medewerking van Epitaaf.

WANDELING

Laken linkeroever

In de directe omgeving van Thurn en Taxis en het kanaal van Willebroek kende het lager gelegen deel van Laken een sterke industrialisering tijdens de tweede helft van de 19de eeuw. De aanwezigheid van fabrieken en stapelplaatsen trok op korte tijd een grote arbeiderspopulatie aan. Vertrekpunt is het wat vergeten Monument voor de Arbeid van Constantin Meunier, een krachtig eerbetoon aan de arbeiders. De vroegere schippersschool, de voormalige etablissementen Byrrh en EPEDA, een oude chocoladefabriek en de azijnfabriek L'Étoile passeren eveneens de revue. Een mooi parcours tussen verleden, heden en toekomst.

- zaterdag en zondag om 10u30, 12u30, 15u en 17u (duur: 1u30)
- vertrek: Monument voor de Arbeid, Claessensstraat in Brussel-Laken (einde: Bockstaelplein) – kaart H 6
- 3 (Jules de Trooz), 62-93 (Over de Bruggen)
- 47 (Jules de Trooz), 57 (Claessens)
- reserveren gewenst (laeken.decouverte@gmail.com). Maximaal 20 personen per vertrek.

Met de medewerking van Laeken Découverte.

61.

Kaart K 1

BUDABRUG*kruispunt Vaartdijk/**Vilvoordse Steenweg – Brussel-Haren*

enkel za van 10u tot 17u

enkel toegankelijk via rondleidingen (groepen van 10 personen)

 B 47-57 (Antoon Van Oss),
58 (Aquiris)

De Budabrug werd in 1934 gebouwd op initiatief van de *Société du chemin de fer industriel* om de ontwikkeling van de linkeroever van het kanaal te stimuleren en om de verbinding te verbeteren van de industriezone van Haren en zijn vormingsstation met de industriezone langs het kanaal van Willebroek die tot in Vilvoorde loopt. De brug werd tijdens de Tweede Wereldoorlog verwoest maar werd in 1955 in zijn oorspronkelijke vorm heropgebouwd door de ingenieurs Baume en Marpent. De heropening viel samen met de 400ste verjaardag van de haven van Brussel. Deze ophaalbrug voor weg- en spoorverkeer heeft de vorm van een portaalkraan met drie rotules bestaande uit een complex geheel van staalbalken. De twee masten, die bovenaan door een dwarselement worden verbonden, dragen de oprolhaspels van de kabels en de drijfriemen die voor de bediening van het mobiele brugdek zorgen. Het kunstwerk is in totaal 43 meter hoog en heeft een maximale doorvaarthoogte van 34 meter. De naam 'Budabrug' zou afkomstig zijn van een oude boerderij in de omgeving die zo werd genoemd na de overwinning in 1686 van de Oostenrijkse legers op de Turken in Buda, het westelijke stadsdeel van Boedapest.

Rondleidingen. Met de medewerking van Itinéraires, op de Paden van de Geschiedenis, en de Haven van Brussel.

61

62.

Kaart J 5

BRUSSELS MUSEUM VAN DE MOLEN EN DE VOEDING – VOORMALIGE WINDMOLEN VAN EVERE*Lindestraat 189 / Windmolenstraat 21
Evere*

za en zo van 10u tot 18u

I 55 (Linde)

In 1841 werd in Evere een windmolen gebouwd waar de boeren uit de omgeving hun graan konden laten malen. In 1853 werd een stoommachine geïnstalleerd om ook te kunnen malen wanneer er geen wind was. De houten wieken verloren hierdoor hun functie en werden verwijderd. De molen, die een bakstenen romp had met kleine rondboogvensters, moest in 1911 zijn activiteiten staken omdat hij niet meer kon concurreren met de grote maalderijen langs het kanaal van Willebroek. Nadien werden er kleine lokale bedrijven gevestigd zoals een fabriek van verwarmingsketels, een leerlooierij, een onderneming voor de bouw van kleine houtmachines of nog een fabriek van darmen voor slaggers en vleeswarenfabrikanten. In de jaren 1930 vestigde Oscar Tausig hier een specerijenfabriek die tot 1983 actief bleef. Na enige jaren leegstand werd de molen van Evere evenals de tuin en de geplaveide oprit in 1990 beschermd en in 1998 aangekocht door de gemeente Evere. Sinds 2008 huisvest het gerestaureerde gebouw het Brussels Museum van de Molen en de Voeding. De benedenverdieping bevat nog maalmachines die gediend

62

hebben voor het malen van kruiden, reinigingsmachines, cilindermolens en zeven. Ze vormen een inleiding tot de geschiedenis van het maalbedrijf in de permanente zaal, van prehistorische pletsteen tot continue cirkelvormige beweging. (B 20/12/1990)

Rondleidingen, zaterdag en zondag om 11u en 14u30.

Tentoonstelling over de geschiedenis van de molen sinds zijn ontstaan.

Met de medewerking van het gemeentebestuur van Evere.

FIETSTOCHT

Ateliers en fabrieken van vroeger en nu in Schaarbeek

Tijdens deze fietstocht rijden we door Schaarbeek op zoek naar wijken en gebouwen die getuigen van vroegere industriële activiteiten. We vertrekken in het hoger gelegen deel van de gemeente en dalen af naar de Maalbeekvallei, waar vroeger talrijke bedrijven gevestigd waren die vandaag een nieuwe bestemming hebben gekregen. We eindigen in de wijk van het Verboekhovenplein en het Paviljoenplein, waar eveneens veel industrie aanwezig was, verbonden met de nabijgelegen spoorweg, en waar vandaag kleine bedrijven, kantoren en lofts hun intrek hebben genomen in de oude fabrieksgebouwen.

- zaterdag en zondag om 14u30 (duur: 2u30)
- vertrek: *Villo!*-station, Meiserplein (tegenover de Eugène Plaskyalaan) in Schaarbeek – kaart **K 7**
- 7-25-62 (Meiser)
- 63 (Meiser)
- *Eigen fiets noodzakelijk. Geen fietsverhuur ter plaatse, maar Villo!-station aan het vertrekpunt.*

Met de medewerking van GRACQ – Les Cyclistes quotidiens (lokale afdeling Schaarbeek).

WANDELING

Reizigers, voor Schaarbeek, afstappen! Over de geschiedenis van de Schaarbeekse stationswijk een verhaal van treinen en industrie en over de aanstaande opening van Train World

Het nieuwe treinmuseum Train World opent eind september zijn deuren aan het Prinses Elisabethplein. In het imposante en gerestaureerde station van Schaarbeek heeft striptekenaar François Schuiten de perfecte decors ontworpen voor de vroegere locomotieven, droomtreinen, films en archiefdocumenten. In afwachting van deze opening gaat deze wandeling op verkenning in de omringende wijk waarvan de ontwikkeling nauw verbonden is met de geschiedenis van het spoor. Bruggen, fabrieken, pakhuizen, ateliers, enz. hebben de oude Monplaisirwijk gelegen nabij het vormings- en rangeerstation ingrijpend veranderd.

- zaterdag om 15u30 en 17u (duur: 1u)
- vertrek: voor het station van Schaarbeek, Prinses Elisabethplein in Schaarbeek – kaart **I 4**
- 92 (Schaarbeek Station)
- 59-69 (Schaarbeek Station)

Enkel in het Frans.

Met de medewerking van de Erfgoeddienst van de gemeente Schaarbeek.

63.Kaart **H 6**

LA LUSTRERIE

Paleizenstraat 153 – Schaarbeek

 za en zo van 10u tot 18u

 25-55-62-93 (Liedts)

La Lustrerie is een solidair bedrijven-centrum in de buurt van het Noordstation dat functionele doorstromingsruimtes aanbiedt aan jonge ondernemers die zich willen vestigen. Het richt zich voornamelijk tot ambachtlieden en nieuwe bedrijven die actief zijn op het gebied van design en creatie. Oorspronkelijk was in de gebouwen een ambachtelijke lampenkappenfabriek gehuisvest die in de jaren 1970 door brand werd getroffen. Het architectenbureau Blondel, dat met deze renovatie werd belast, gaf de voorkeur aan beglaasde oppervlakken en gordijngelvels en heeft de vele bestaande vensteropeningen behouden, waardoor de in *La Lustrerie* geïnstalleerde bedrijven over veel daglicht kunnen beschikken, hetgeen de creativiteit ten goede komt.

Rondleidingen, zondag om 10u30, 11u30, 12u30, 14u30, 15u30, 16u30 en 17u30. Met de medewerking van Itinéraires, op de Paden van de Geschiedenis.

Opening van de ateliers en presentatie van het werk van verschillende gebruikers van het centrum.

Tentoonstelling van het werk van Ludivine Lechat, design artist gehuisvest in *La Lustrerie*.

64

64.

Kaart H 6

COMMISSION COMMUNAUTAIRE FRANÇAISE/M-VILLAGE – VOORMALIG GEBOUW VAN DE REGIE VAN TELEFOON EN TELEGRAAF (RTT)

Paleizenstraat 44 – Schaarbeek

⌚ za en zo van 10u tot 18u
(laatste toegang om 17u)

📍 25-62-93 (Lefrancq),
92 (Sint-Maria)

De eerste telefoonlijn in België werd in 1879 in het Parlement geïnstalleerd. Enkele privéondernemers begrepen vrij snel het belang van deze nieuwe sector en dienden overal in het land exploitatieaanvragen in. Om ontsporingen te vermijden werd echter in 1896 een maatschappij van openbaar nut opgericht. De telefoon kende op korte tijd heel wat succes, maar de Eerste Wereldoorlog onderbrak deze expansie. Uiteindelijk ontstond in 1930 de Regie voor Telefoon en Telegraaf. Door de voortdurende toename van het aantal abonnees kreeg de overheidsonderneming, beter bekend onder de naam RTT, een nieuw gebouw voor haar administratieve diensten, waarvoor de Belgische regering in 1935 opdracht gaf aan architect Michel Polak. Deze Zwitser, opgeleid aan de Polytechnische Hogeschool van Zürich, had reeds het Résidence Palace en de villa Empain ontworpen en nam actief deel aan de modernisering van Brussel. Het RTT-gebouw, dat door zijn ligging op een helling een prachtig uitzicht biedt, heeft een bijzonder verzorgd afgewerkt interieur bewaard met onder

meer mooi ingerichte gangen, sierlijke schuiframen, observatietorens die destijds dienden om stoorzenders op te sporen en metalen elementen van hoge kwaliteit zoals de trapleuningen en het siersmeedwerk. Het complex huisvest vandaag moduleerbare ruimtes voor evenementen, kantoren en appartementen die voorbehouden zijn voor bewoning. het geheel ligt rond een private tuin en een klein openbaar park, het Koningin-Groenpark.

Rondleidingen die toegang geven tot sommige verdiepingen en een van de torentjes, zaterdag en zondag om 10u30, 11u30, 12u30, 14u30, 15u30 en 16u30. Met de medewerking van het Atelier de Recherche et d'Action urbaines (ARAU), Klare Lijn en Pro Velo.

LUDIEKE WANDELING

Vergeeten fabrieken.

Op zoek naar het industriële verleden van de Sint-Felixwijk

Ga mee op ontdekking in de verrassende oude industriewijk Sint-Felix, op de grens tussen Schaarbeek en Brussel-Stad. Tijdens een wandeling gekruist met spelletjes, raadsels en observaties nemen we een duik in de industriële revolutie, die voorgoed onze manier van produceren veranderd heeft. We ontdekken onder meer de vroegere chocolade- en koekjesfabriek Senez-Sturbelle, de oude brouwerij *Le Phare* en de voormalige fabrieken Bleton. Om de essentie van die vandaag verdwenen wereld echt te ervaren, ontmoeten we onder andere Georges Stephenson, de vader van de stoomtrein, Camille Jenatzy, piloot van de *Jamais contente*, de eerste auto die meer dan 100 km/u haalde, en nog andere, minder gekende personages die ons de sfeer van die tijd laten beleven. Een historisch avontuur vol verrassingen voor groot en klein vanaf 8 jaar.

⌚ zaterdag en zondag om 10u, 11u, 12u, 14u, 15u, 16u en 17u (duur: 1u)

📍 vertrek: Paviljoenplein langs de kant van de Paviljoenstraat in Schaarbeek – kaart H 5

📍 55 (Paviljoen)

📍 58 (Paviljoen)

Maximaal 15 personen per vertrek.

Enkel in het Frans.

Met de medewerking van de Association pour l'Étude du Bâti (APEB).

65. Kaart 17

THÉÂTRE DE LA VIE – VOORMALIGE OPSLAGPLAATS VAN HET METAALCONSTRUCTIEBEDRIJF PETERS & VAN DROGENBROECK

Dwarsstraat 45
Sint-Joost-ten-Node

 enkel zo van 11u tot 18u

 61-65-66 (Dwars)

Het *Théâtre de la Vie* nam in 1988 zijn intrek in dit industriële pand uit 1895, gebouwd door de aannemers J. en P. Carsoel. Het geschilderde uithangbord op de metalen latei boven de hoofdingang leert dat hier vroeger het bedrijf 'Util' gevestigd was, een fabrikant van producten uit ijzer en

gietijzer, staalplaat, balken en buizen, dat zelf de opvolger was van het metaalconstructiebedrijf Peters & Van Drogenbroeck. Ondanks verbouwingen in 1954 en de aanpassingen voor zijn nieuwe theaterfunctie heeft het gebouw zijn oorspronkelijke kelders met gewelfboogjes bewaard, evenals de ruime volumes en het zenitale dak waardoor de arbeiders bij daglicht konden werken. De zichtbare draagstructuren van metalen balken en kolommen in het interieur illustreren het soort producten die door de opeenvolgende bedrijven werden vervaardigd. Toch lijkt het gebouw eerder als opslagplaats te hebben gediend dan als echt productietelier.

Uitleg op aanvraag.

WANDELING

Van fabrieken tot kantoren, ontdekking van de Noordwijk in Schaarbeek

De Noordwijk dankt zijn ontstaan aan de spoorweg die in 1835 werd aangelegd. De halte aan de Groendreef werd al snel vervangen door het eerste Noordstation aan het Rogierplein, dat in de jaren 1950 verplaatst werd naar de grens van Schaarbeek en Sint-Joost-ten-Node. De ontwikkeling van deze nieuwe wijk op de plaats waar vroeger de weiden van de Zenne lagen, werd lange tijd gekenmerkt door gemengde industriële en handelsactiviteiten, verbonden met de groei van het spoorverkeer en de haven van Brussel. Vanaf 1960 onderging de wijk een drastische hertekening waaraan het deel op grondgebied van Schaarbeek deels ontsnapte. In de schaduw van de kantoortorens staat zo vandaag nog een deel van de bebouwing uit de 19de eeuw overleefd, die getuigt van de 180 jaar industriële en sociale geschiedenis van deze wijk. Een wandeling met heel wat historische diepgang!

- zaterdag en zondag om 14u30 (duur: 1u30)
- vertrek: aan de trappen voor de ingang van het Noordstation, esplanade van de Simon Bolivarlaan in Schaarbeek – kaart **H 6**
- 3-4-25-55 (Noordstation)
- 14-58-61 (Noordstation)

Maximaal 30 personen per vertrek.

Enkel in het Frans.

Met de medewerking van de vereniging Patrimoine de Schaarbeek (PatriS).

WANDELING

Manhattan: de langzame evolutie van volkswijk naar zakenwijk

Deze wandeling vertelt het turbulente verhaal van een volkswijk waar ook heel wat industrie gevestigd was: het station drie keer verplaatst, de bevolking verdreven om plaats te maken voor sinister braakland en een mislukt futuristisch project. De volkswijk is vandaag zakenwijk geworden. Is de huidige functionele architectuur die de skyline van Brussel bepaalt het erfgoed van de toekomst?

- zondag om 10u30 en 14u30 (duur: 2u)
- vertrek: voor het Sheratonhotel, Rogierplein in Sint-Joost-ten-Node – kaart **H 7**
- 2-4 (Rogier)
- 3-4-25-55 (Rogier)
- 58-61 (Rogier)
- reserveren verplicht op het nummer 02/675.19.67 (maandag tot vrijdag van 10u tot 17u). Maximaal 25 personen per vertrek.

Enkel in het Frans.

Met de medewerking van de Babelbus.

66.

Kaart 17

NAMAHN – VOORMALIGE DRUKKERIJ MAISON GOEMAERE

Grensstraat 21 – Sint-Joost-ten-Node

🕒 za en zo van 10u tot 18u

📍 59 (Houwaert), 61 (Grens),
65-66 (Quetelet)

In 1850 vestigde Maison Goemaere, *librairie catholique, ecclésiastique et d'éducation*, zich in dit neoclassicistische herenhuis uit de jaren 1840. Samen met zijn zus legde Henri Goemaere de basis van een echte drukkersdynastie. Als vooraanstaand uitgever ontving hij het brevet van hofleverancier. Hij noemde zich trouwens Éditeur Imprimeur du Roi. Zijn zoon Joseph gaf eerst de *Revue générale* en vanaf 1924 de *Revue Belge* uit. Zijn initialen staan gegraveerd in het bovenlicht van de dubbele deur die toegang geeft tot de hal. De daaropvolgende generatie, onder Adolphe Goemaere hield het bedrijf draaiende tot 1995. Het atelier heeft zijn oorspronkelijke kapconstructie bewaard. Na renovatie door de architecten Wim Cuyvers, Francis Jonckheere en Wannes Deprez worden de ruimtes vandaag ingenomen door het designbureau Namahn dat producten ontwikkelt en ontwerpt vanuit een fundamenteel humanistische benadering. De grote studio, die ingericht is om collectief te kunnen werken, vormt een illustratie van dit ideaal.

Rondleidingen zaterdag en zondag om 10u30, 11u30, 12u30, 14u30, 15u30, 16u30 en 17u30.

Met de medewerking van Atelier de Recherche et d'Action urbaines (ARAU) en Korei.

Bezoek aan de studio van de Belgische muzikant en componist Walter Hus, zaterdag om 14u, 15u30 en 17u en zondag om 11u, 12u30, 14u, 15u30 en 17u.

WANDELING

Kleine en grote veranderingen in een handelsstad

Een station verplaatst, een hotel vervangen door een kantoorstoren, een drukkerij verbouwd tot culturele ruimte, een opslagplaats tot museum... het centrum van Brussel bevat talrijke voorbeelden van herbestemming. Deze wandeling neemt u mee naar enkele Brusselse productiecentra en toont hoe ze geëvolueerd zijn.

🕒 zondag om 10u30 en 14u30 (duur: 2u)

📍 vertrek: voor het hotel Crowne Plaza Brussels Le Palace, Ginestestraat 3 in Sint-Joost-ten-Node – kaart H 7

📍 M 2-4 (Rogier)

📍 T 3-4-25-55 (Rogier)

📍 B 58-61 (Rogier)

📞 reserveren verplicht op het nummer 02/675.19.67 (maandag tot vrijdag van 10u tot 17u). Maximaal 25 personen per vertrek.

Enkel in het Frans.

Met de medewerking van de Babbelbus.

66

67.

Kaart 18

ATELIERS MOMMEN*Liefdadigheidsstraat 37
Sint-Joost-ten-Node*

🕒 za en zo van 12u tot 17u

📍 1-5 (Kunst-Wet),
2-6 (Madou/Kunst-Wet)

📞 29-63-65-66 (Madou)

Dit gebouwencomplex, opgetrokken tussen 1874 en 1910 als huisvesting voor kunstenaars, is de enige in zijn soort in Brussel dat vandaag nog actief is. De Limburgse kunstenaar-meubelmaker Felix Mommen lag aan de basis van dit geheel dat op korte tijd een geliefde ontmoetingsplaats werd voor het Brusselse artistieke milieu. Deze handelaar in kunstenaarsmaterialen wist het commerciële met het filantropische te verenigen en stelde ateliers ter beschikking van talrijke kunstenaars onder wie Th. Van Rysselberghe, H. Evenepoel, X. Mellery, C. Meunier en P. Paulus. Het gebouw aan de straatzijde bevatte een winkel en een woning op de verdieping. Daarachter lagen meerdere ateliers, verdeeld in afzonderlijke eenheden, die met het gebouw vooraan in

verbinding stonden via een beglaasde galerij over twee bouwlagen. Een van de ateliers diende oorspronkelijk voor de fabricage van kleuren. De door vastgoedontwikkelaars bedreigde Ateliers Mommen werden in 1992 beschermd en door de gemeente aangekocht. In 2009 ging een uitgebreide renovatiecampagne van start. Wie vandaag, na de voltooiing van deze renovatie, de rode poort opendruwt en doorloopt naar de achterliggende binnenplaats, komt in een echt dorp met bijna 30 ateliers, sommige met woonruimte, die tegen matige prijs aan kunstenaars worden verhuurd. De artistieke traditie van de ateliers Mommen wordt hiermee voortgezet. (B 24/09/1992)

Rondleiding zaterdag en zondag om 14u30.

Tentoonstelling "Het archief Mommen" die de geschiedenis vertelt van de Ateliers Mommen aan de hand van foto's, teksten en oude catalogi.

Schattenjacht voor kinderen "De schat van Felix", zaterdag en zondag van 12u tot 17u.

Kleine versnaperingen in de tuin.

 TENTOONSTELLING

Felix Mommen, van spieraammaker tot groothandelaar in kunstbenodigdheden.

Felix Mommen richtte in 1853 het kunstbedrijf *Maison Mommen* op, gespecialiseerd in het bespannen van doekramen en het fijnwrijven van verf. Na 1874 opende hij in de Liefdadigheidsstraat 37 te Sint-Joost-ten-Node een groot complex met verkoops- en productieruimten, in 1894 uitgebreid met te huren kunstateliers. Het familiebedrijf *Etablissements Mommen* bleef tot na WO II een begrip in de kunsthandel.

Ter gelegenheid van de Open Monumentendagen, diept het Charliermuseum uit zijn archieven enkele bedrijfs- en familiefoto's, verkoopscatalogi en bedrijfsdocumenten op en stelt het portret van Felix Mommen, geschilderd door Theo Van Rysselberghe, ten toon.

🕒 zaterdag en zondag van 12u tot 17u

📍 Charliermuseum, Kunstlaan 16 in Sint-Joost-ten-Node – Kaart 18

📍 1-5 (Kunst-Wet), 2-6 (Kunst-Wet / Madou)

📞 29-63-65-66 (Madou)

Met de medewerking van het Charliermuseum.

ZOEK DE VLAG!

U maakt graag foto's en bent fan van monumenten? Aarzel dan niet en neem deel aan onze wedstrijd door enkele selfies te nemen terwijl u de Open Monumentendagen bezoekt. Opgelet: op elke foto moet het gebouw of de plaats die u bezoekt goed herkenbaar zijn en de blauwe vlag die de voor het publiek opengestelde gebouwen tijdens het weekend aanduidt, moet goed zichtbaar zijn!

Stuur uw foto(s) naar het adres: jdp-omd@sprb.irisnet.be met vermelding van uw naam, volledig adres en de plaats(en) waar de foto's genomen zijn.

De foto's zullen gedurende het weekend en de dagen daarna gepubliceerd worden op onze Facebookpagina en op Pinterest. De eerste 50 inzendingen worden beloond met een cadeautje.

Facebook (Bruxelles Patrimoines)

Pinterest (jdpomd)

Twitter (@jdpomd)

Op initiatief van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

Onder bescherming van de Raad van Europa, in het kader van de Europese Monumentendagen

Organisatie

Gewestelijke Overheidsdienst Brussel/Brussel Stedelijke Ontwikkeling
Directie Monumenten en Landschappen

Algemene coördinatie

Brigitte VANDER BRUGGHEN en **Paula DUMONT**
met de medewerking van **Cindy DE BRANDT**

Begeleidingscomité

Pascale INGELAERE,
Kabinet van de Minister-President
Stéphane DEMETER,
Directie Monumenten en Landschappen

Redactie

De teksten over de opengestelde monumenten werden geschreven door **Christophe VACHAUDEZ**

Vertaling

Gitracom

Revisie en verbetering teksten

Harry LELIEVRE,
Directie Monumenten en Landschappen

Herkomst foto's

De foto's werden genomen door **Alfred de VILLE de GOYET,**
Directie Monumenten en Landschappen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest
behalve: **Agnes EMERY** (56), **Alexis HAULOT – SMART** (57),
Anne-Marie PIRLOT (33), **Georges STRENS – Museum van Elsene** (30),
Wim ROBBERECHTS (3, 50, 61 en foto pagina 4),
Tom VERHOFSTADT – Epitaaf (60), **La Fonderie** (53), **La Tricoterie.**
Contacten fabriek (42), **Cabri photo** (inktpot pagina 1)

Foto *Belgian Chocolate Village* (58): © Gemeente Koekelberg –

Alle rechten voorbehouden

Foto Algemeen Rijksarchief 2 (Depot Joseph Cuvelier) (4):
arch. J. Diongre@Sofam 2015

Dankwoord

De Directie Monumenten en Landschappen wenst alle openbare en privé-instellingen te danken, alsook alle eigenaars die hebben bijgedragen tot het succes van de Brusselse Open Monumentendagen.

De Directie dankt ook de vereniging Patrimoine et Culture die het centraal informatiepunt ontvangt en VisitBrussels, die beheert de website van het evenement.

Ontwerp omslag en affiche

Kaligram, Brussel

Ontwerp programma, opmaak en cartografie

Kaligram, Brussel

Druk

IPM, Brussel

Verantwoordelijk uitgever

Ariette VERKRUYSSEN, Gewestelijke Overheidsdienst Brussel/Brussel
Stedelijke Ontwikkeling, CCN – Vooruitgangstraat 80, 1035 Brussel

ONTDEK HET ERFGOED VAN BRUSSEL

Opgericht in 2011, richt het tijdschrift *Erfgoed Brussel* zich tot al wie een passie heeft voor erfgoed, zowel Brusselaars als niet-Brusselaars, en wil de diverse facetten van de monumenten en landschappen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest aan bod laten komen.

Elk nummer omvat een themadossier, enkele algemene artikels en een rubriek news.

Het dubbele septembernummer is helemaal gewijd aan het thema van de Open Monumentendagen: Ateliers, fabrieken en kantoren.

Het tijdschrift *Erfgoed Brussel* is te koop in de boekhandels aan 10 € (behalve dubbelnummer aan 20 €) of per abonnement.

*Als u een jaarabonnement wilt voor 2015
(twee gewone nummer en een dubbelnummer)
gelieve het bedrag van € 29 te storten op rekeningnum-
mer BE 31 0912 3109 5455/BIC GKCCBEBB
(op naam van Directie Monumenten en Landschappen)
met de vermelding "Tijdschrift Erfgoed Brussel" en naam,
voornaam en volledig adres van de bestemming.*

Boekenverkoop!

Op 19 en 20 september, tussen 10u en 17u, organiseert de Directie Monumenten en Landschappen een boekenverkoop in de Sint-Gorikshallen. Ter gelegenheid van de Open Monumentendagen zullen vele titels aan promotieprijsen worden aangeboden. Haast u dus om erbij te zijn!

